

Kuric, Jozef

Výsledky

In: Kuric, Jozef. *Psychologie vnímání malířských výtvarných děl v ontogenezi*. Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1986, pp. 71-230

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122244>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5. VÝSLEDKY

5.1. POSTUP ANALÝZY VÝSLEDKŮ

Na následujících stránkách se budeme zabývat popisem a analýzou výsledků, které náš výzkum přinesl. Jde o oblast zkoumání, ve které je málo realizovaných výzkumů. Tato okolnost má přinejmenším dva důsledky. Na jedné straně nám poskytuje volnost postupovat v prezenci dat podle vlastního uvážení, na druhé straně nám nedostatek pramenů nedovoluje konfrontovat zjištěné výsledky s jinými obdobnými poznatky.

Zpracování výzkumných údajů se řídí logikou výzkumných otázek. Nejdříve podáváme rozbor podnětové hodnoty jednotlivých obrazů v každé ze sledovaných etap. Teprve zde uvádíme reprodukce podnětových obrazů. Poté následuje popis a rozbor důvodů, kterými respondenti různého věku odůvodnili své volby nejlepšího a nejhoršího obrazu. Považovali jsme za potřebné věnovat zvláštní pozornost nejoblíbenějšímu a nejděsivějšímu obrazu celé výstavy, a to jak v etapách, tak v pohledu respondentů všech etap. Zde jsme též vyčlenili zvláštnosti reakcí respondentů v r. 1970.

Realizovaný výzkum nedovoluje příliš hlubokou kvantitativní analýzu, reakce jediné volby a její zdůvodnění poskytují zato možnosti hlouběji analyzovat kvalitativní zvláštnosti preferenčních reakcí. Proto těžiště analýzy výsledků vidíme v hledání trendů v důvodech, jimiž respondenti jednotlivých věkových stupňů zdůvodňovali svou volbu nejlepšího a nejhoršího obrazu výstavy. Četnosti osob, které jednotlivé důvody uvádějí, nejsou ovšem tak velké, aby bylo možno určit jejich statistickou významnost. Vycházíme z toho, že se dá interpretovat objevení kvalitativně nového a hlubšího důvodu na vyšší věkové úrovni a jeho přibývání a rozvíjení jako doklad toho, že se mezi respondenty objevuje nová kvalita estetického vnímání.

Dáváme-li přednost kvalitativní metodologii, neznamená to, že se vyhýbáme jakékoliv kvantifikaci.

Interpretace vývojových změn preferencí a odmítání obrazů zakládáme na analýze zobrazení polygonů četností voleb jednotlivých obrazů pro jednotlivé postupné ročníky. Protože výzkum byl prováděn během

dvou měsíců února a března ve vymezených etapách u respondentů všech zkoumaných postupných ročníků, jsme oprávněni výsledky interpretovat i vzhledem k věkovým ekvivalentům postupných ročníků.

Tabulkové četnosti, z nichž jsou polygony sestaveny a které zde pro omezené místo neuvádíme, nám poskytly podklad pro výpočet významnosti rozdílů voleb jednak mezi hochy a dívkami (v I. a II. etapě), jednak mezi etapami. Významnost rozdílů jsme vypočetli metodou arcussinové transformace. Údaje o významnosti uvádíme v textu.

5.2. ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH OBRAZŮ Z HLEDISKA REAKCÍ VNÍMATELŮ

V této kapitole budeme komentovat průběh preferenčních reakcí vnímatelů vzhledem k věku, pohlaví a etapě. Každý obraz je dokumentován zmenšenou reprodukcí a polygonem četností preferenčních a odmítavých voleb v jednotlivých etapách. V I. a II. etapě je polygon diferencován podle pohlaví, ve III. etapě je jen souhrnný graf, neboť v této etapě bylo zkoumáno méně respondentů.

Interpretace faktických údajů této kapitoly se ještě objeví v dalších kapitolách ve významnějším kontextu.

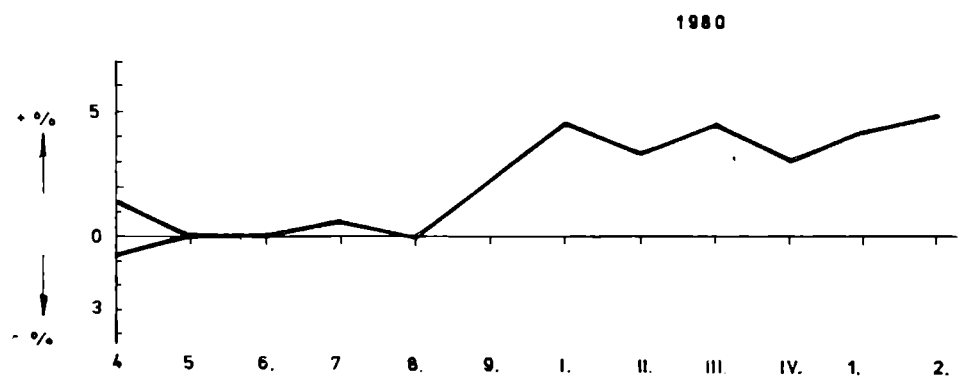
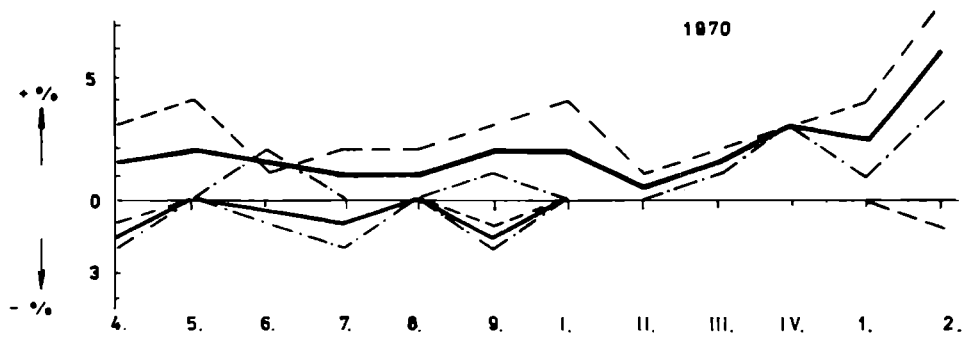
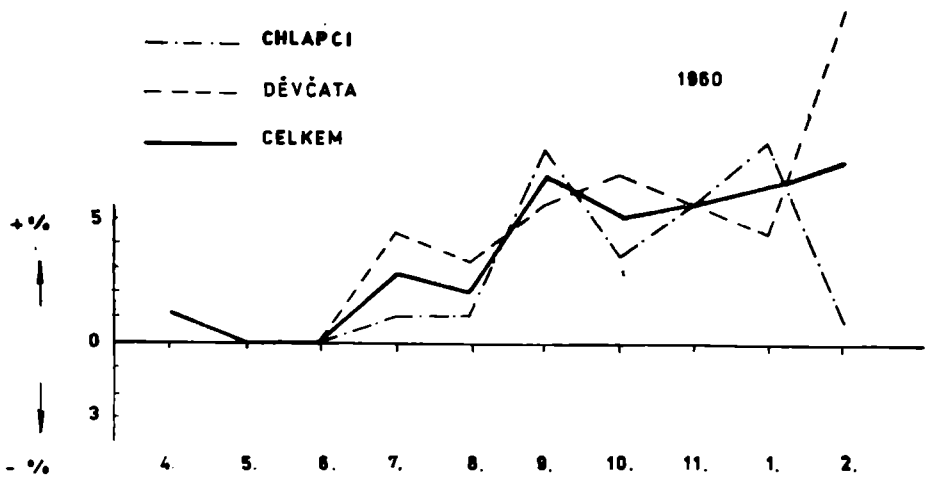
Obraz č. 1 TOUŽÍCÍ, Kiprenský, st. styl. 1

Ve všech třech etapách nacházíme nejnižší hodnoty preference v 6. třídě, nejvyšší v posledních ročnících u vysokoškoláků. Celkově můžeme konstatovat, že s věkem vzrůstá oblíbenost tohoto obrazu. Impresivní obraz „Toužící“, zasněná tvář dívky vyhovovala spíše dívkám, které ji častěji volily jako nejlepší; ve vyšších ročnících se pravděpodobně uplatňuje latentní identifikace s náladou mladé dospívající dívky, s jejím zasněním, zamyšlením i roztoužením. Ve vyšších ročnících ustupuje patrně forma do pozadí, a uplatňuje se projekce nálady a citu.

V I. etapě významně více (na 1⁰/₀ní hladině) než ve II. etapě – a tento trend se uchovává od 15 do 19 let – žáci preferují obraz.

Žáci III. etapy přibližně sledují trend preferencí, jaký je typický pro I. etapu.

Obraz č. 2 JANA SAMARY, Renoir, st. styl. 3

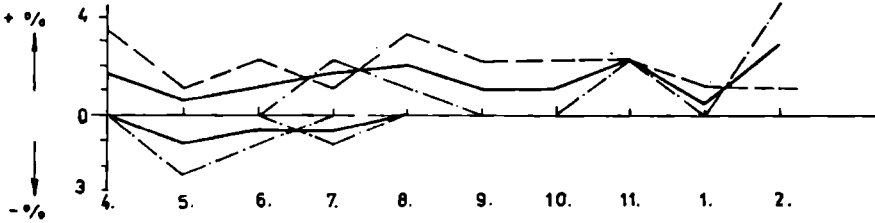
Výsledná křivka mínění respondentů všech tří etap výzkumu dokazuje, že obraz je spíše preferován, než odmítán, nedosahuje však významnějších hodnot preference, jen malé procento respondentů ve všech třech etapách jej dává na 1. místo; v I. i II. etapě byl v nižších ročnících (do páté až šesté třídy) současně i mírně odmítán, tedy ambivalentní.

Celkově lze o tomto Renoirově obraze říci, že byl méně vybírán, významněji tedy nezasáhl estetické cítění žádné věkové kategorie.

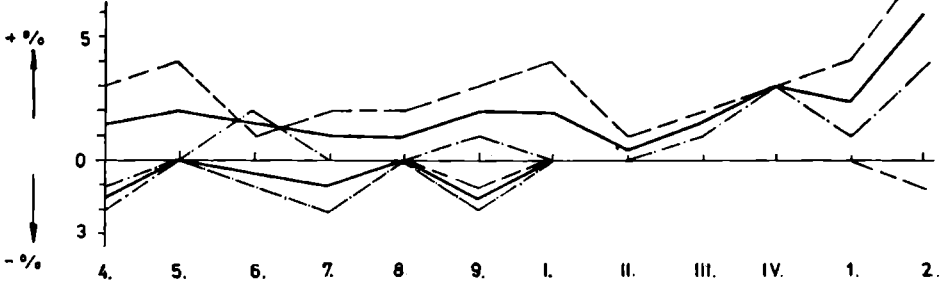
Průběh preferenční vývojové linie je shodný na všech sledovaných společenských etapách a neliší se od sebe statisticky průkazně.

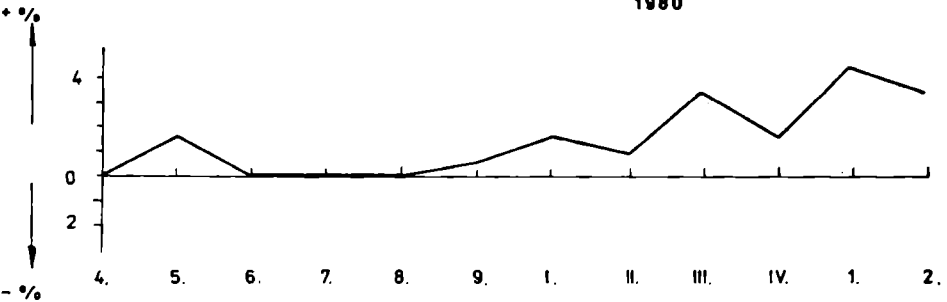
1960

1970

1980

Obraz č. 3 NA STRÁŽI, Mudroch, st. styl. 1

Křivka mínění respondentů všech tří etap výzkumu má charakteristickou, analogickou podobu — pokles výrazné preference (preference u nižších věkových kategorií) do mírného odmítání (I. etapa) či do výrazného odmítání (II. a III. etapa). Ve II. etapě se stal obraz č. 3 i obrazem ambivalentním v období 15–17 let respondentů, mírné odmítání se objevuje od 17 let a zvyrazňuje se u vysokoškoláků.

Závislost odmítání na pohlaví se neukazuje, obraz však preferují spíše chlapci v nižších ročnících.

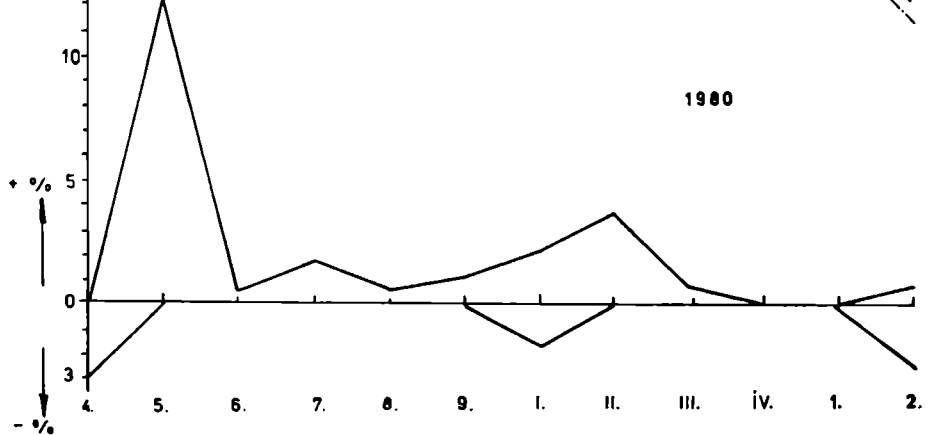
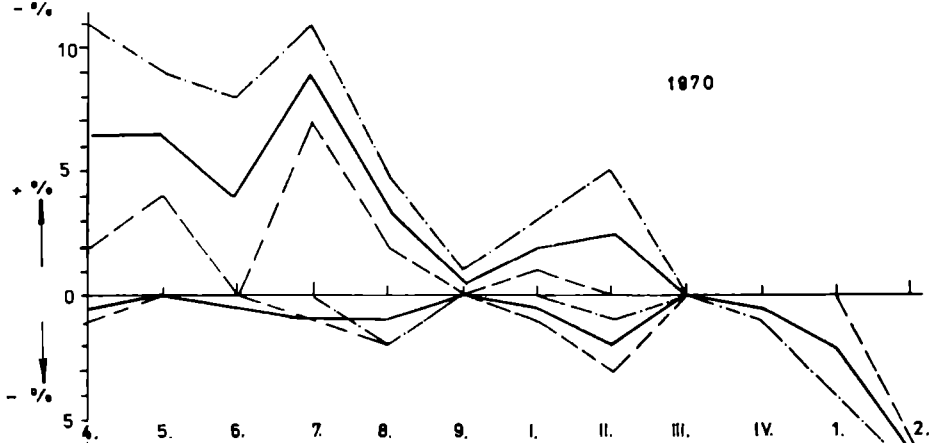
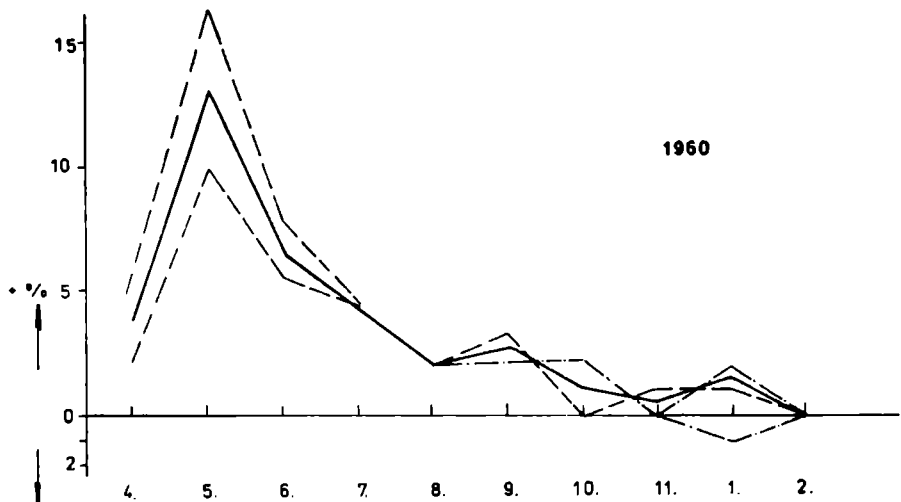
Četnost odmítání činí ve II. etapě 6,2 0/0 s nulovou preferencí. Ve III. etapě je četnost odmítání 2,2 0/0, preference 0,70/0.

Teprve kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání obrazu č. 3 ukáže, jak v závislosti na věku se respondenti vyrovnávají s umělecky nenáročným (stupeň stylizace 1) obrazem, a co je vlastně důvodem odmítání původně tak preferovaného obrazu.

I. a II. etapa se od III. liší významně vyšší úrovní preference (10/0ní hladina) v 5. třídě (jedenáctiletí) a významně nižší úrovní preference (50/0ní hladina) v období 2. ročníku SVVŠ (17 let).

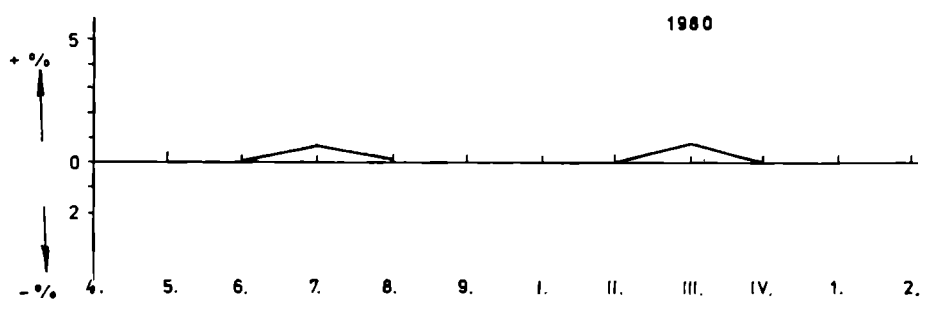
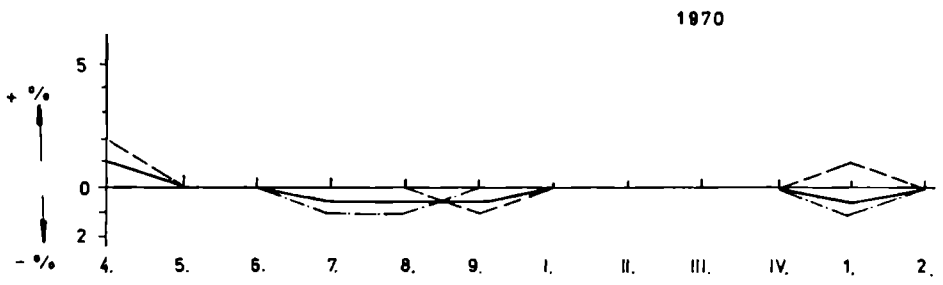
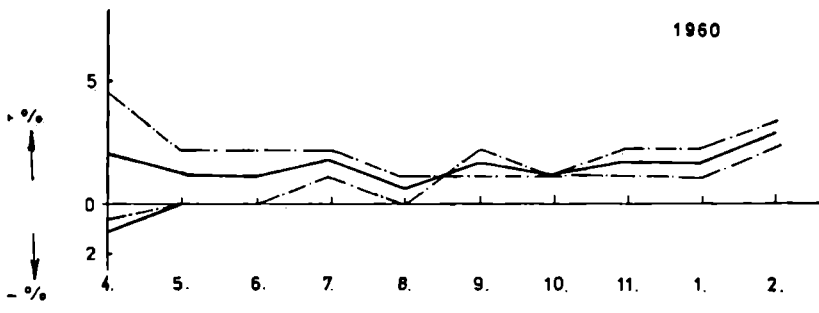

Obraz č. 4 DĚVČE S PANENKOU, Bencúr, st. styl. 1

Ve všech třech etapách se výsledné křivky mínění respondentů pohybují kolem nulové hodnoty. I. i III. etapa obraz mírně preferuje, II. etapa mírně odmítá. Hlavní vývojovou charakteristikou je indiferentnost estetického vnímání, obraz je v pozadí zájmu. Pokud byl volen malým procentem respondentů jako nejlepší, pak většinou dívkami, pro které byl zobrazený výjev děvčátka s hračkou přijatelnější, zvláště v nižších ročnicích (4.–5. třída).

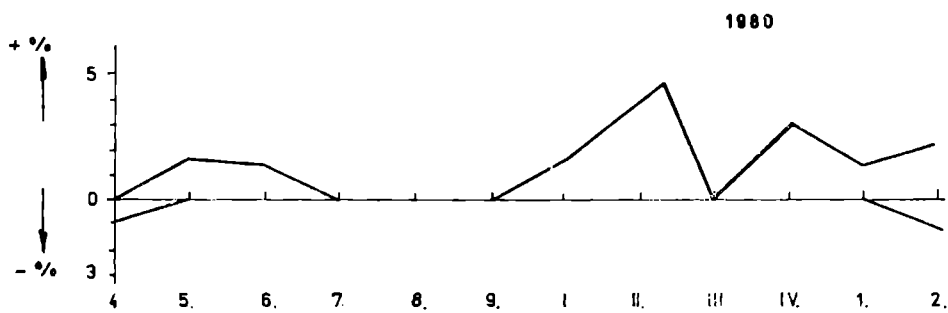
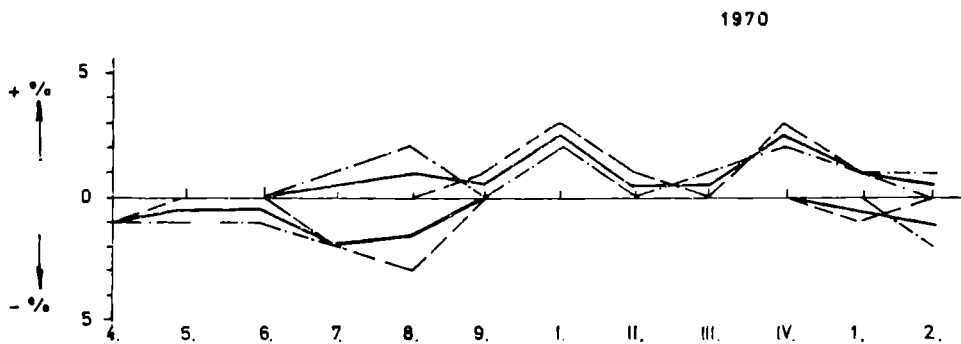
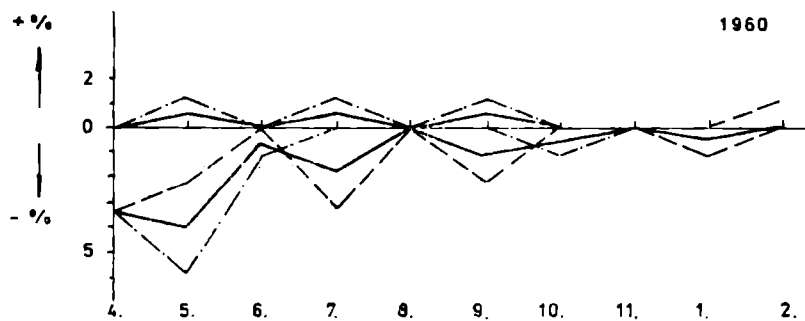

Obraz č. 5 ŽENA V SADU, Nowak, st. styl. 3

Mínění respondentů všech tří etap výzkumu ukazuje v podobě relativně analogického tvaru křivky, že obraz výrazněji nezasáhl jejich estetické citění, nebyl ani preferován, ani odmítán, mnohdy nebyl ani volen. Hodnoty se pohybují kolem nulového bodu, což vypovídá o indiferentnosti podnětové struktury. Nepatrné procento preference se vyskytuje ve II. a III. etapě výzkumu.

V I. etapě žáci 5. třídy výrazně více (na 10%ní hladině) odmítají obraz než ve II. a III. etapě. Ve III. etapě žáci III. ročníku gymnázia významně více (na 10%ní hladině) preferují obraz než stejně staří žáci I. a II. etapy.

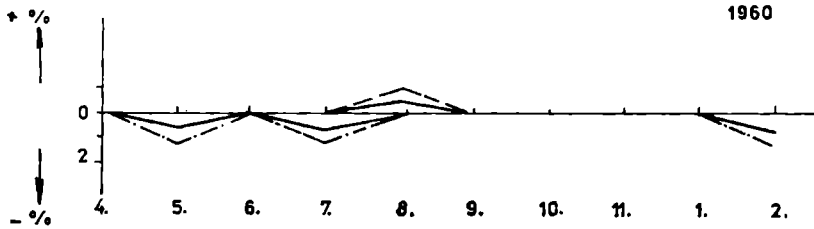

Obraz č. 6 MATKA ZE SEDIKARTU, Fulla, st. styl. 3

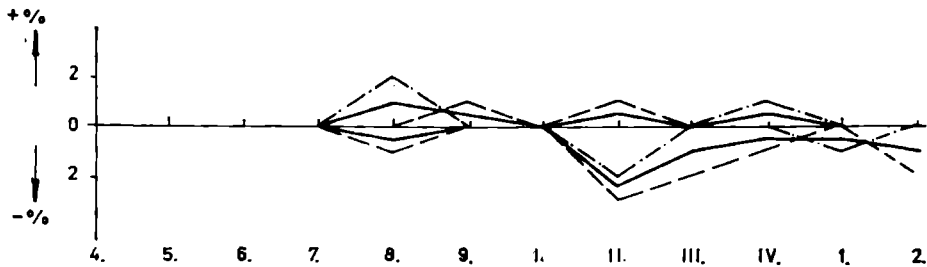
Indiferentnost podnětové struktury obrazu č. 6 dokazují výsledné křivky mínění respondentů všech tří etap výzkumu; křivky se pohybují kolem nulových hodnot, bez vlivu a závislosti na pohlaví. Indiferenci ještě zvyrazňuje, že pro respondenty II. a III. etapy výzkumu byl obraz tak neutrální, že ho od 10 do 13–14 let vůbec neuvádějí na prvních místech ani jako nejhorší. Názorové vakuum se objevuje i v I. etapě, kdy neměli žádný názor na obraz č. 6 respondenti ve věku 16, 17 a 18 let.

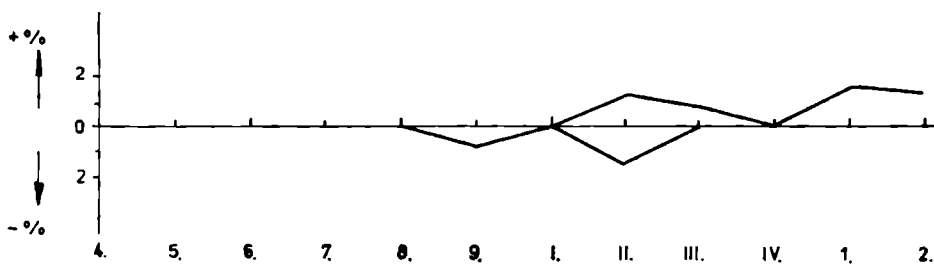
1960

1970

1980

Obraz č. 7 STARÝ VESNÍČAN, Van Gogh, st. styl. 2

Mínění respondentů se v jednotlivých etapách výzkumu liší, názornou blízkost vykazuje spíše I. a II. etapa. Z výsledných křivek pozorujeme náznak sympatií (zvláště u chlapců) ve vyšších ročnících sledovaného úseku; respondenti II. etapy výzkumu dávali výraznější sympatie obrazu č. 7 spíše v nižších a v nejvyšších ročnících.

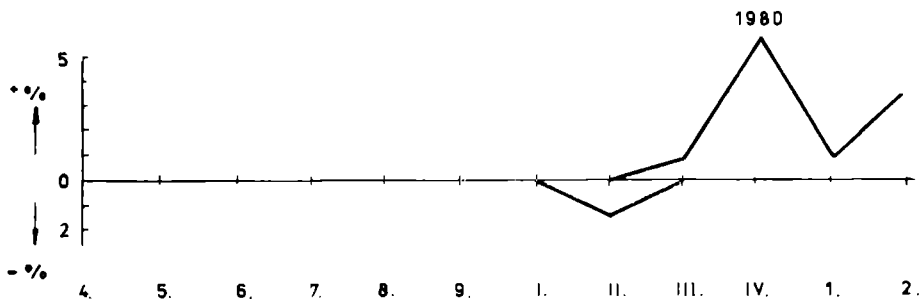
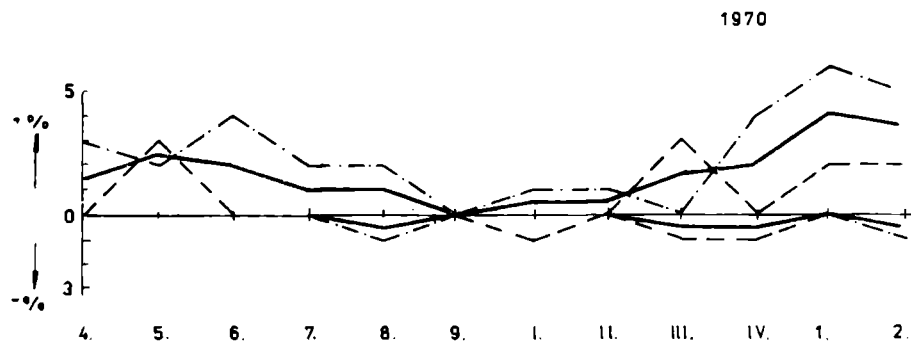
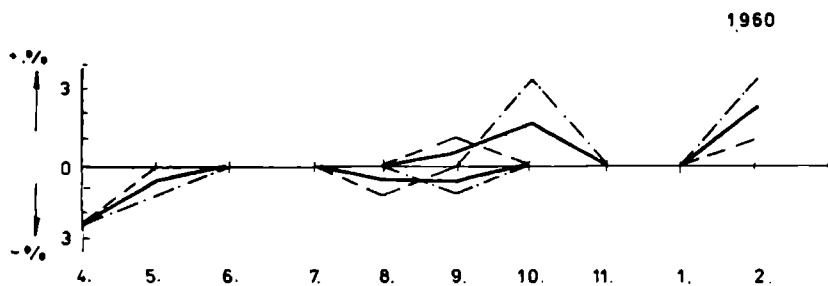
II. etapa obraz č. 7 preferovala, horní hranici preference vytvořili svými názory chlapci, kteří se také o toto umístění Van Goghova obrazu zasloužili.

V kapitole o preferenci v závislosti na pohlaví se konstatovalo na základě dat výzkumu, že pokud respondenti v nižších ročnících volili obraz č. 3, pak chlapci tak učinili v souvislosti s obrazem č. 7, kdežto dívky

s obrazem č. 4 (Dívka s panenkou). Rozdíly vnímání a estetického výběru jsou tedy podmíněny pohlavím respondentů. Ve III. etapě vrcholí preference zvláště u vysokoškoláků, a to opět u chlapců.

Obraz č. 8. PORTRÉT DÍVKY, Modigliani, st. styl. 5

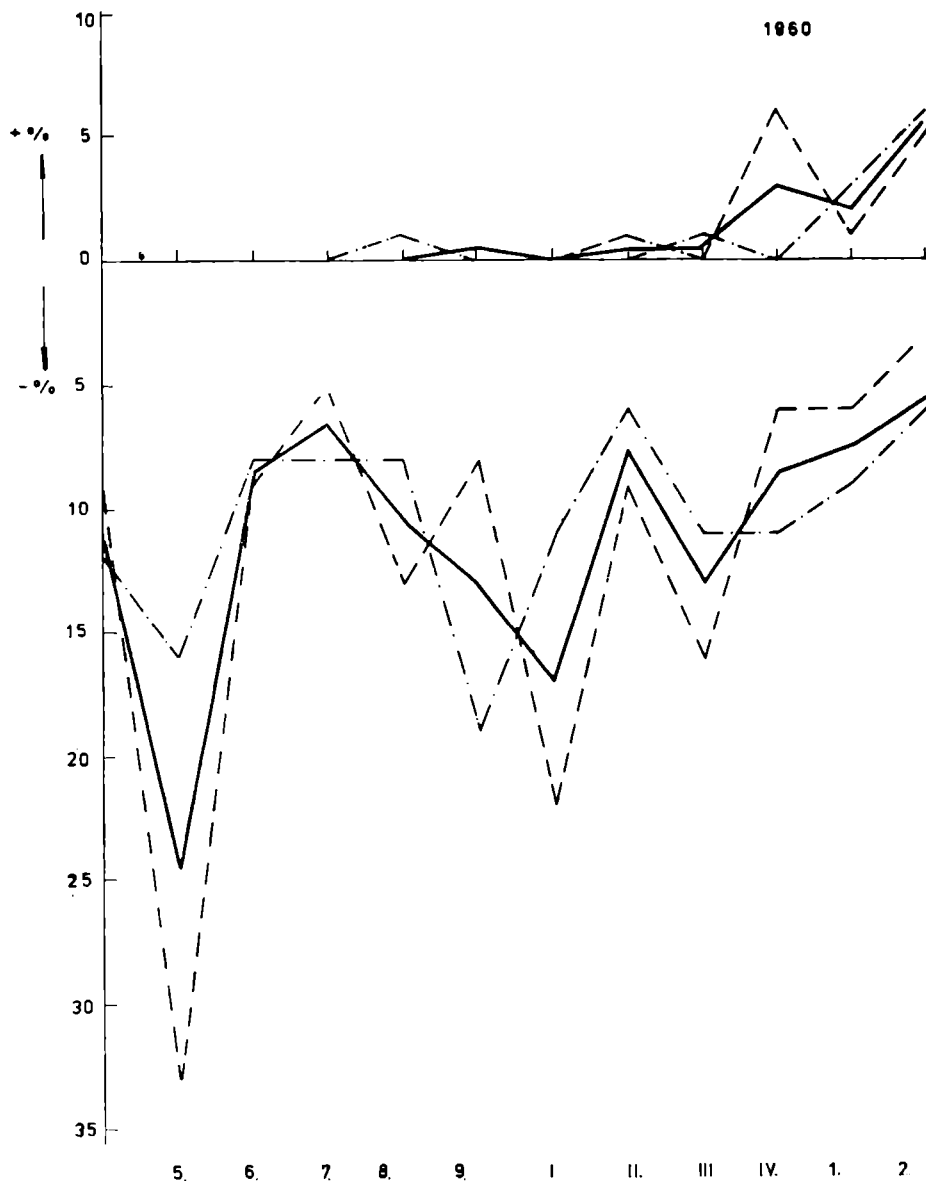
Obraz č. 8 byl v mínění respondentů všech tří etap na prvním místě v odmítání, výsledné křivky jsou hluboko pod nulovou čarou. Tendence odmítání je závislá na věku, protože ve 4. třídě, tj. v 10 letech, jej děti nevolí, a pokud jej později volí, pak jako odmítaný obraz. Zajímavý je prudký pokles křivek ve všech třech etapách mezi 16. a 17. rokem věku respondentů, zvláště u dívek.

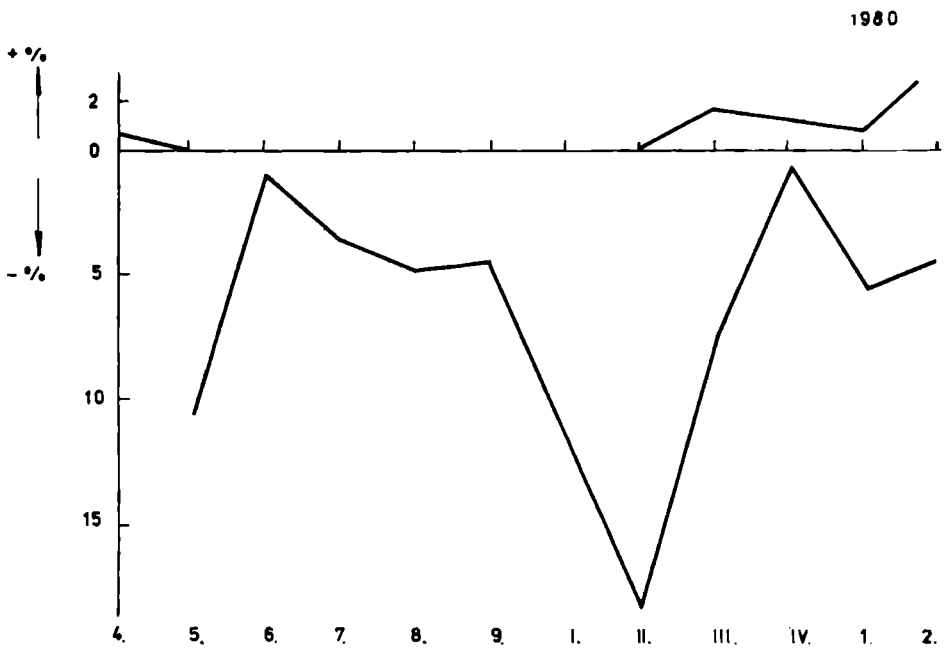
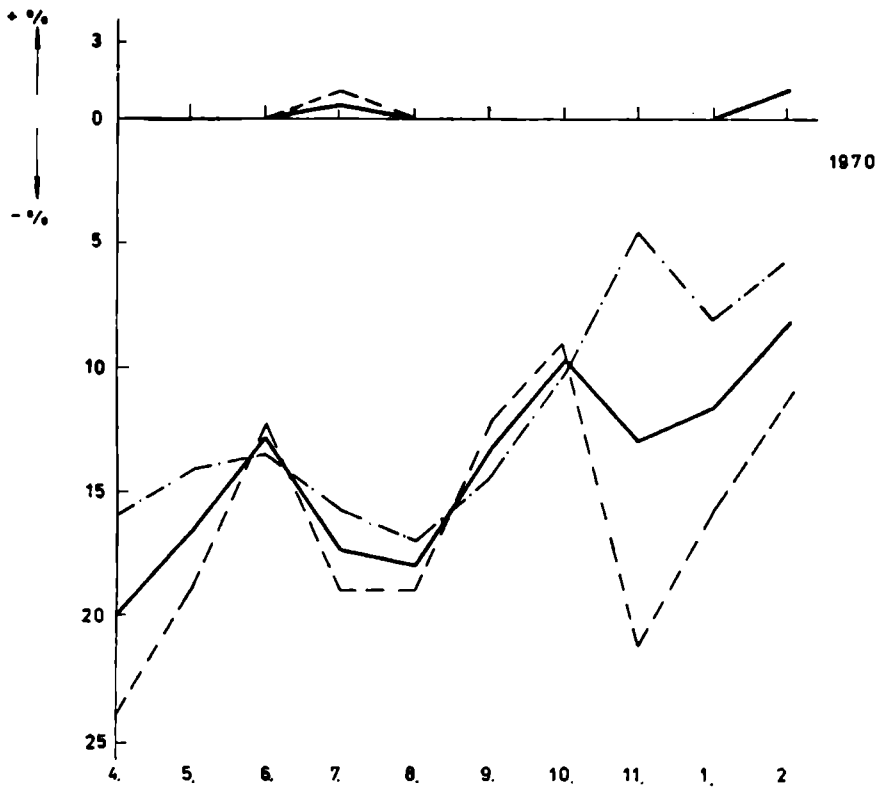
Je to patrně tím, že dívky ve věku 16–17 let se už poměřují ve společenském zrcadle se svými vrstevnicemi, chtěly by mít všechny parametry krásy a ženskosti, a je možné, že je Modiglianiho pojetí portrétu dívky ladí negativně. Objevuje se však i preference, opět zvláště u dívek od 18 let výše. Chlapci mají sympatie pro náročné stylizační pojetí tohoto obrazu

až od 19 let (platí však pouze pro II. etapu výzkumu). Je možné, že přitom hraje roli i větší estetická znalost i informovanost respondentů.

V období adolescence je obraz pro respondenty ambivalentní, provokuje je jako sociální skupinu a pravděpodobně i jako jednotlivce.

Obraz č. 9 MARNÝ SEN, Rouault, st. styl. 5

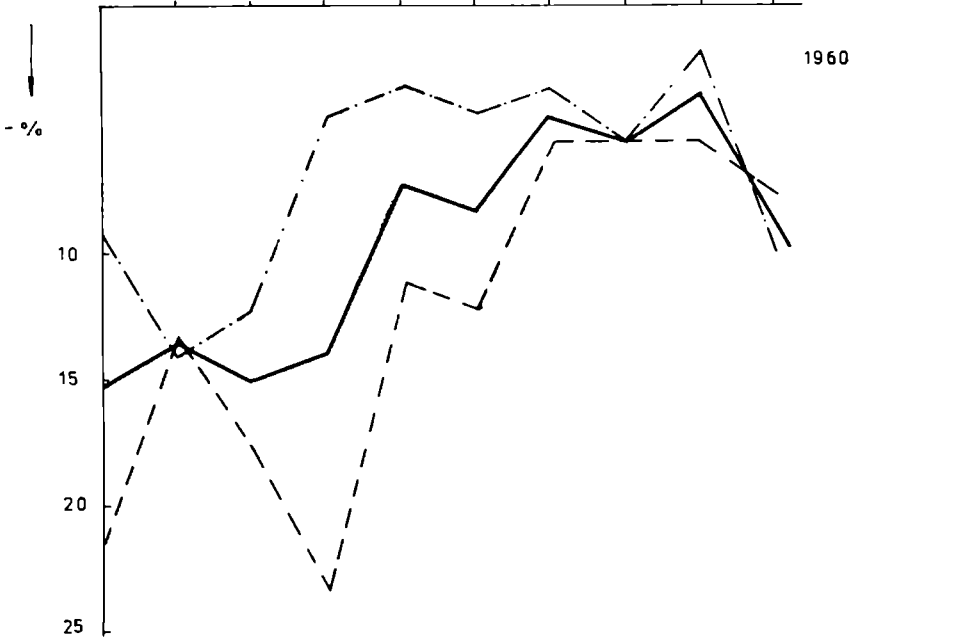
Spolu s obrazem č. 8 – Modiglianiho Portrétem dívky – se obraz č. 9 drží na prvních místech v odmítání v názorech respondentů všech tří etap výzkumu. Výsledné křivky jsou výrazně pod nulovou čarou, v I. etapě výzkumu více k odmítnutí provokoval dívky. Stupeň stylizace 5 vypovídá o stylizační náročnosti obrazu, respondenti obraz nepochopili a provokoval je k výraznému odmítnutí.

Byl uváděn v pořadí odmítnutí na druhém místě v celkovém mínění všech tří zkoumaných souborů.

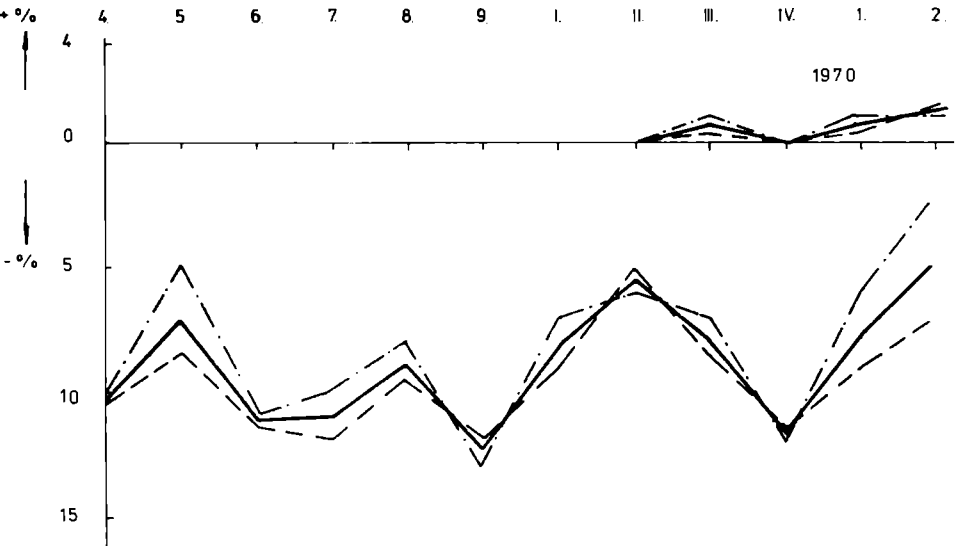
Překvapující je, že v I. a II. etapě je vrchol odmítání kolem 12 let (u dívek 13 let), kdežto ve III. etapě daleko výrazněji kolem 16 let. Ve II. etapě se objevuje druhý výrazný vrchol odmítání od 19 let.

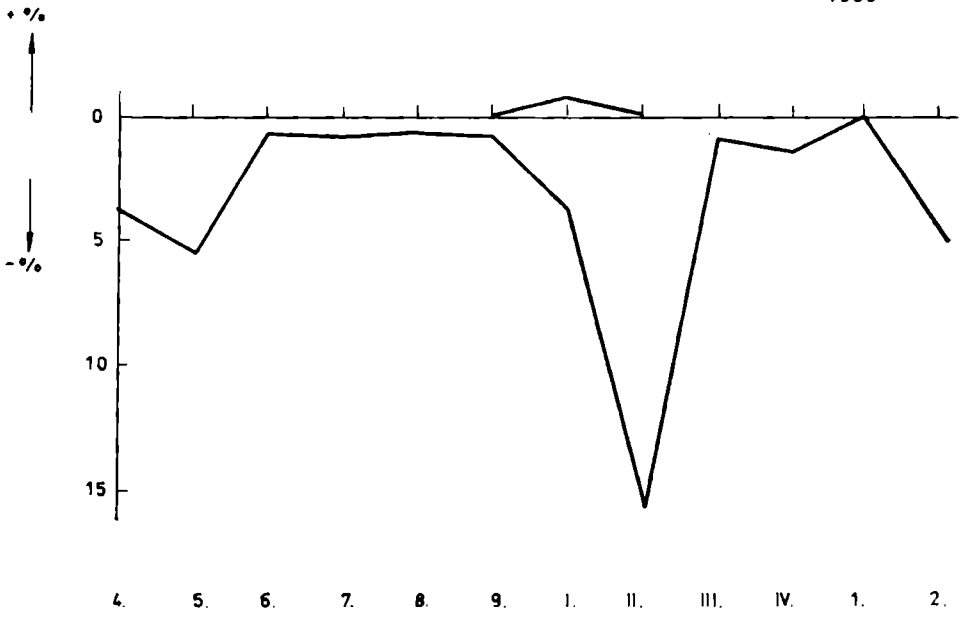
1960

1970

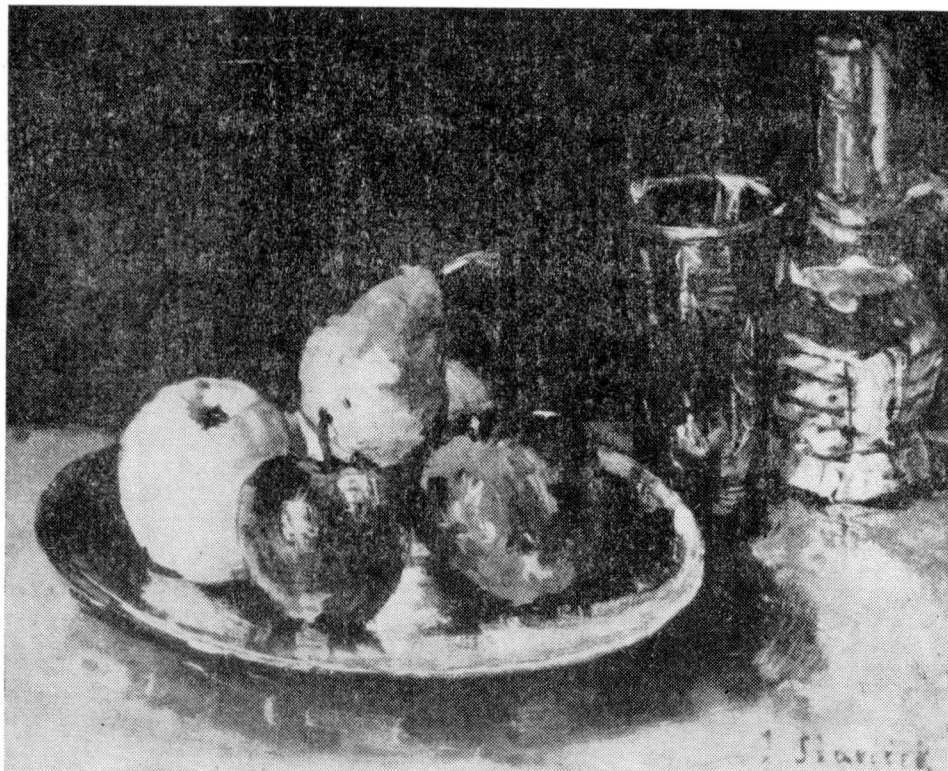
1980

Obraz č. 10 ZÁTIŠÍ S OVOCEM, Slavíček, st. styl. 2

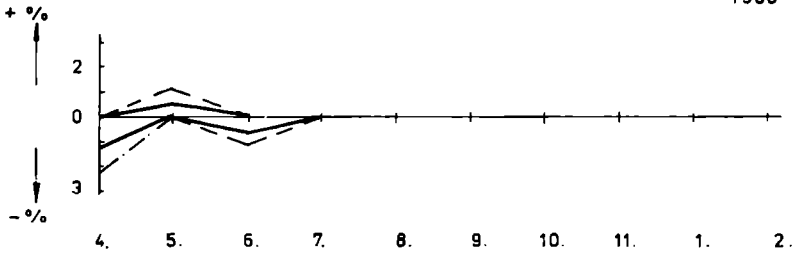
Indiferentnost obrazu dokazují křivky probíhající kolem nulové čáry v malém rozpětí (max. 1,5 ‰). Od 13 let je obraz pro respondenty I. etapy zcela lhostejný, ve II. etapě není volen ani odmítán ve 12 letech a v 16–17 letech.

Ve třetí etapě výzkumu najdeme vyjádření nepříliš významných sympatií pouze v 16 letech, jinak byl respondentům III. etapy výzkumu z roku 1980 Slavíčekův obraz zcela lhostejný.

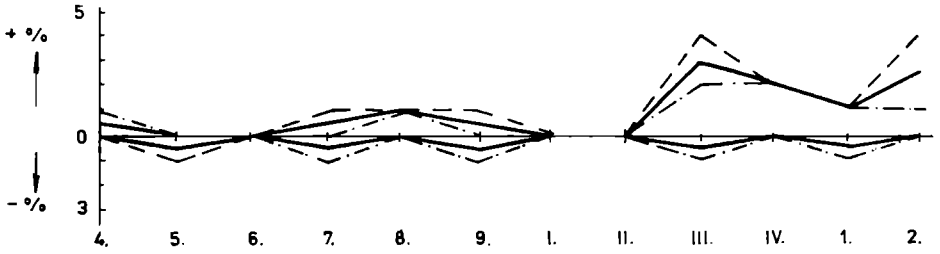

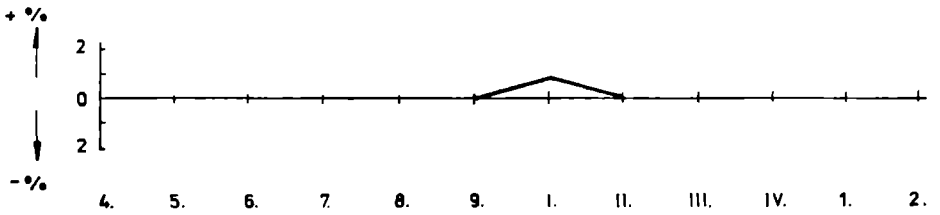
1960

1970

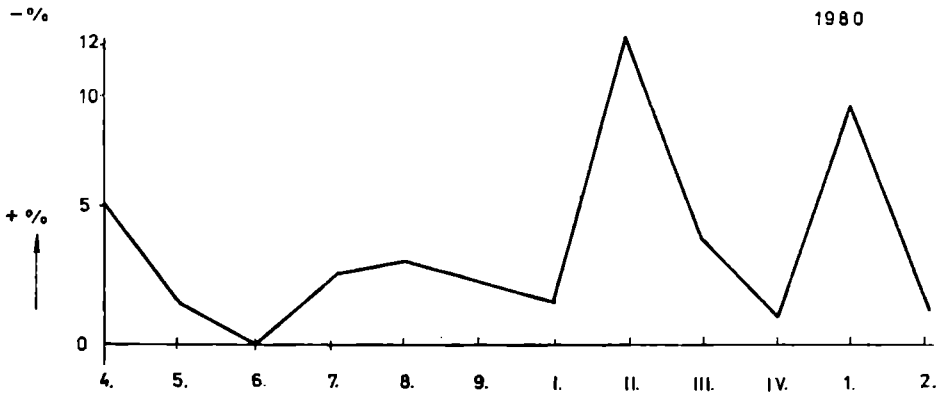
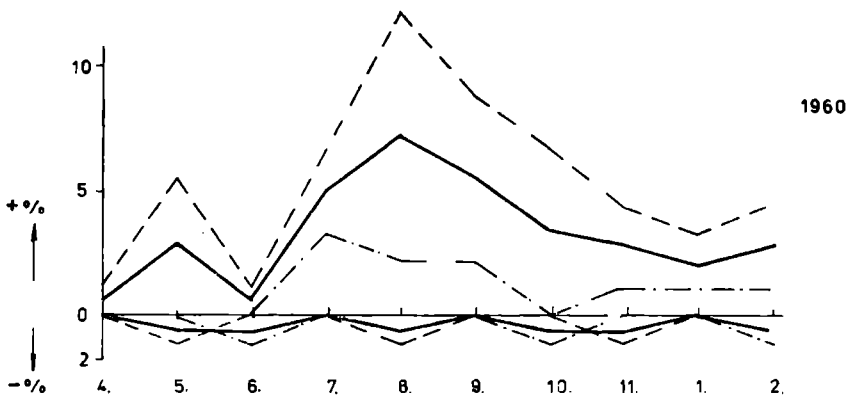
1980

Obraz č. 11 KYTICE I., Beneš, st. styl. 2

Inspekce mínění respondentů zachyceného v grafu ukazuje, že výsledná křivka preferencí je nad nulovými hodnotami, tedy obraz č. 11 je ve všech třech etapách výzkumu přijímán a výrazně preferován. Při bližším rozboru zjišťujeme, že extrémní hodnoty preference udávají dívky, ale mírné odmítání obrazu č. 11 (nízké hodnoty, kolem 1 %) je dáno postojem dívek. Chlapci jednoznačněji Benešovu Kytici preferují. I když je názor dívek rozpornější, přesto nedosahuje rozdíl mezi hochy a dívkami takové intenzity, aby ovlivnil celkový průměr, který umisťuje jednoznačně obraz a první místo skupiny Zátíší ve II. i III. etapě.

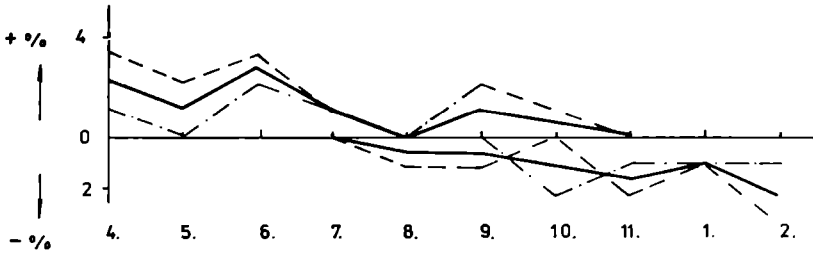

Obraz č. 12 ZATIŠÍ S OVOCEM, Černý, st. styl. 4

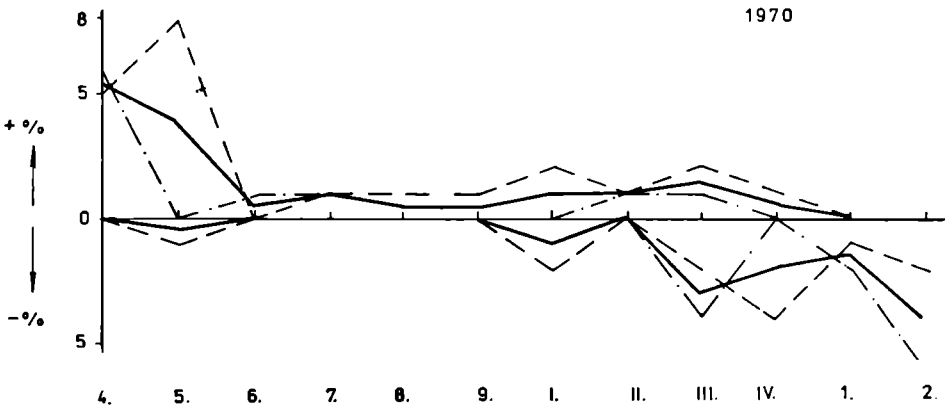
Zpočátku neutrální, indiferentní obraz má nepatrně vzrůstající tendenci odmítání od 16 let respondentů všech tří etap výzkumu, tzn. že se zvyšujícím se věkem se vyhraňuje negativní názor na obraz. Do 16 let věku jej respondenti mírně preferují, byť nijak výrazně, nebo jej vůbec nevolí na prvních místech. Závislost na pohlaví nelze prokázat, celková tendence jde od mírné preference přes lhostejnost k mírnému odmítnutí, přesto však lze říci, že ať je obraz odmítán nebo přijímán, neprovokuje k výraznému odmítnutí. Snad je to dáno vážností a statickostí obrazu, prvky tradičního způsobu života (sklenice, nádoby), klidem a nehybností atmosféry obrazu, spíše než námětem, že tento obraz nenašel významnější odezvu v názorech mladých lidí.

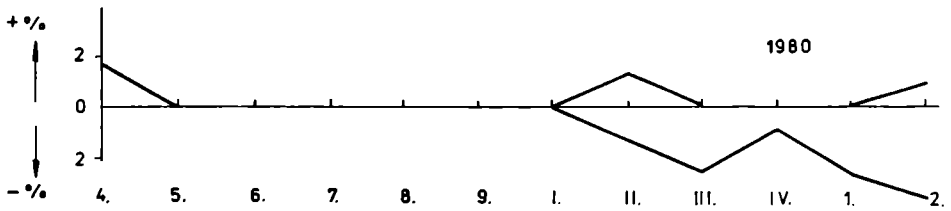
1960

1970

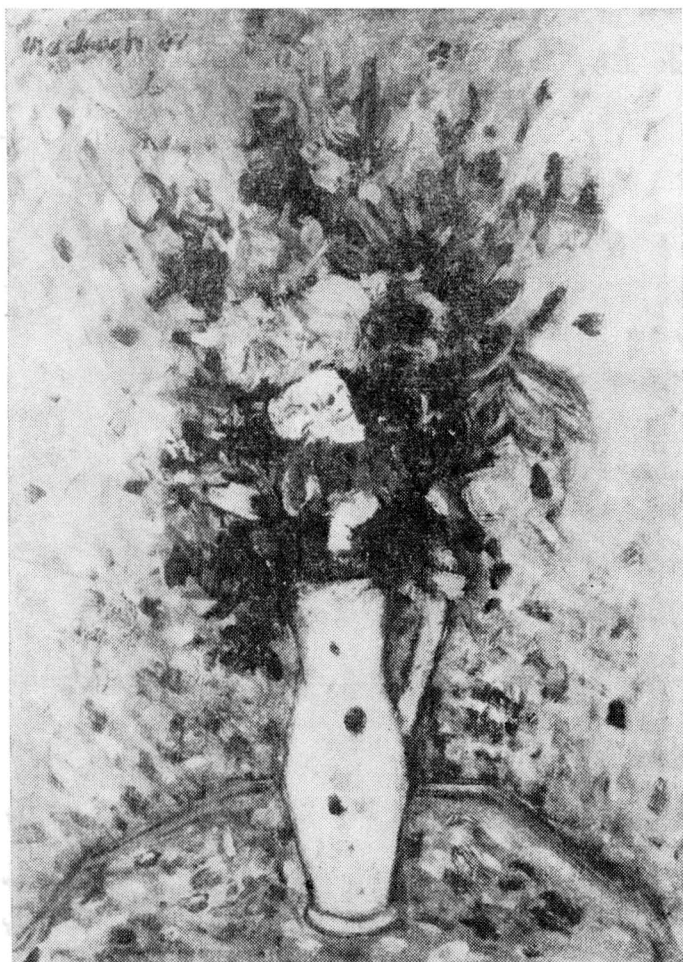
1980

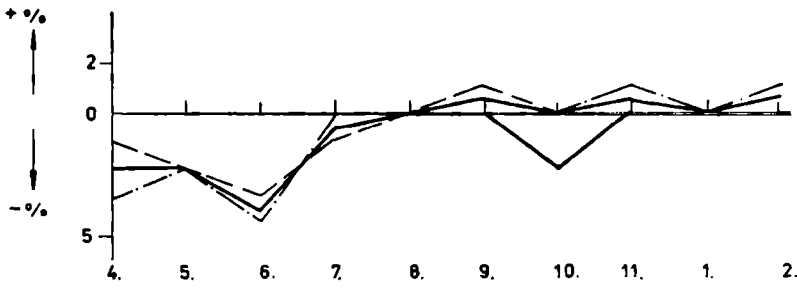
OBRAZ č. 13 KYTICE III, Mudroch, st. styl. 2

Ve III. etapě nebyl obraz č. 13 volen, menší preferenci zaznamenáváme od 17 do 22 let, kdy kolem 1 % respondentů volilo obraz č. 13 na prvním místě jako nejlepší obraz výstavy.

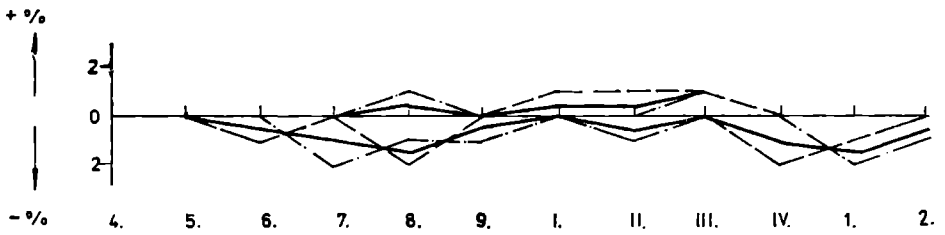
Mudrochova Kytice má stupeň stylizace 2 a nebyla v centru odmítání ani preference obrazů, podnětová struktura obrazu je vcelku indiferentní pro zkoumaný vzorek všech respondentů.

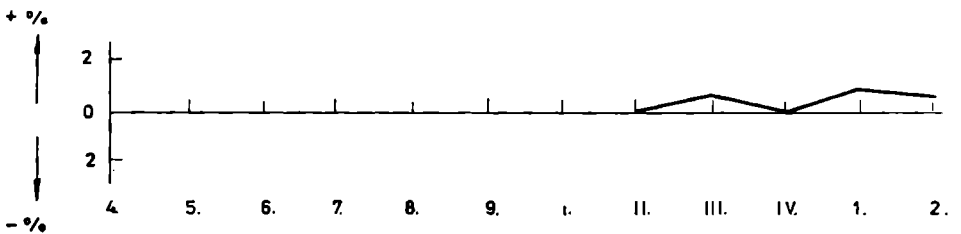
1960

1970

1980

Obraz č. 14 KYTICE NA SLAVNOST, Matejka, st. styl. 2

Obraz č. 14 byl volen na prvním místě jako nejlepší obraz výstavy v I. etapě výzkumu. Přesto, že se držel v tomto postavení a pořadí ve všech věkových kategoriích v I. etapě výzkumu, analýzou jeho průběhu v závislosti na míře volby zjišťujeme, že celkově klesá. Nejvíce jej preferují dívky, chlapani méně; celková četnost obou pohlaví však umisťuje obraz na první místo preference.

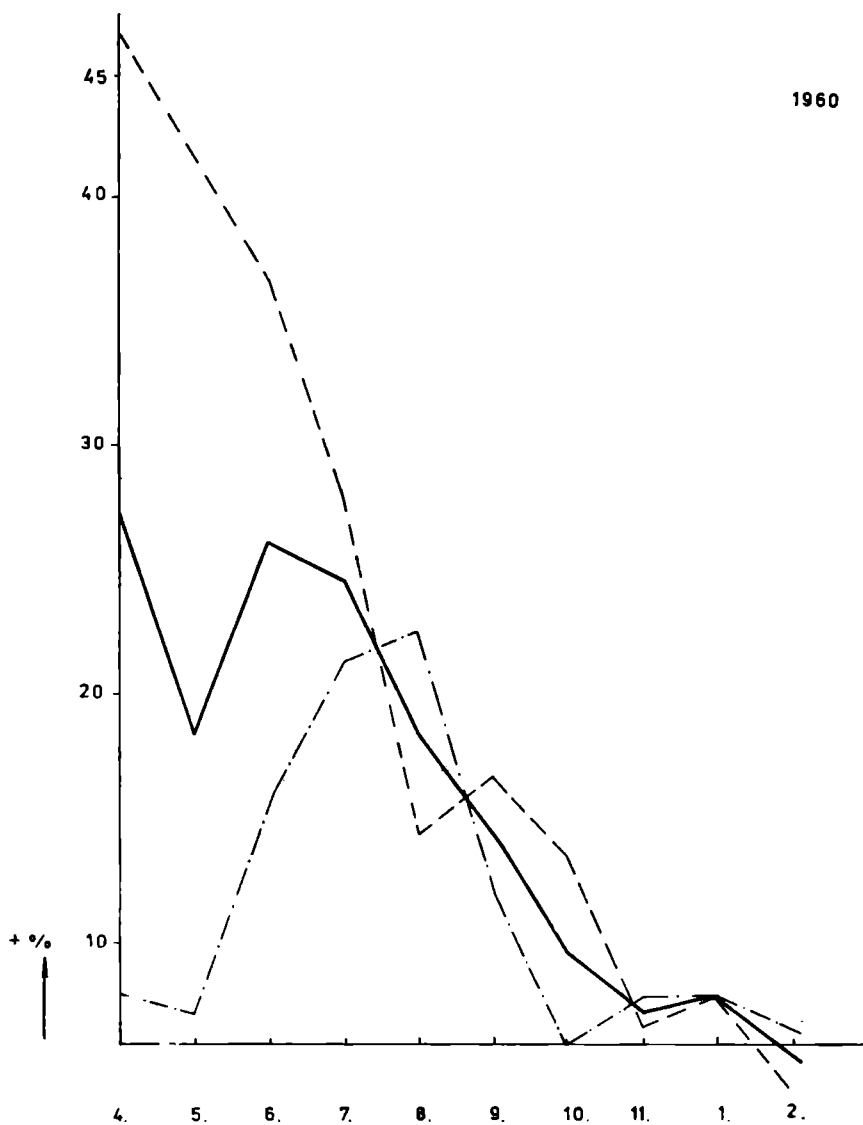
I II. etapa má podobný charakter, křivka má analogický tvar s věkem se snižující preferencí, přesto však až do 16 roků je podle názoru respondentů nejlepším obrazem výstavy.

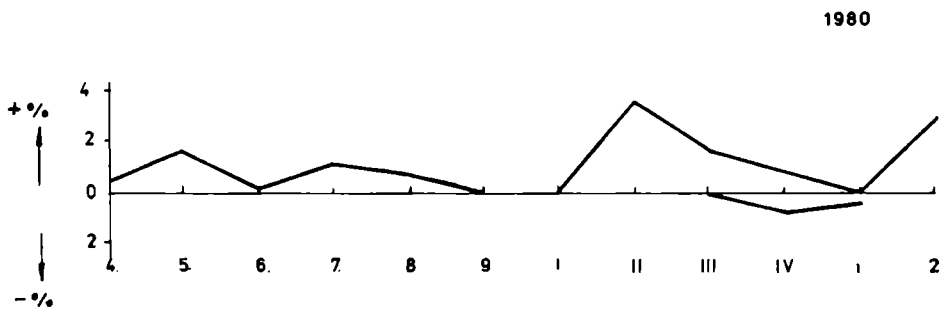
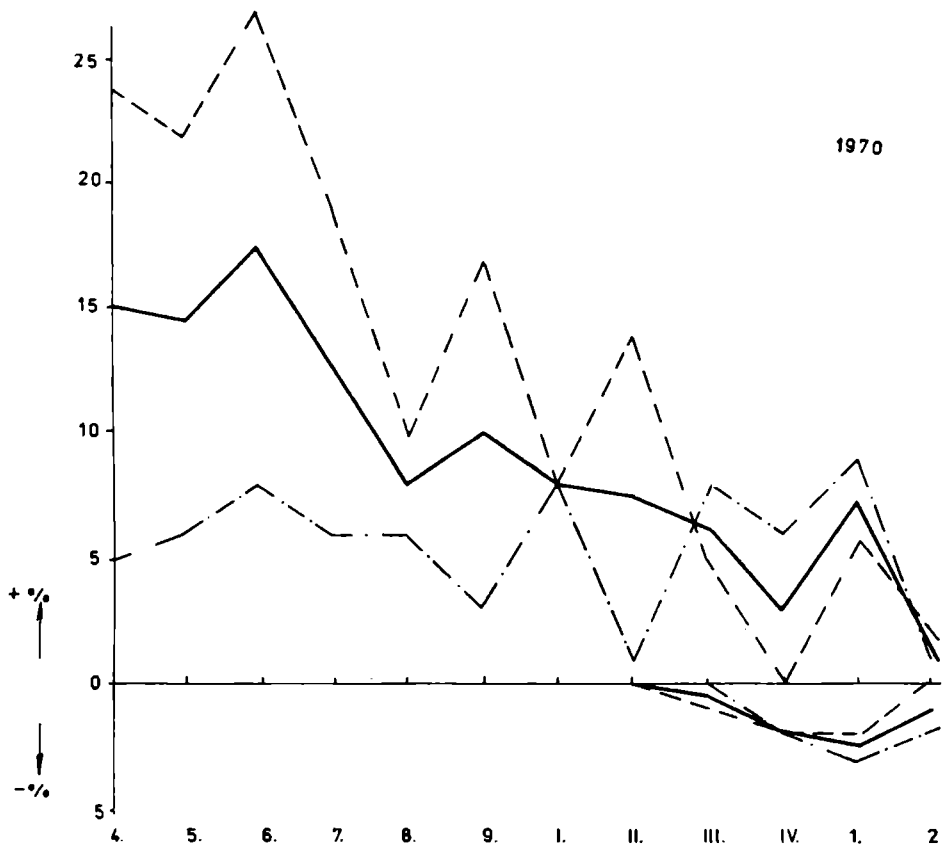
Náznak nepřilíš výrazného odmítání vidíme v II. i III. etapě kolem 4. ročníku střední školy – tedy v 18–19 letech.

III. etapa dávala obraz č. 14 na první místo méně významně ve srovnání s předchozími dvěma etapami. V celkovém průměru respondentů se udržuje obraz č. 14 na druhém místě mezi nejlepšími obrazy výstavy.

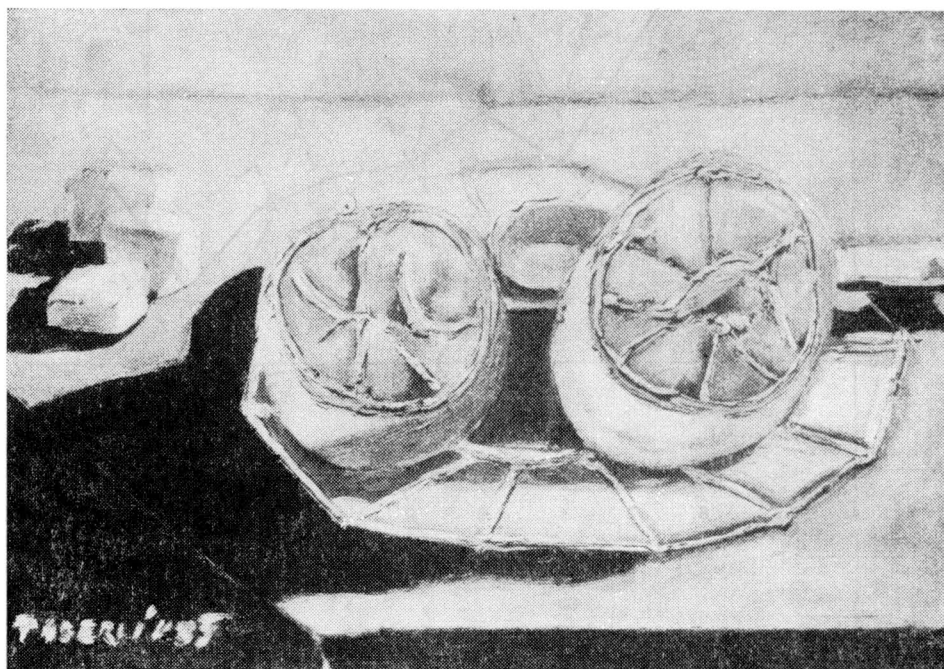

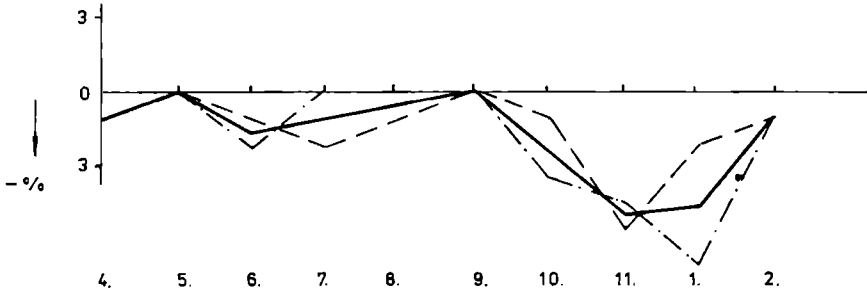
Obraz č. 15 CITRÓNY, Paderlík, st. styl. 4

Výsledné křivky mínění respondentů všech tří etap výzkumu jsou pod nulovou čarou, obraz je mírně odmítán respondenty ve všech věkových kategoriích.

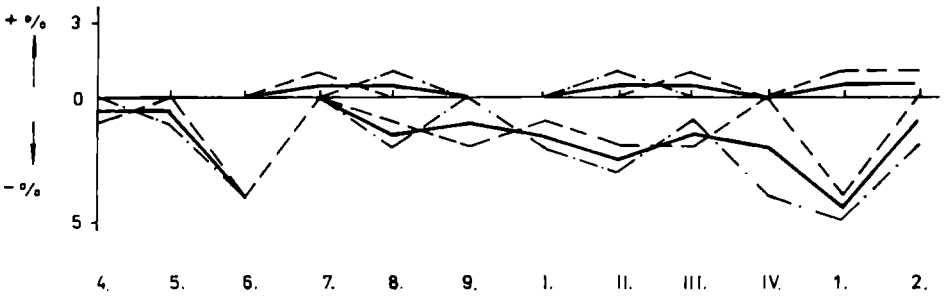
Ve II. etapě výzkumu nebyl dokonce do 12–13 let volen, pak je rovněž odmítán. Paderlíkovy Citróny ve stylizačním stupni 4 nepatří k oblíbeným obrazům.

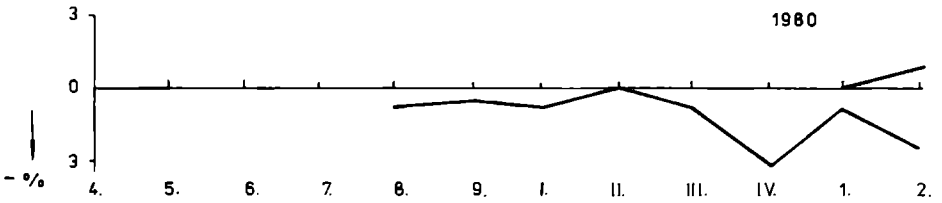
1960

1970

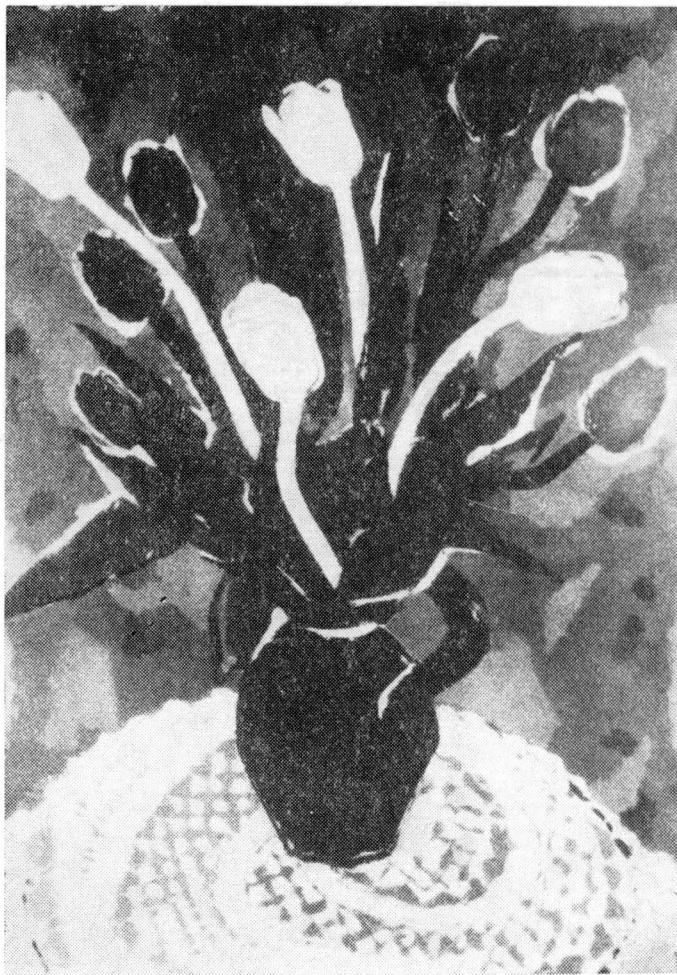
1980

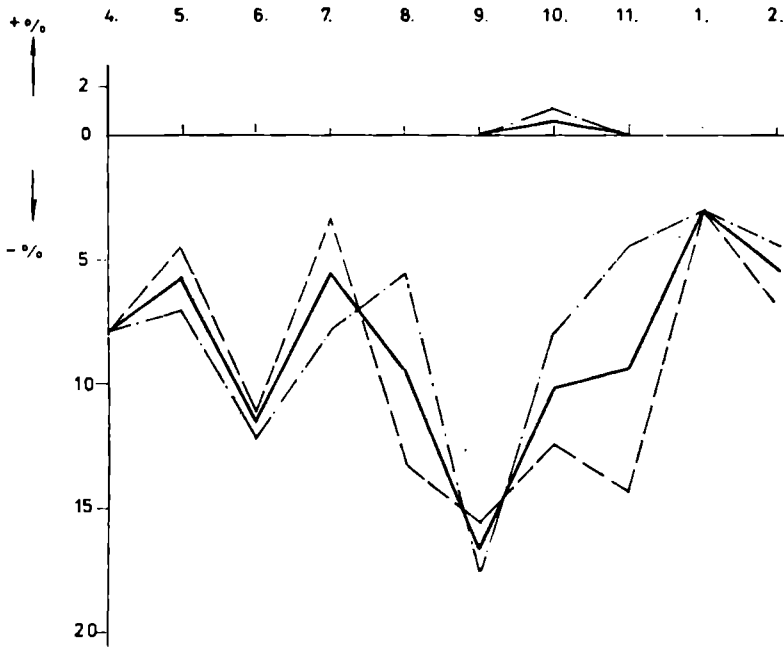

Obraz č. 16 TULIPÁNY, Šimerová, st. styl. 5

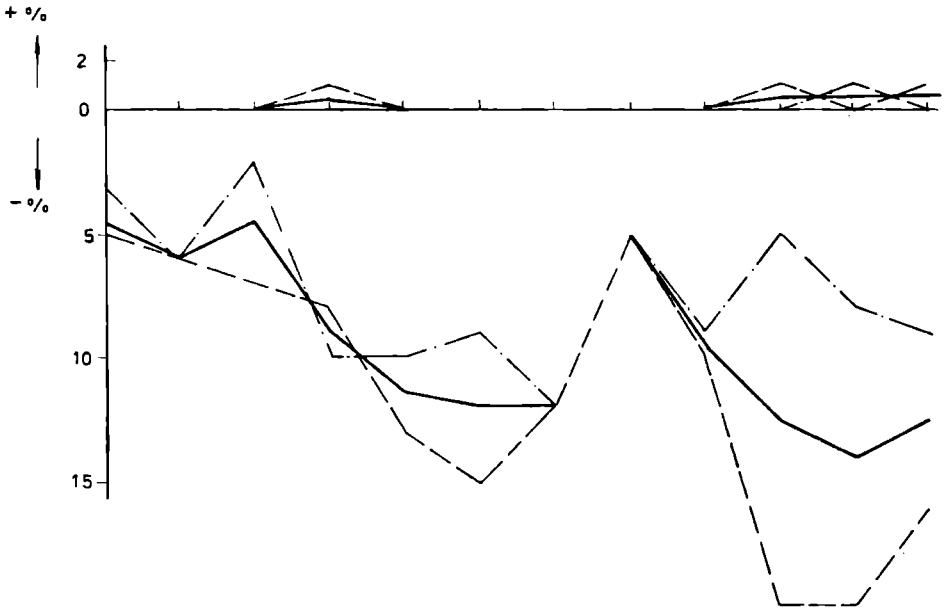
Obraz č. 16 patří spolu s obrazem č. 18 k obrazům odmítaným, výsledná křivka mínění respondentů všech tří etap výzkumu je hluboko pod nulovou čarou; na četnosti odmítání se výrazně podílí názor dívek.

Celkově má názor na obraz č. 16 tendenci k vzrůstajícímu odmítání v závislosti na věku; u dívek je odmítání výraznější. Podobně jako u obrazu č. 18 nacházíme zmírnění odmítání, které ovšem není doprovázeno výskytem preferencí, až u vysokoškoláků.

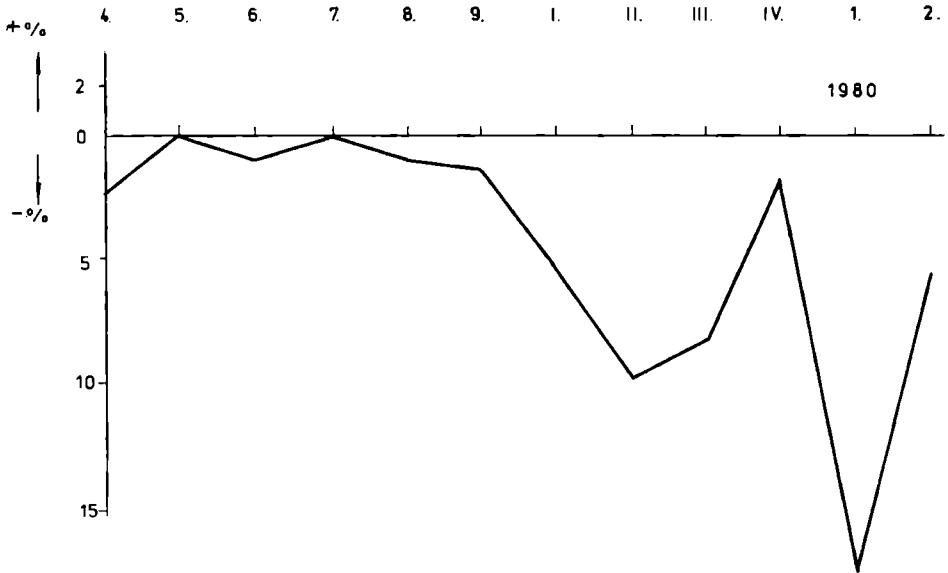

1970

1980

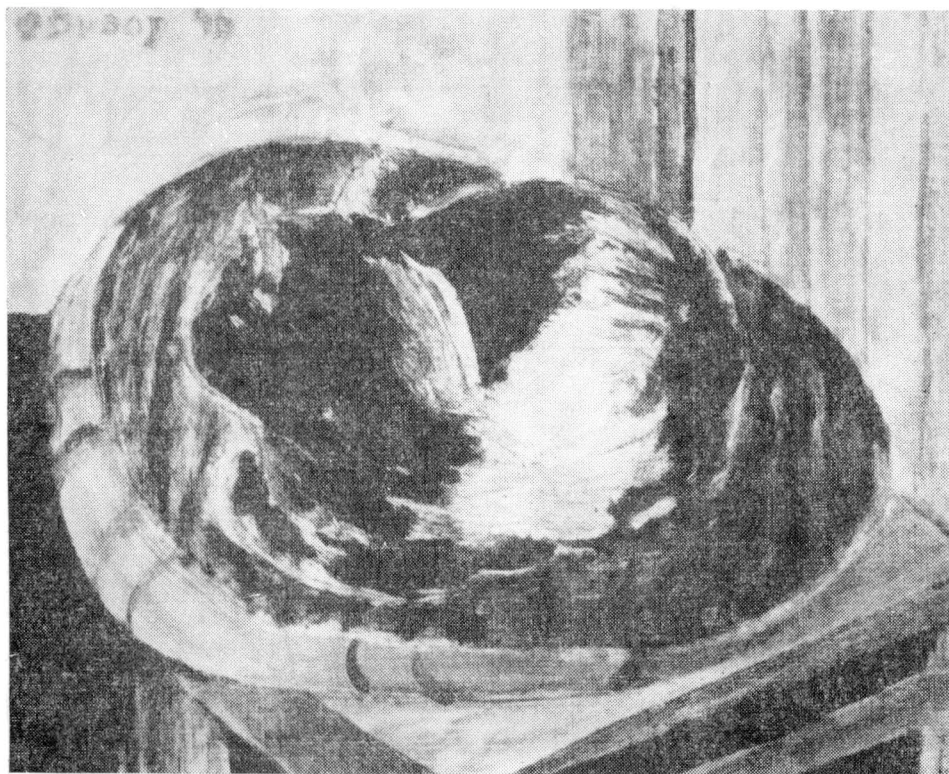
Obraz č. 17 KOČKA, Dubaj, st. styl. 4

Stylizačně náročný obraz č. 17 byl celkově obrazem odmítaným, zvláště 12–15letí chlapci svými názory vytvořili spodní hranici křivky odmítání v 6., 7. a 8. třídě. V dalších věkových kategoriích pak závislost odmítání na pohlaví není prokazatelná.

Ve III. etapě výzkumu nejsou názory respondentů tak výrazně kritické, obraz spíše provokuje k odmítnutí 17–18leté.

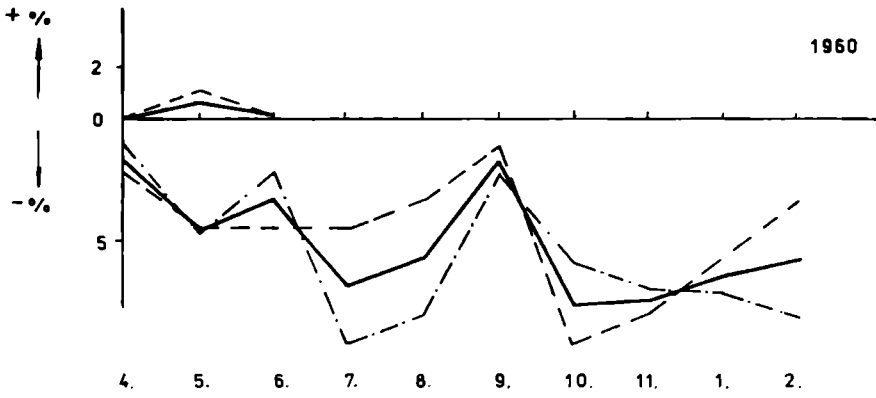
Obraz č. 18 „Kočka“ právě pro vysokou stylizaci zvířete známého a běžného všem zkoumaným osobám vzbuzoval nelibost, protože u nižších věkových stupňů nacházíme spíše tendenci vidět objekty, námět i děj zcela přirozené, nejbližší skutečnosti (tedy obvykle v nižším stupni stylizace).

Kočka ve zpodobnění Dubaje se dostává ve II. etapě výzkumu na první místo nejvíce odmítaného obrazu do 15 let respondentů, v I. etapě na druhé místo nejvíce odmítaného obrazu, zatímco ve III. etapě výzkumu provokoval k odmítnutí jen nejnižší ročníky.

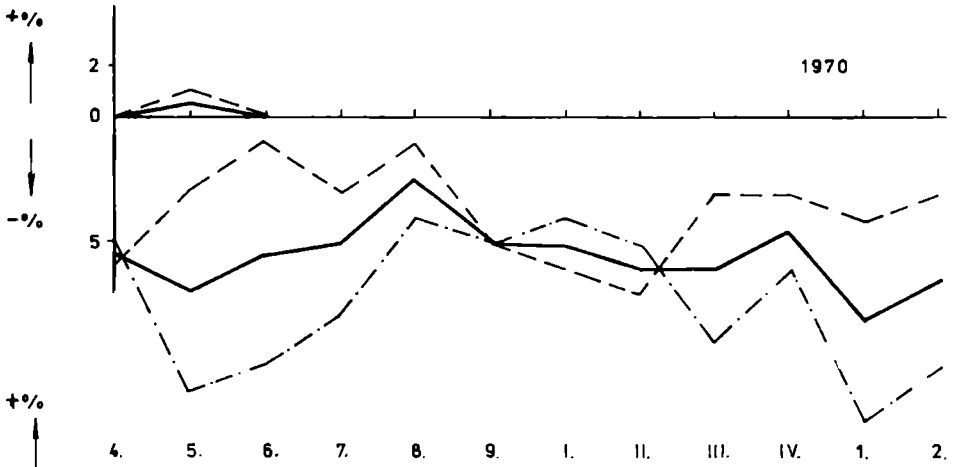

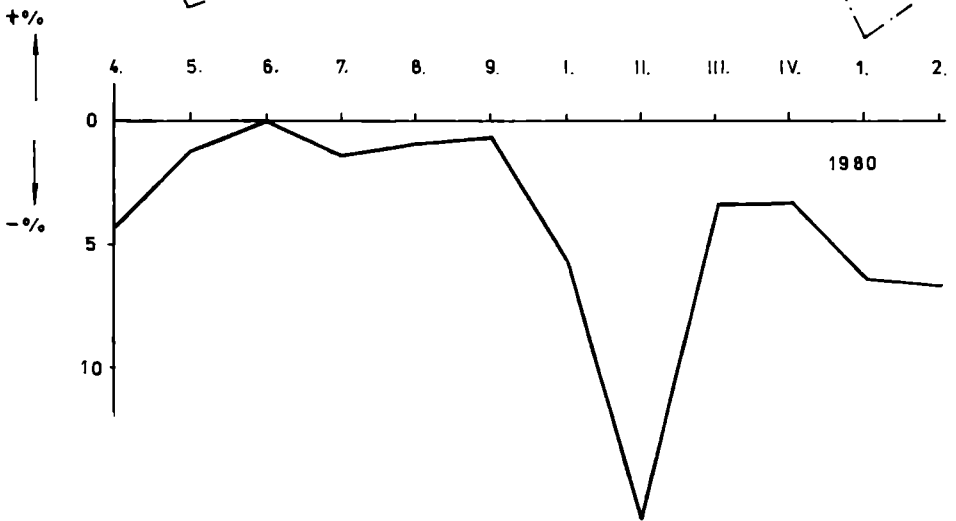
1960

1970

1980

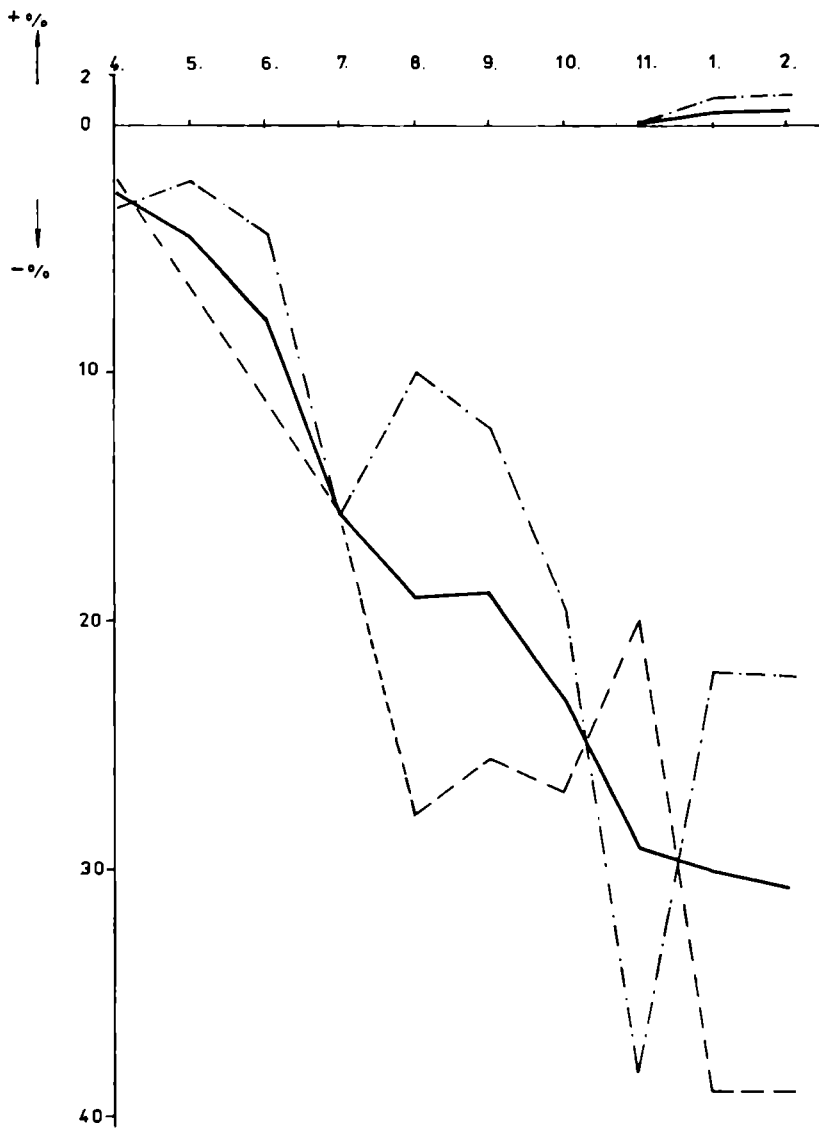

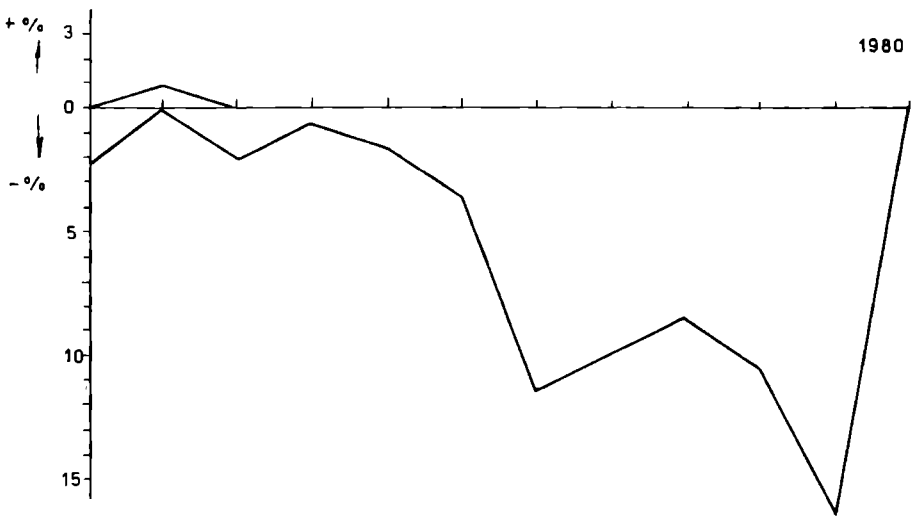
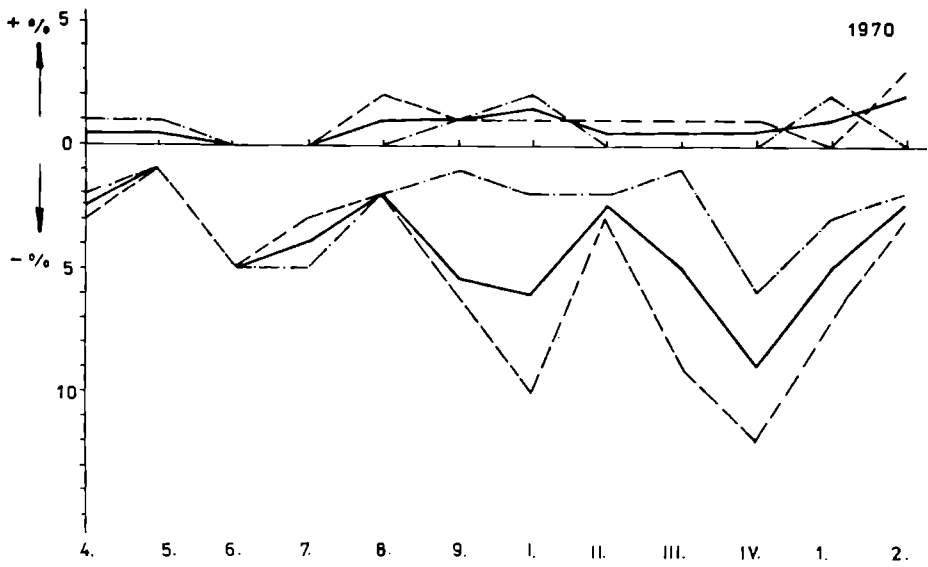
Obraz č. 18 byl obrazem výrazně odmítaným ve všech třech etapách výzkumu všemi respondenty. Pouze ve II. etapě výzkumu vidíme z křivky i náznak sympatií, celkově však nevýrazný, maximálně kolem 1 0/0.

Názor respondentů však prošel určitým vývojem, zpočátku byl pro ně obraz indiferentní (10, 11 let), poté byl výrazně odmítán (13–16 let), od 17 let není odmítán tak výrazně a jednoznačně, křivka mínění se dostává do původní úrovně jako na počátku věkového kontinua. Rozhodněji odmítaly obraz dívky. I. etapa končí věkovou hranicí 19 let, tudíž ve výzkumu z roku 1958 nemůžeme prokázat podobný závěr.

Fillovo Zátiší s tulipány nenašlo sympatie u respondentů do 19 let; vysokoškoláky přestává už provokovat, neodmítají jej tak významně – stává se pro ně indiferentním obrazem.

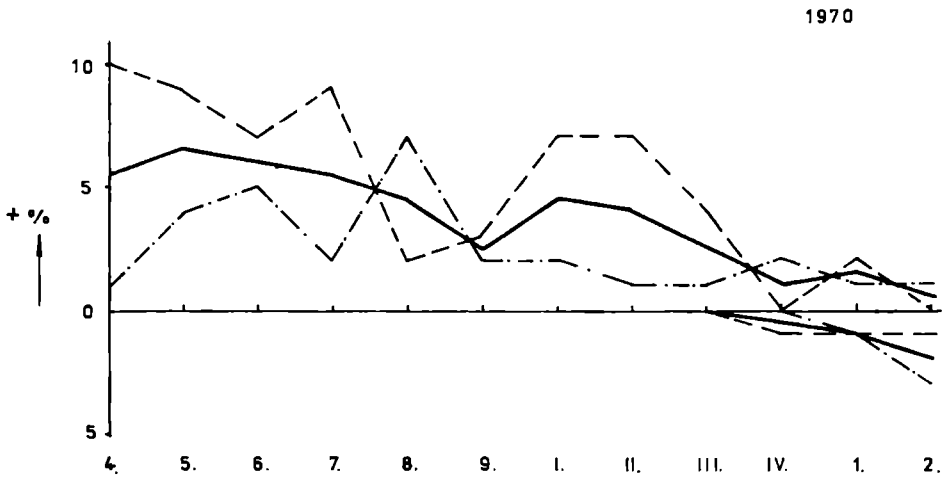
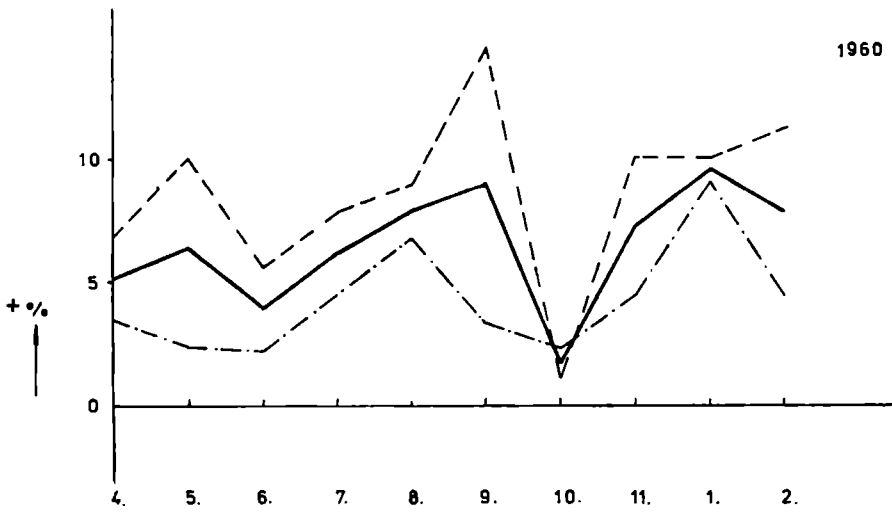

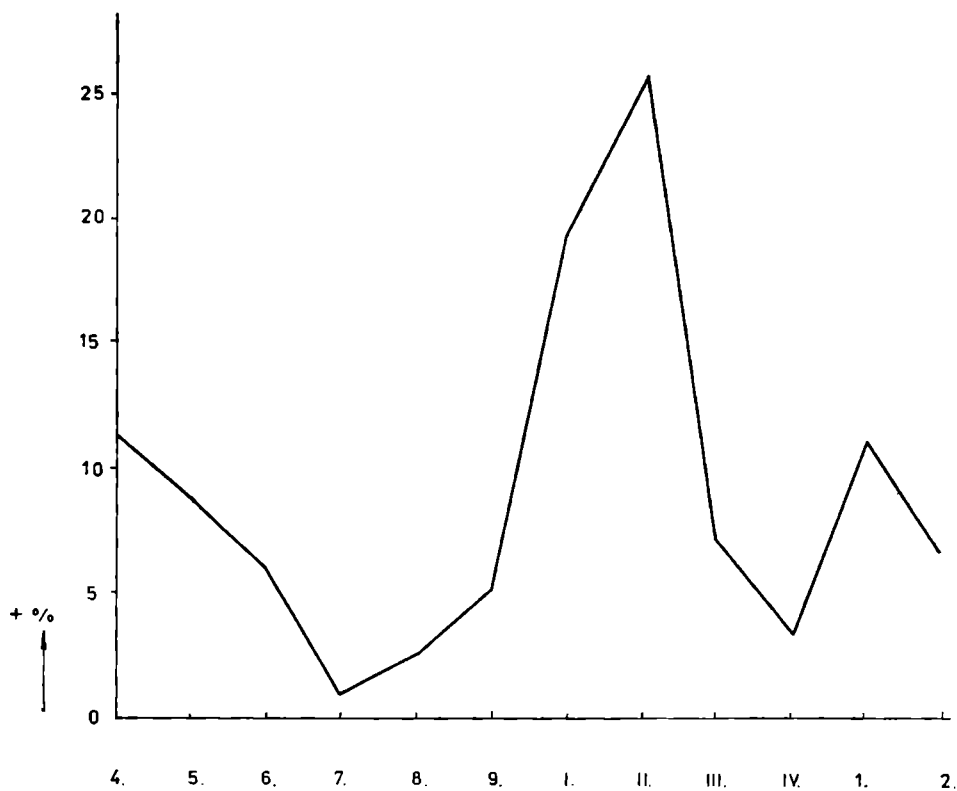
Obraz č. 19 DĚTI MÍRU, Medvecká, st. styl. 1

Ve všech třech etapách výzkumu vytvořil názor dívek nejvyšší hodnoty křivky grafu, zachycující vývoj a proměny jejich estetického vnímání v závislosti na věku. Dívky vůbec tento obraz preferovaly, v nižších ročnících se dostal (dívkám blízkým námětem, nenáročným výtvarným podáním i celkovou citovostí a dojmem) na první místo v jejich hodnocení nejlepšího obrazu výstavy. O to zajímavější je v celkové preferenci ještě náhlé zvýšení křivky v 15–17 letech v I. a II. etapě výzkumu, kdy ještě výrazněji hodnotí dívky obraz jako nejlepší obraz výstavy. Celková senzibilita zvláště u dívek v pubertálním období našla v tomto obrazu možnost pro vyjádření citu a vztahu dívek k dětem.

V posledních věkových kategoriích u vysokoškoláků zaznamenáváme pokles preference, zvláště u chlapců, kteří jej dokonce ve II. etapě výzkumu v období 19–22 let mírně odmítají.

Obraz č. 20 ZA MÍR, Rešetnikov, st. styl. 1

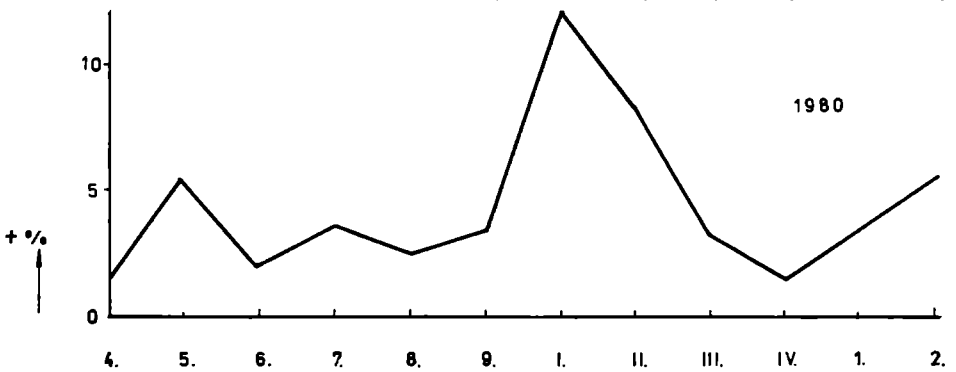
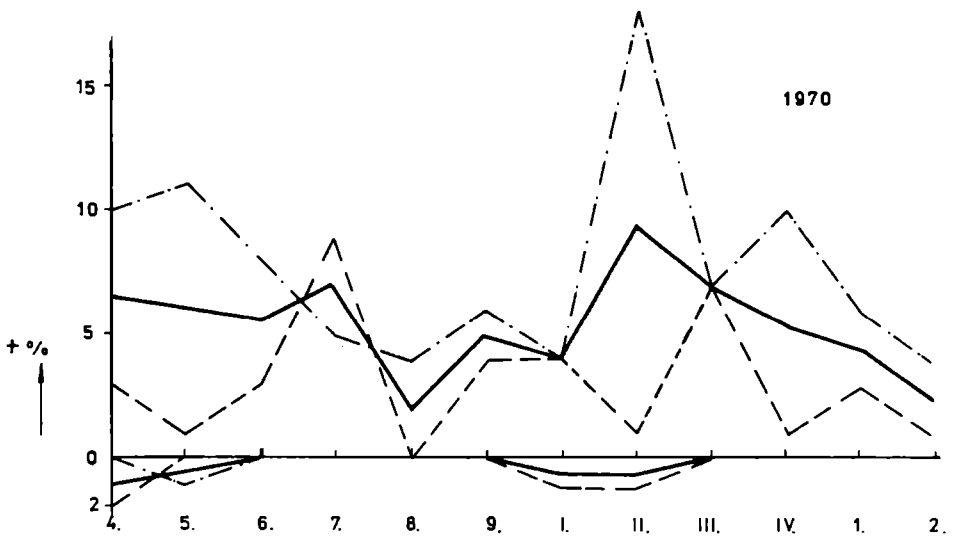
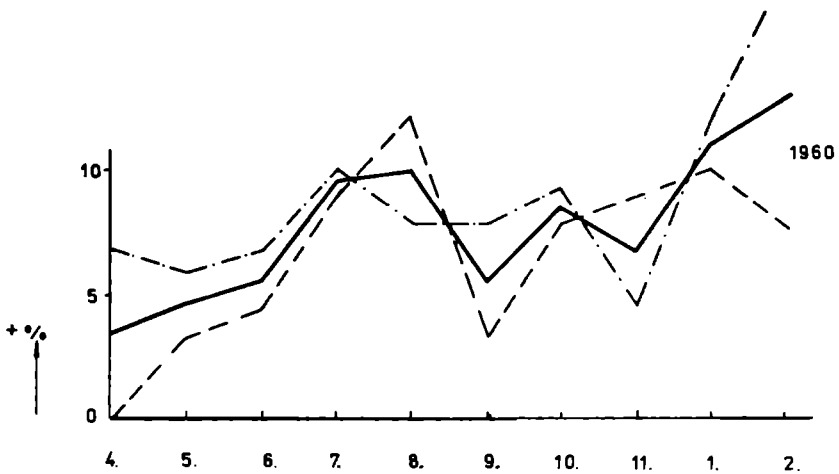
Obraz č. 20 byl volen od 15 let respondentů jako nejlepší obraz výstavy. Také v celkovém profilu obrazu ve výsledných křivkách mínění respondentů od 10 do 22 let vidíme prudký vzestup od 15 let. Tak jako horní hranice křivky preference u obrazu č. 19 vytvořily dívky, tak u obrazu č. 20 tvoří vysoké hodnoty preference chlapci.

Pouze ve II. etapě výzkumu právě v tomto období 15–18 let se objevuje nevýrazné odmítání (pouze půl procenta) dívkami.

Obraz č. 20 byl kladně hodnocen celým souborem i před 15. rokem věku respondentů, přesto však teprve od tohoto období zvýšená hladina preference signalizuje porozumění a pochopení významu a poselství Rešetnikova obrazu.

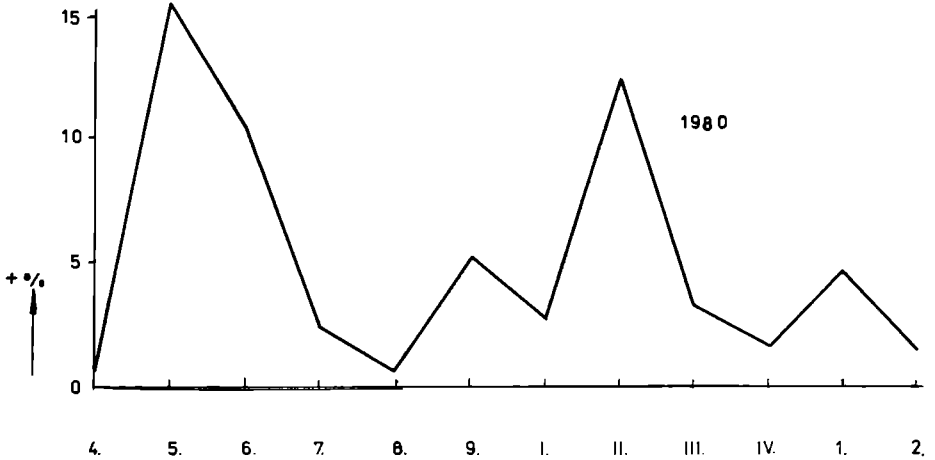
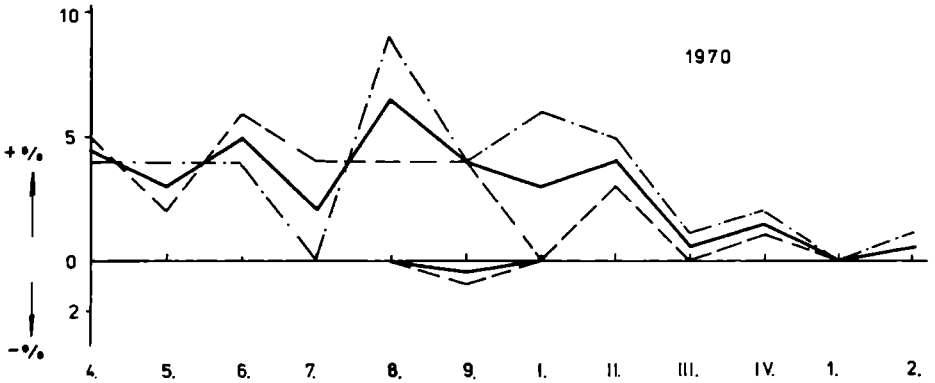
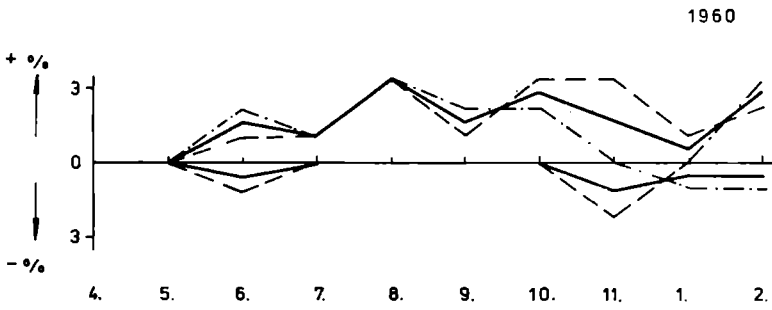
Obraz č. 21 NA HORNÍ ORAVĚ, Medvecká, st. styl. 1

Obraz č. 21 byl celkově kladně hodnocen, výsledné křivky mínění respondentů jsou v horní části grafu s výjimkou nevýrazných hodnot odmítání ve 12 a 17 letech v I. etapě výzkumu a ve 13 letech ve II. etapě výzkumu.

V sedmé třídě, tj. ve třinácti letech (ve III. etapě i v patnácti letech) preference poněkud poklesla, chlapci pokládali v I. etapě obraz č. 21 až za indiferentní, pokles způsobilo právě mínění chlapců, v dalších ročnicích se preference opět zvýšila. Medvecké obraz stylizačně nenáročný byl v nižších věkových kategoriích přijímán kladněji, vysokoškoláci však jej už preferují jen mírně. V závislosti na věku se tedy preference snižuje, nedosáhla však záporných hodnot.

Ve III. etapě je preference vcelku významně vyšší než v předchozích etapách, zejména jsou typické dva vrcholy v 11 a v 17 letech.

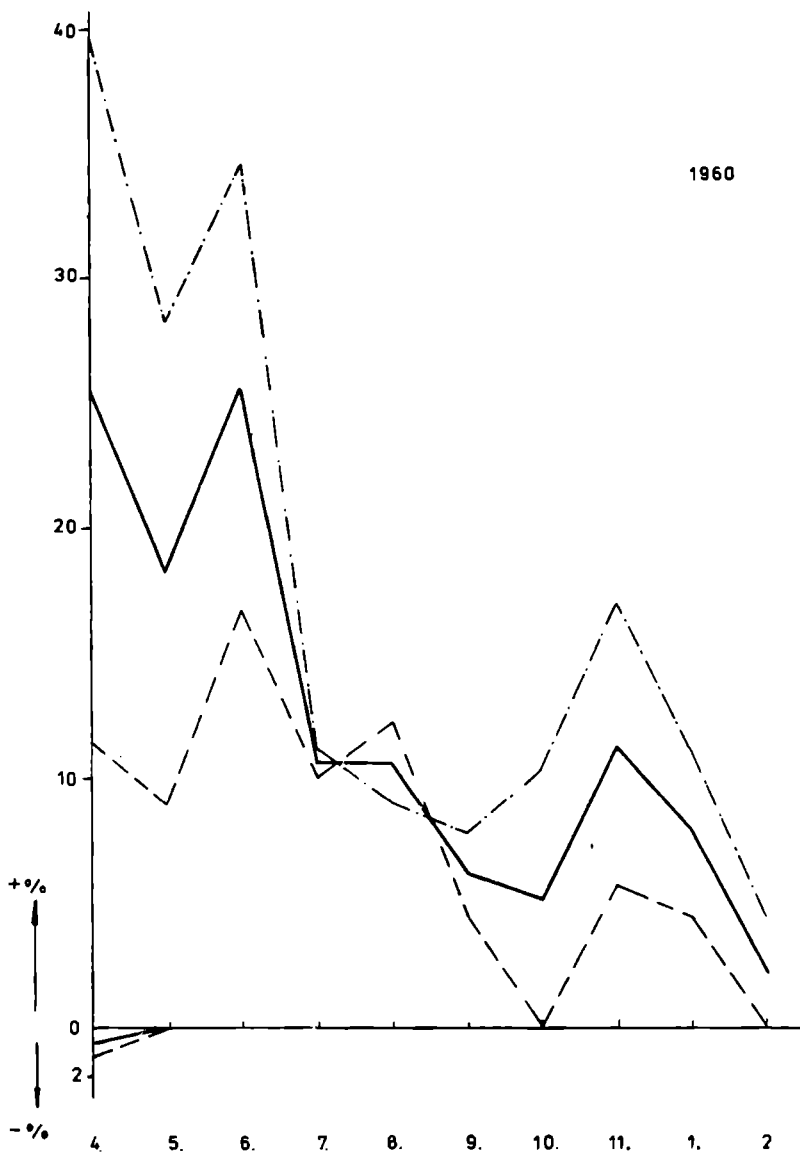
Obraz č. 22 SETKÁNÍ, Salay, st. styl. 1

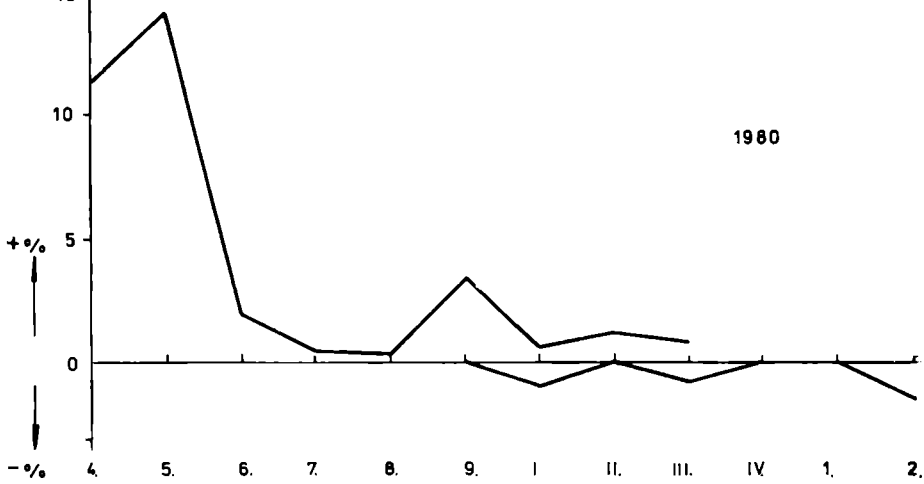
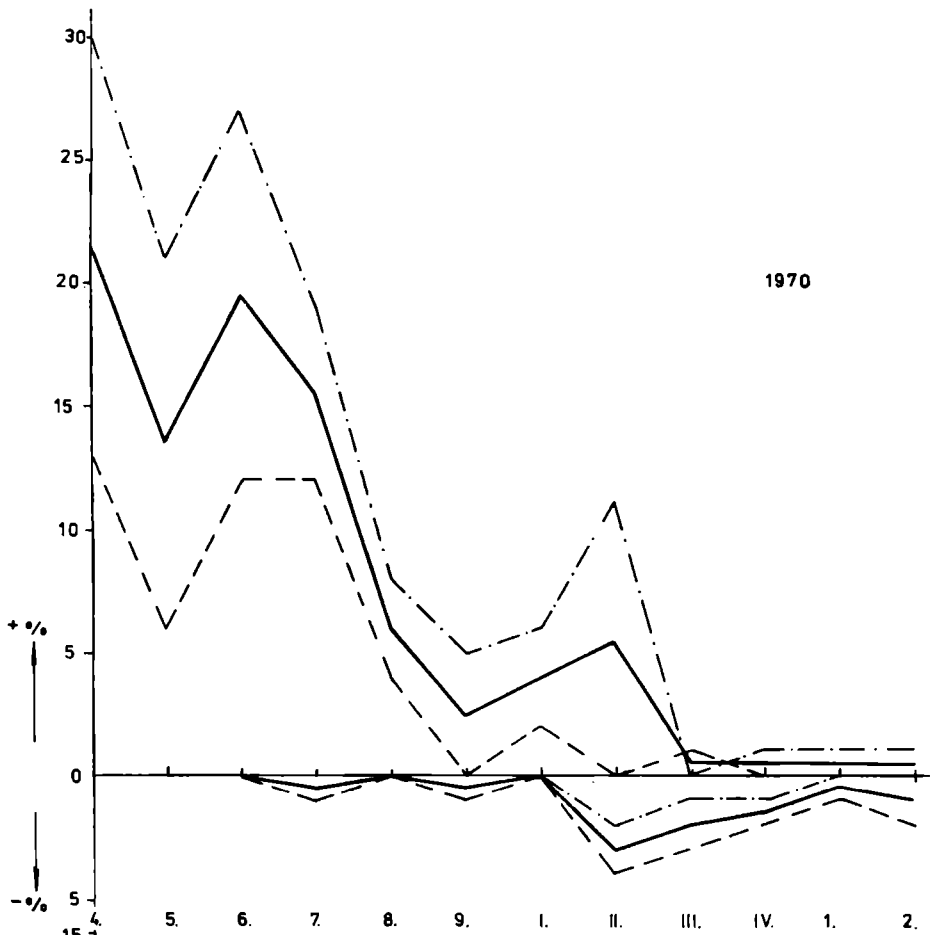
Křivka mínění respondentů se shoduje spíše v I. a ve III. etapě výzkumu. Obraz preferovali ve všech třech etapách výzkumu zvláště chlapci, maximální hodnoty preference byly v 10–12 letech. V tomto věku byl také Salayho obraz na prvních místech v celkovém pořadí jako nejlepší obraz výstavy.

Četnost preferencí s věkem zřetelně klesá až téměř k nule na úrovni 18 let. Pouze ve II. etapě z roku 1970 prošla nulovou hodnotou k zápornému hodnocení křivka mínění respondentů v 17–18 letech a dále pak už záporné hodnocení převažuje. Převažující negativní hodnocení začíná v 18 letech, postupně se jeho extrémní hodnoty snižují až do závěrečné ambivalence, takže obraz je vysokoškolsky jak přijímán, tak odmítán. Konkrétně vysokoškoláci v I. ročníku, tj. ve 20–21 letech jej dávají na první místo jako nejlepší obraz výstavy v 0,5 %, ale 0,7 % jej odmítá, ve II. ročníku, tj. ve 22 letech, jej 0,5 % preferuje a 1 % odmítá. I ve III. etapě najdeme u vysokoškoláků odmítavé hodnocení obrazu č. 22, ve 22 letech jej 1,5 % odmítá, nikdo nevolí jinak.

Údaje této podrobnější analýzy obrazu č. 22 v mínění respondentů v závislosti na zvyšujícím se věku nezasáhly však do celkového pořadí vybraných obrazů na prvních místech.

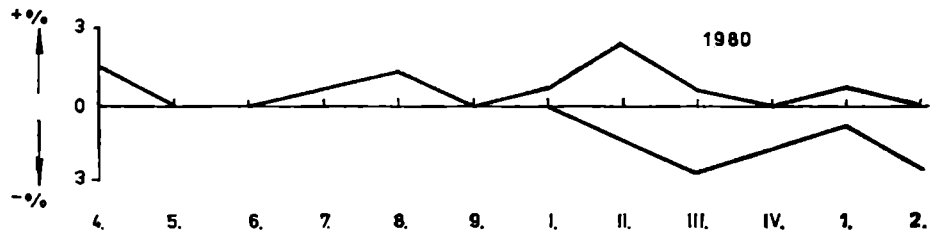
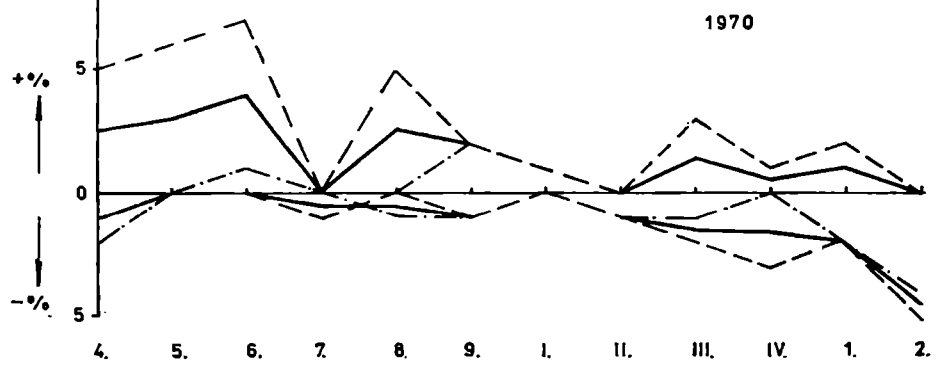
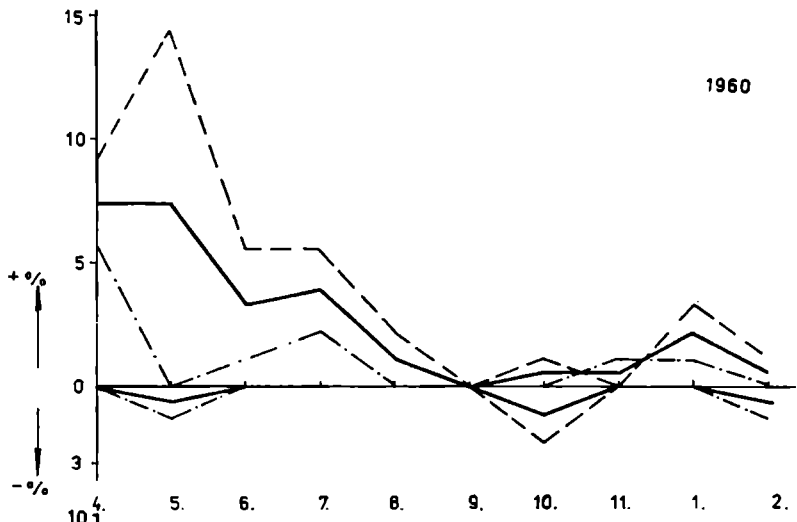
Obraz č. 23 SESTRÍČKY, Guderna, st. styl. 2

Obraz č. 23 má klesající tendenci preference v závislosti na věku. V I. a II. etapě výzkumu byl výrazně preferován ve 4. a 5. třídě (10, 11 let) zejména dívkami, které jej volily jako nejlepší obraz výstavy.

Obraz malých děvčat, sester, hračka a květiny zaujala nejvíce 10–12-leté dívky v I. a II. etapě výzkumu (kde je významný rozdíl mezi dívkami a chlapci), vysokoškoláci však obraz č. 23 nejen neuspokojuje (indiference), ale přímo jej odmítají. III. etapa výzkumu byla celkově kritičtější, málo četná preference prošla od 17 let v převažující odmítání, i když celkově rovněž málo četné.

Nejvýrazněji obraz odmítají vysokoškoláci obojího pohlaví druhé etapy.

Obraz č. 24 MINULOST A SOUČASNOST, Benka, st. styl. 1

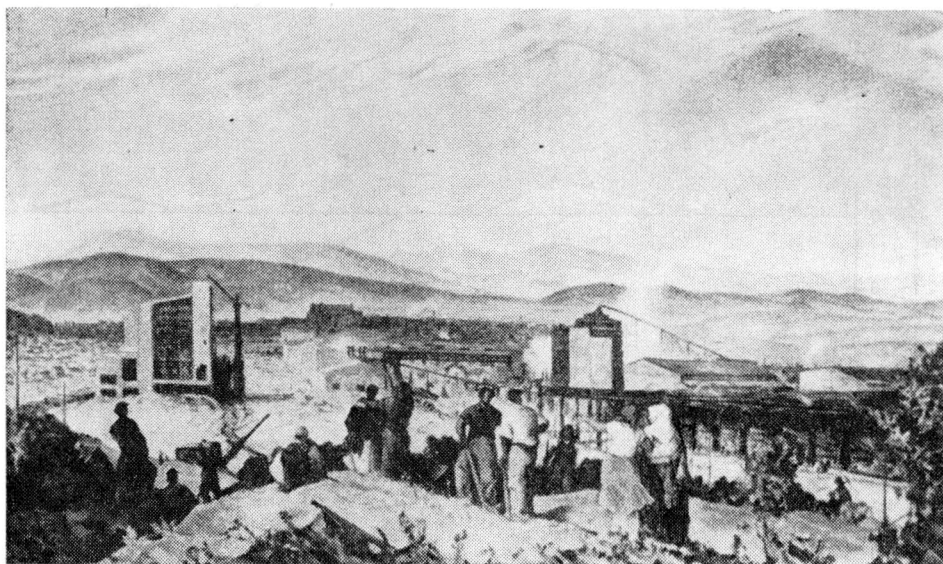
Obraz č. 24 prošel v názorech respondentů vývojem, nakonec i pořadí obrazů na prvních třech místech v preferenci i odmítání to potvrzuje. Shodnou, podobnou či analogickou křivku mínění respondentů nenajdeme, naopak v každé etapě výzkumu má vývoj estetické reakce jiný průběh.

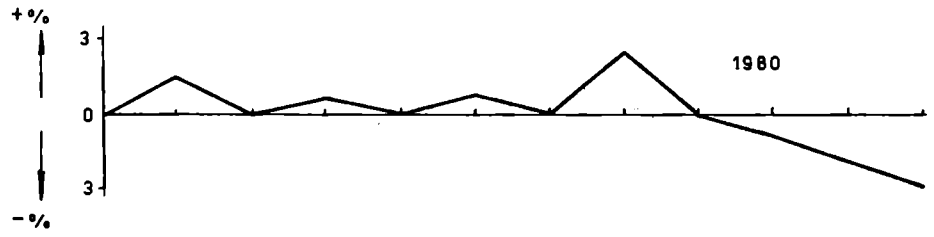
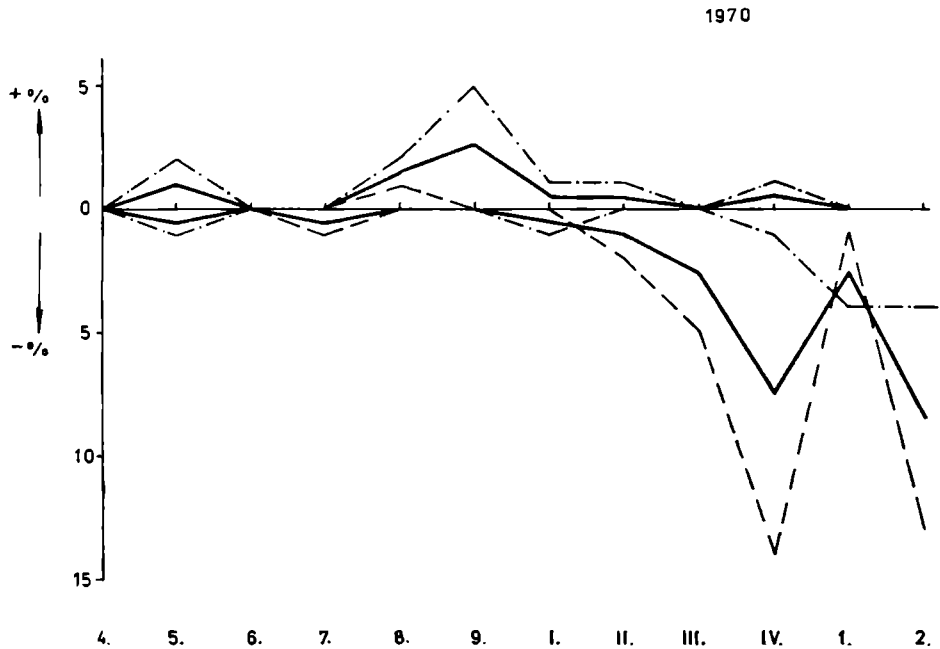
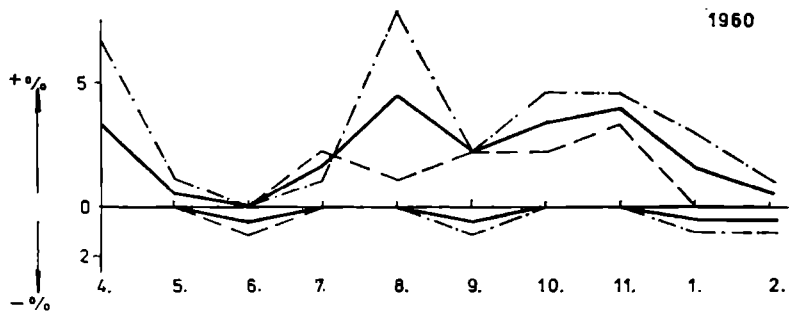
Respondenti II. etapy výzkumu z roku 1970 byli nejkritičtější, odmítání původně preferovaného obrazu bylo výraznější ve své celkové hodnotě, než původní preference; v 19 letech 14 % dívek obraz odmítá, zatímco jen 3 % jej preferují (obecný průměr nejlepší 3 %, odmítaný 7,2 %).

V I. etapě výzkumu z roku 1960 byl obraz celkem více preferován ve všech věkových kategoriích (zejména chlapci v 10 a 14 letech), nikde nepřevážilo negativní hodnocení nad pozitivním. Náznak odmítání nemá tendenci vývoje a postupu, objevuje se v 12 letech, v 15 a v 18–20 letech.

III. etapa výzkumu z roku 1980, podobně jako v etapě II., má charakter přechodu od sympatií pro tento obraz do jednoznačného odmítnutí, nejvyšší hodnota preference je 2,5 % v 17 letech, odmítnutí 2,9 % ve 22 letech, nikdo nevolil jinak (v opačných hodnotách v dané věkové kategorii).

Benkův obraz budování průmyslu v otevřené krajině – přírodě, zcela názorně až didakticky ztvárněný (stupeň stylizace 1) byl zpočátku preferován, žákům ZDŠ byl blízký, respondenti vyšších věkových kategorií postupně odhalovali jednoduchost až schematicnost esteticky nenáročného obrazu.

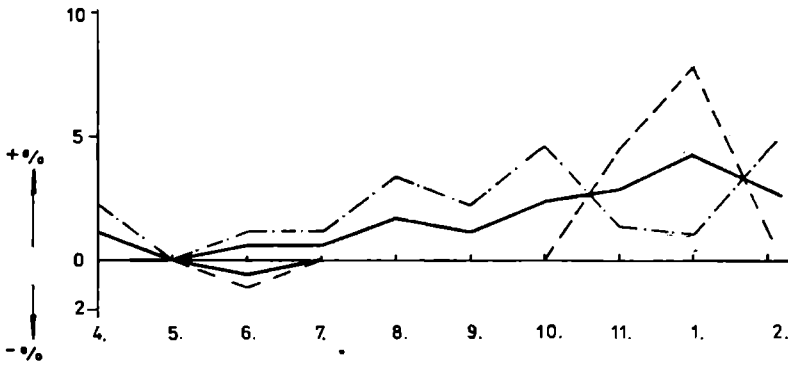
Obraz č. 25 VYKOPÁVÁNÍ BRAMBOR, Palugyay, st. styl. 2

Obraz č. 25 byl všemi respondenty všech tří etap výzkumu preferován, výsledné křivky grafu, zachycující jejich mínění o tomto obraze, jsou vždy nad nulovou hodnotou. Ani odmítání, které se objevilo v náznaku ve 12 letech u dívek v I. etapě výzkumu, ani v 10 letech a v 22 letech u chlapců ve II. etapě výzkumu nemá žádnou tendenci postupu či vývoje.

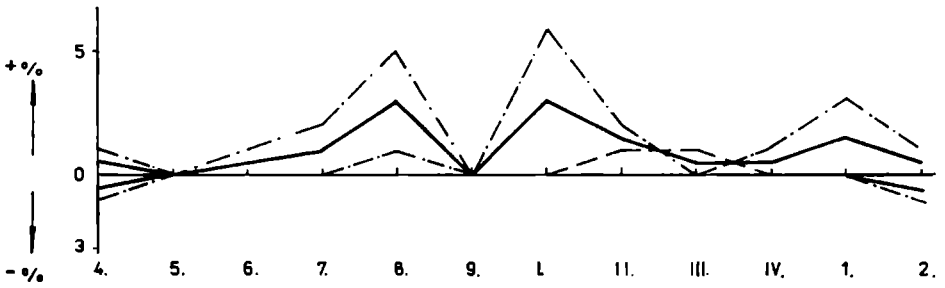
Obraz Vykopávání brambor, stylizačního stupně 2, nebyl sice volen na prvních místech nejlepšího obrazu výstavy, ale v celkové závislosti na věku jej respondenti mírně preferovali; v I. etapě je vývoj preference lehce vzestupný s poklesem chlapců nejvyššího věku (16–18 let), ve II. etapě kolísavý (nulové hodnoty preference v 11, 15 a 18–19 letech). Preference dominuje ve 14 a 16 letech (zásluhu na tom mají hlavně chlapci).

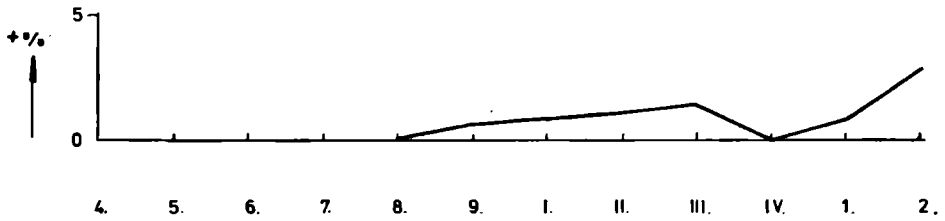
1960

1970

1980

Obraz č. 26 BASKETBAL, Hoffstädter, st. styl. 3

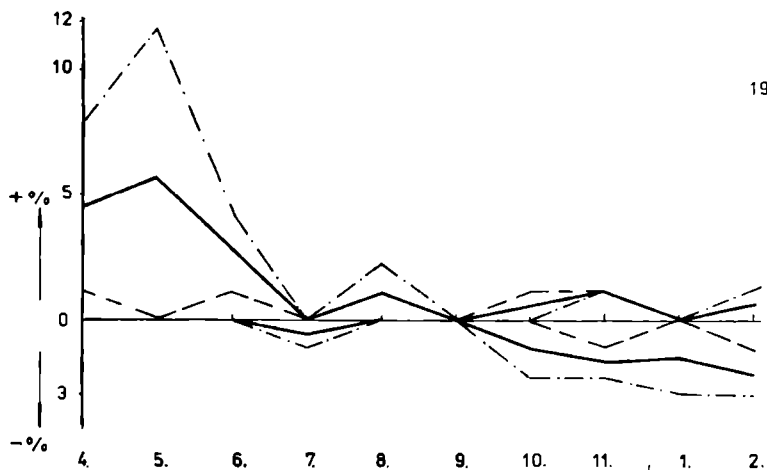
Z celkového pořadí nejdílanějších obrazů výstavy se obraz č. 26 umístil na třetím místě v I. a II. etapě výzkumu, ve III. etapě dokonce střídavě na prvním a na druhém místě, avšak až od 18 let věku respondentů.

V I. etapě výzkumu prošel vývoj estetické reakce respondentů jistými změnami od výrazné preference u dětí ZDŠ (hlavně chlapců v 11 letech) až k odmítání u vysokoškoláků. Veškeré maximální hodnoty odmítání ve všech etapách výzkumu jsou podloženy názory chlapců, obsahová analýza jejich výpovědí potvrdí či prokáže, zda je to skutečnosti neodpovídající sportovní výkon, či jaké argumenty udávají pro svá odmítnutí. I ve III. etapě se původní preference změnila u vysokoškoláků v odmítání (spolu s obrazem 29 tvořila dvojice obrazů 26–29 pořadí nejdílanějších obrazů v názorech 905 respondentů).

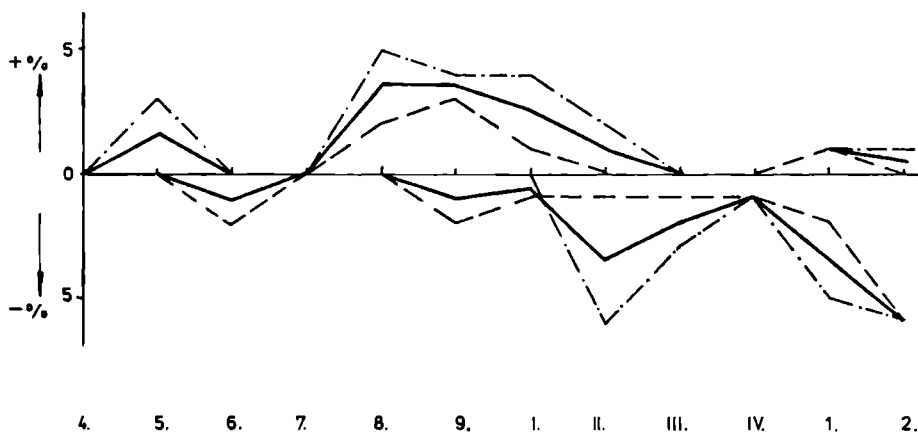
Ve II. etapě je obraz významně více preferován ve 14–16 letech oproti stejné věkové kategorii I. a II. etapy.

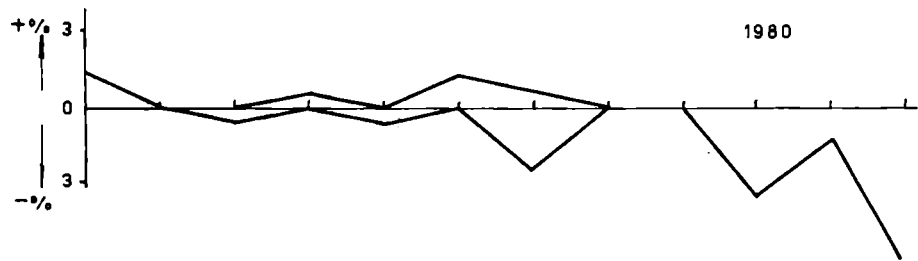
1960

1970

1980

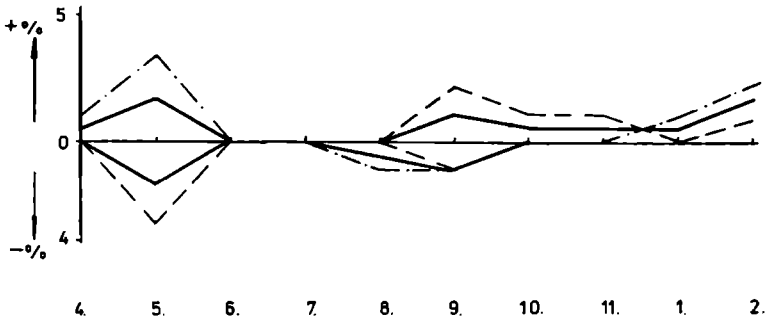
Obraz č. 27 DETVANSKÉ MELODIE, Bazovský, st. styl. 4

Obraz č. 27 získal sympatie u respondentů až od 18 let ve všech etapách výzkumu. Předtím byla výsledná křivka jejich mínění buď na nulové čáře, nebo nevýrazně oscilovala kolem nuly. Závislost na pohlaví nelze prokázat. V celkovém hodnocení nejlepšího obrazu výstavy se obraz č. 27 umístil v této věkové kategorii až na třetím místě.

Vysoká stylizace (stupeň 4), vyrovnanost obrazu, prvky folklóru, či národní tradice, stylizace přírody, to vše esteticky uspokojovalo respondenty až vyšších ročníků. Pochopení a preference obrazu jsou patrně podmíněny specifickým zaměřením osobnostně zralejších vnimatelů.

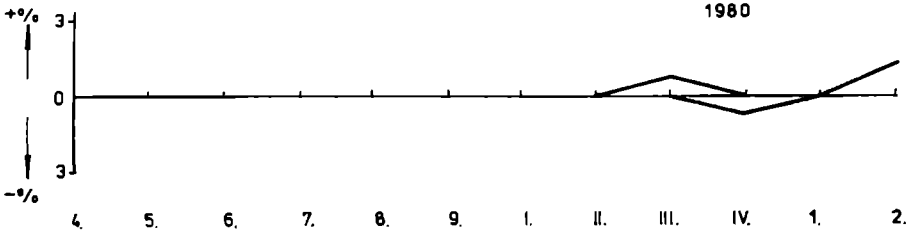
1960

1970

1980

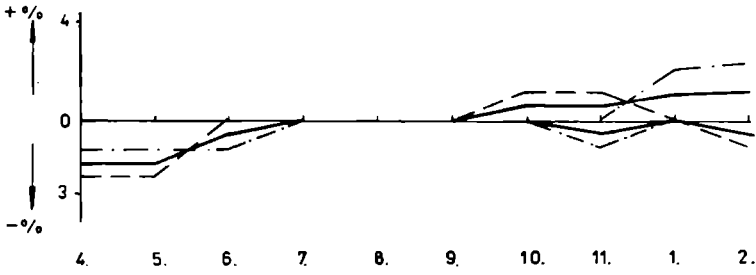
Obraz č. 28 PASTÝŘKA, Mallý, st. styl. 3

Obraz č. 28 byl obrazem zcela indiferentním, křivky mínění respondentů ve II. i I. etapě se pohybují v nevýrazných preferencích až odmítání. Jen ve vyšším ročníku v 19 letech se v obou etapách I. a II. objevují nevýznamné preference (v I. etapě kolem 1 %, ve II. etapě kolem necelých 2 procent).

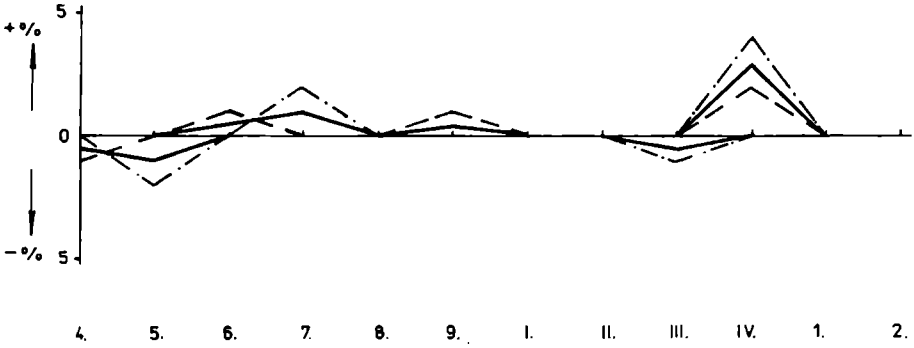
Respondenti III. etapy mají zcela nerozhodný názor, ani preference, ani odmítání, což jen potvrzuje fakt, že obraz č. 28 Pastýřka esteticky na respondenty nezapůsobil.

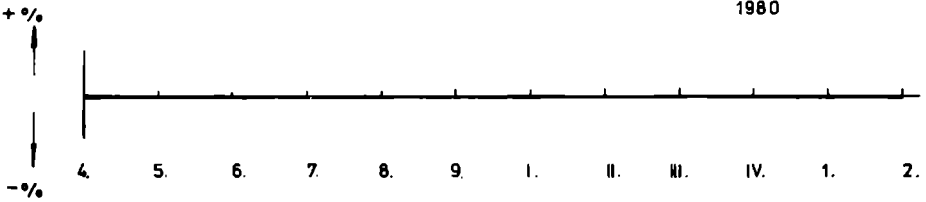
1960

1970

1980

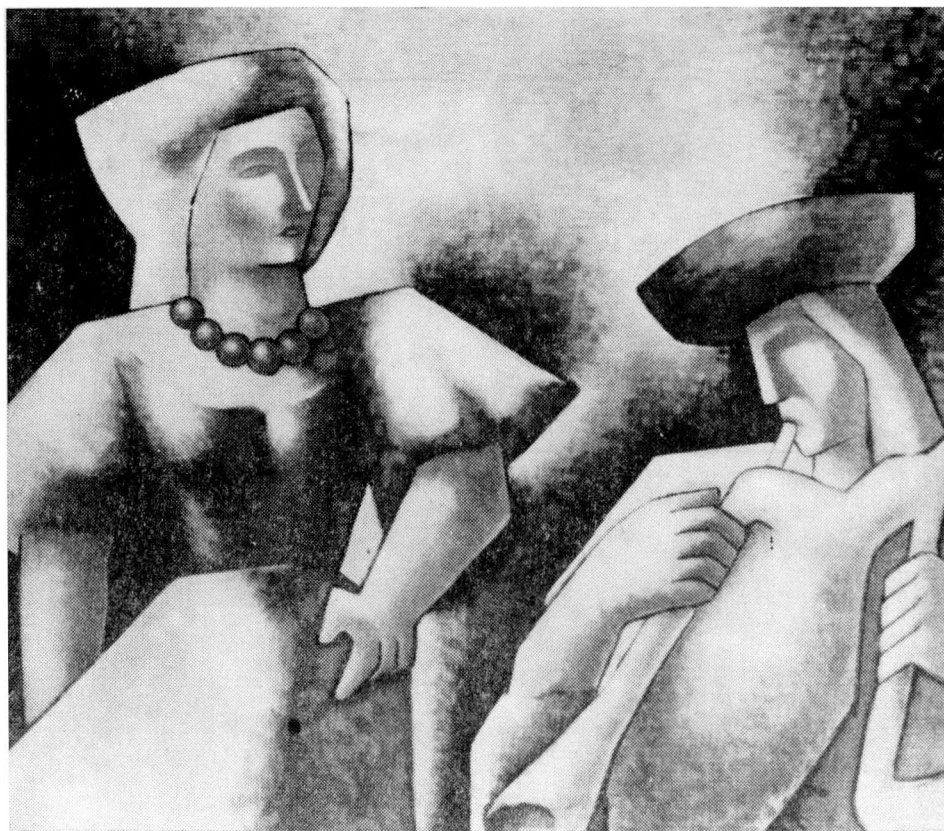

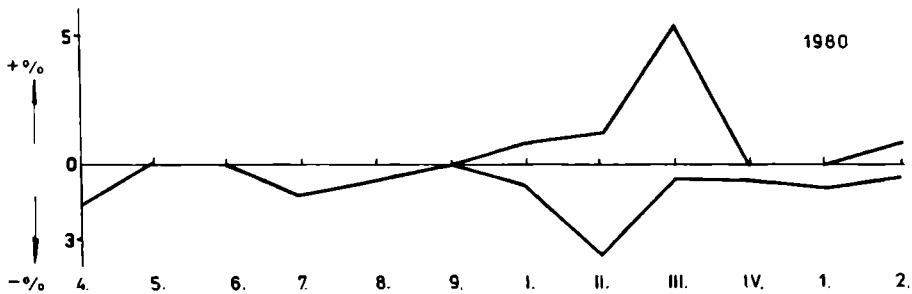
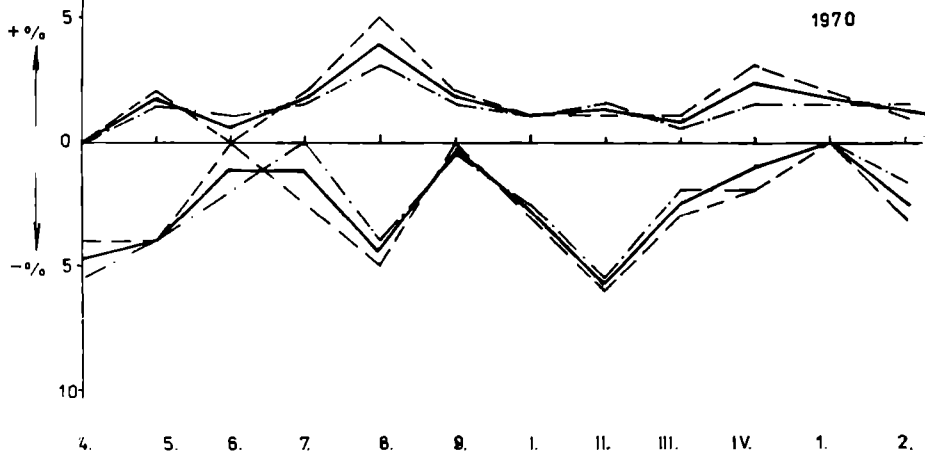
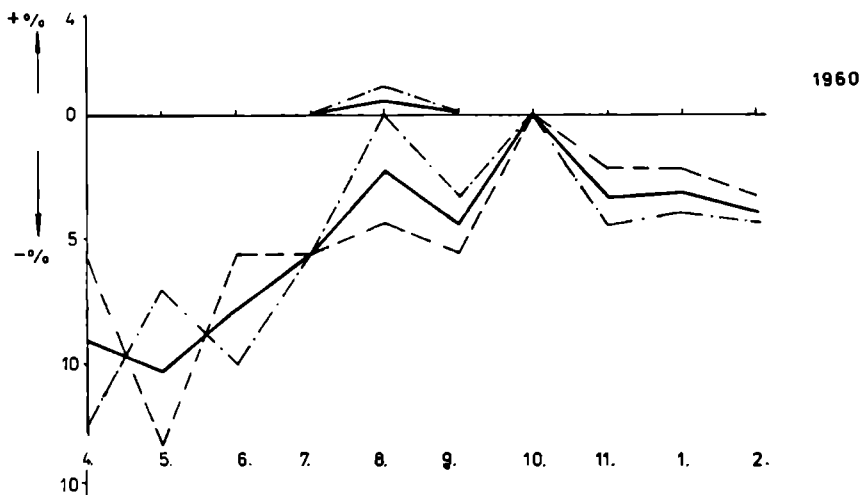
Obraz č. 29 GAJDOŠ, Galanda, st. styl. 4

Preference obrazu č. 29 byla minimální, zvláště v I. etapě výzkumu, v II. etapě výzkumu byla kolem 1 0/0, a ve III. etapě pouze v 18 letech bylo 5,6 0/0 respondentů pro obraz č. 29 jako pro nejlepší obraz výstavy. Obraz č. 29 Gajdoš je jedním z nejdmtítanějších obrazů výstavy bez závislosti na věku a pohlaví. Přesto, že stupeň stylizace (4) je shodný jako u obrazu č. 27, preferovaného ve vyšších věkových kategoriích, i přes podobný námět a kolorit obrazu jsou hodnoceny oba obrazy respondenty různě.

Postava osamělého hráče na kopci proti společenství muže a ženy, pozadí přírody proti barevné dekoraci, barvy a dojem prostorovosti proti násilnosti a sevřenosti obrazu, do kterého jakoby se ani robustní postavy muže a ženy nevešly, to vše jsou faktory svědčící ve prospěch obrazu č. 27 a pro odmítnutí obrazu č. 29.

Ve II. etapě se však objevují ambivalentní trendy zejména ve 14 a 17 letech.

Obraz č. 30 KVĚTINÁŘKA, Čapek, st. styl. 4

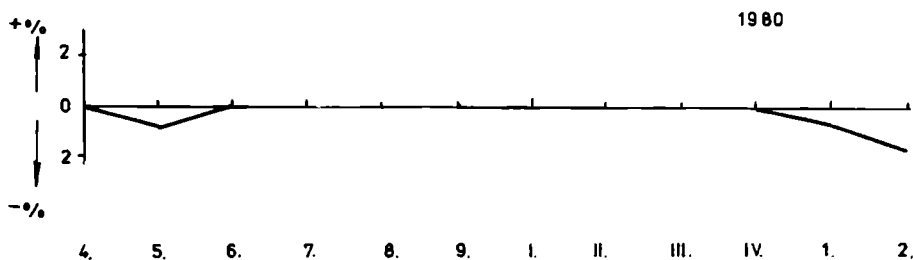
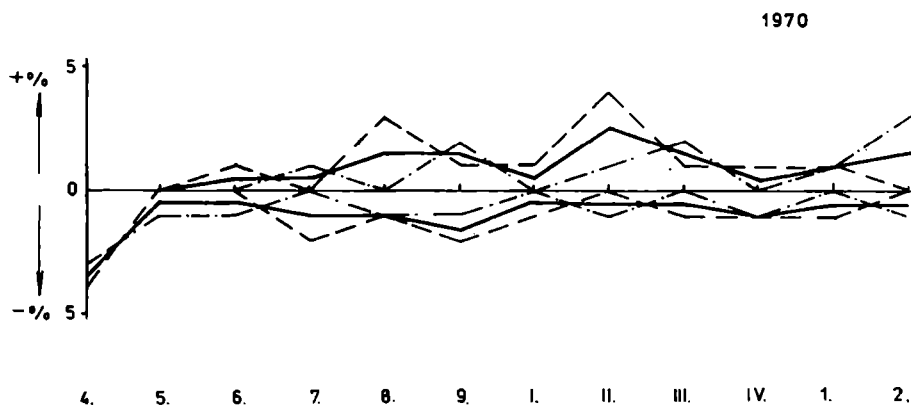
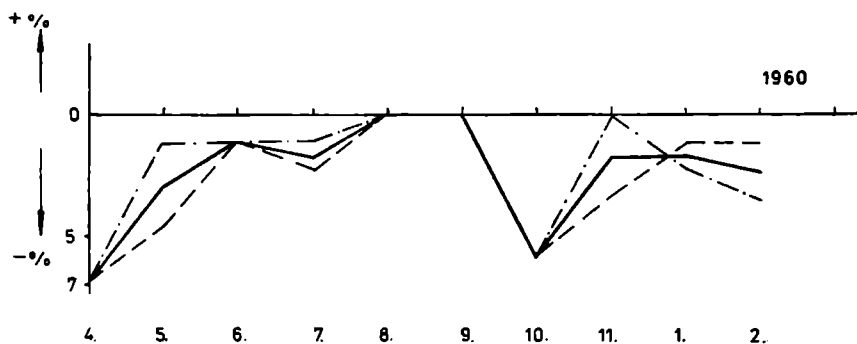
Obraz č. 30 byl volen na druhém místě v pořadí nejdodmítanějších obrazů výstavy, na tomto místě se držel bez závislosti na věku, zvláště v I. a ve II. etapě výzkumu. I ve III. etapě výzkumu byl odmítán do 18 let na druhém místě v pořadí za nejdodmítanějším obrazem výstavy č. 29. V této etapě je však celkově indiferentní.

I z celkového profilu grafu vidíme v I. etapě extrémní odmítání v 10 letech a pak v 16 letech; obraz odmítaly zvláště dívky.

Ve II. etapě podle křivky mínění respondentů vidíme, že obraz vnímali rozporně, maximální preference i maximální odmítání vyjadřují dívky.

Obraz č. 30 Květinářka je stylizačně složitý.

Obraz č. 31 RÁNO V LESE, Mařák, st. styl. 2

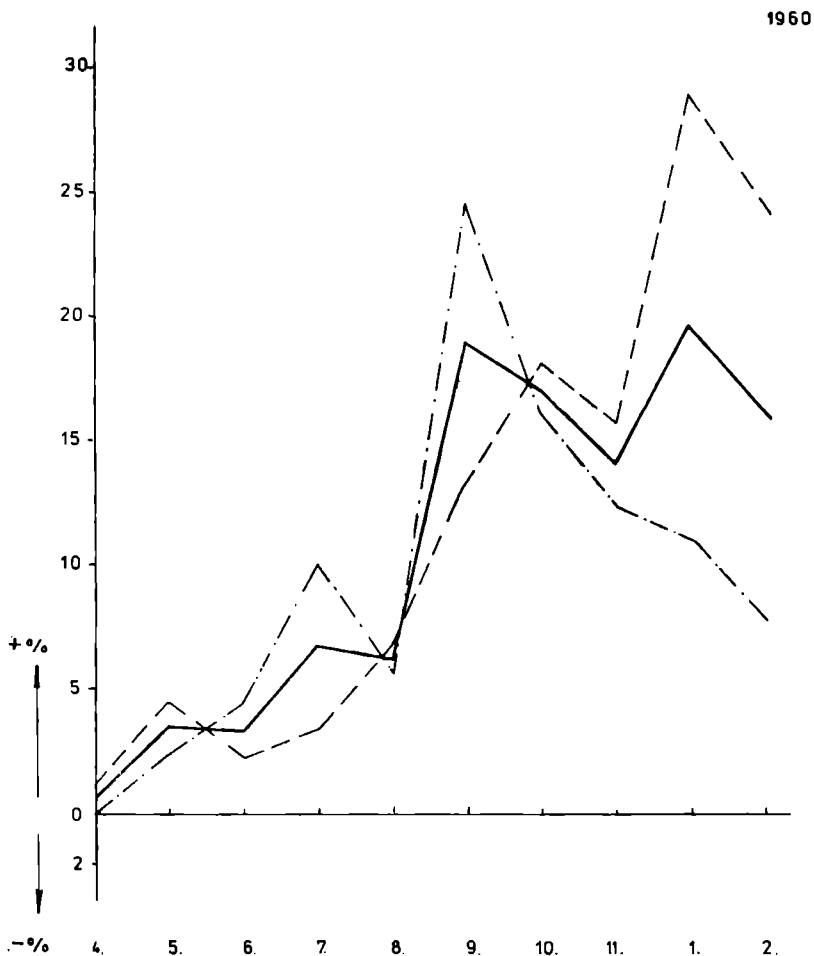
Obraz č. 31 byl od 17 let respondentů všech etap výzkumu preferován zcela jednoznačně a dostal se na první místo v pořadí nejlepší obraz výstavy. I vlastní profil výsledné křivky mínění respondentů v jednotlivých věkových kategoriích dokazuje všeobecnou oblibu a sympatie, které vyjadřovaly zvláště dívky od 15 let. Náznaky odmítání v I. etapě, částečně i ve druhé nejsou významné (ve II. etapě kolem 16 let 0,5 0/0 a v 21 letech 0,75 0/0 – volily tak dívky; v I. etapě ve 12 letech 0,5 0/0 a v 18 letech 0,4 0/0 – opět dívky). Negativní hodnocení nemělo vývojový postup, byly to

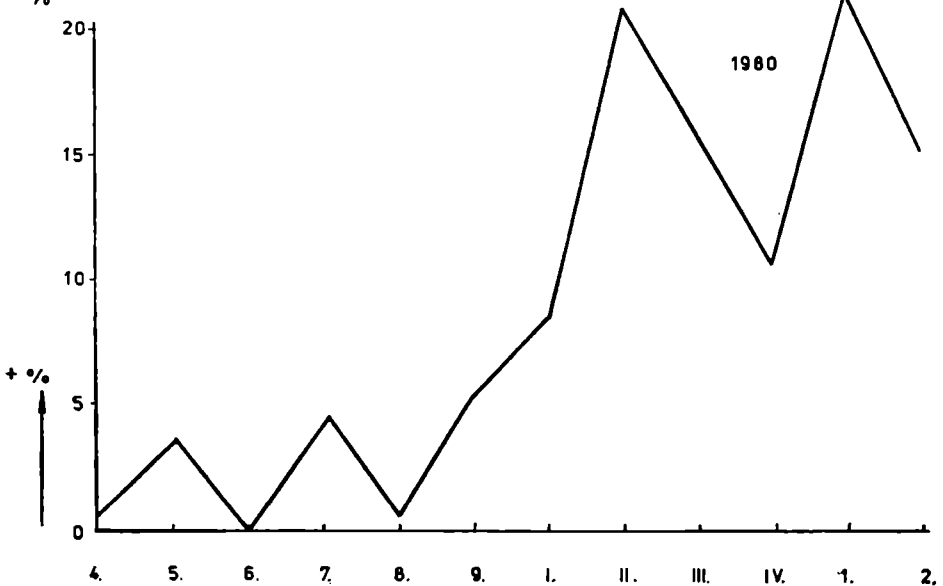
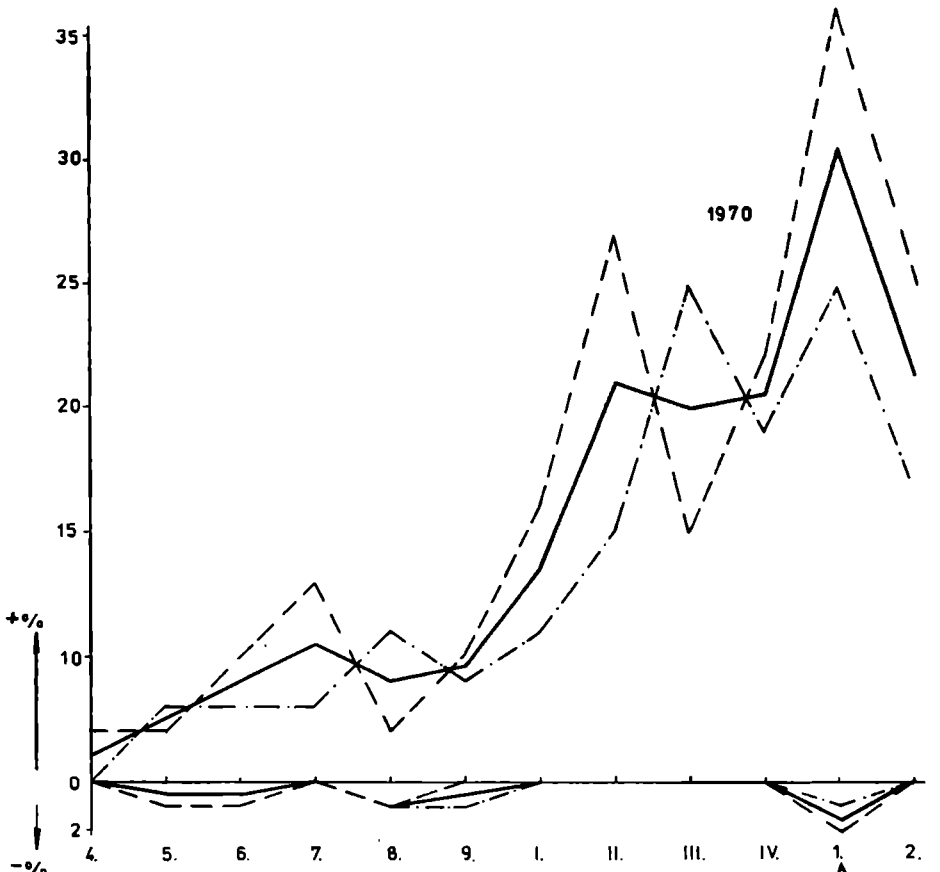
spíše ojedinělé názory dívek, které však všeobecné mínění výrazné preference — až 35 % u vysokoškoláků — neovlivňuje.

Obraz č. 31 Mařákovo Ráno v lese byl zvláště pro dospívající mládež od 15 let universální předlohou esteticky vyhovujícího díla, s jehož formou, námětem i obsahem se ztotožňovali.

Celkový vývojový trend estetické reakce je ve všech etapách převážně vzestupný s lehkými, ale statisticky významnými poklesy kolem 17 let (I. a II. etapa) a 19 let (III. etapa). Rovněž druhý ročník vysokoškoláků jej méně preferuje než první ročník. Rozdíl 5–8 % preferencí je již statisticky významný (na 5 % hladině).

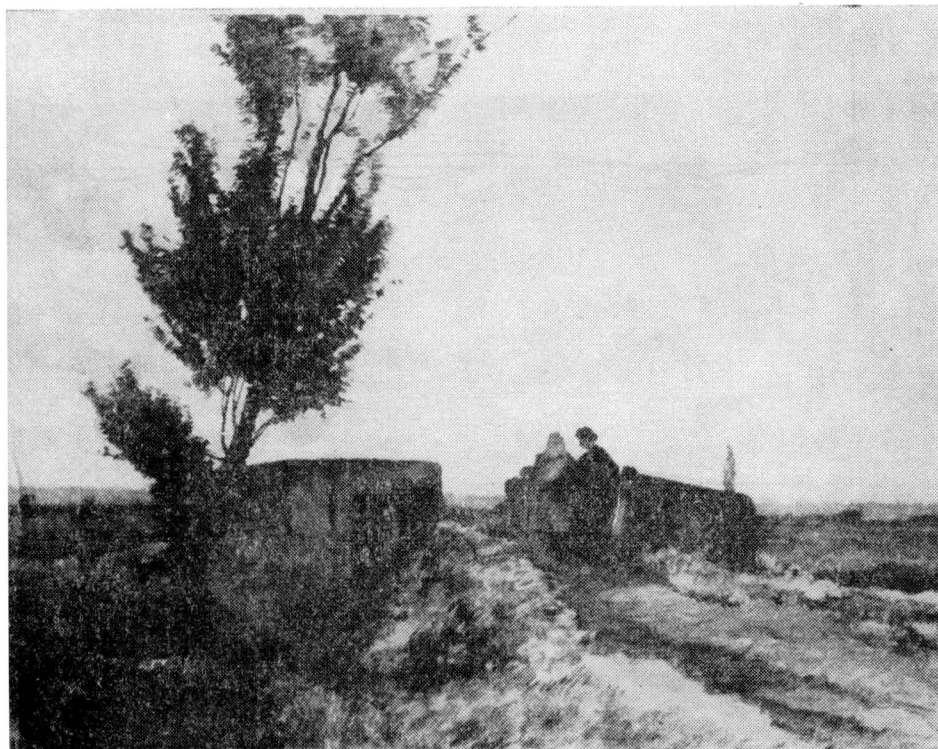

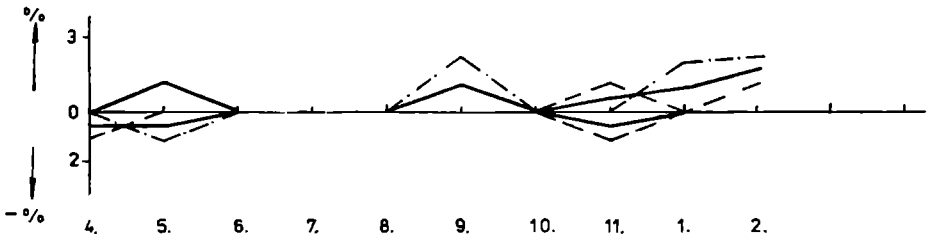

Obraz č. 32 ROZHOVOR NA MOSTĚ, Korezska, st. styl. 2

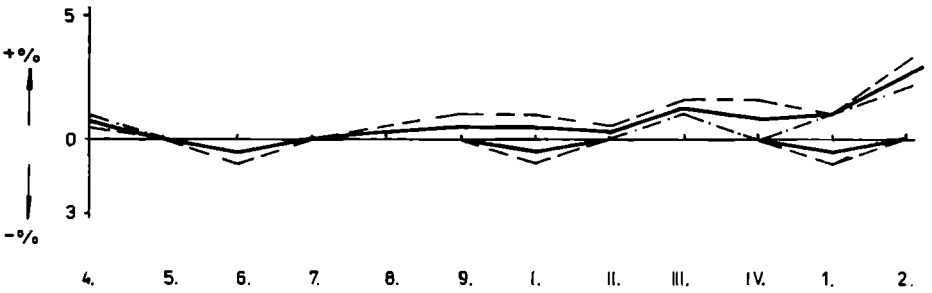
Všem respondentům všech tří etap výzkumu se obraz č. 32 jeví jako indiferentní, výsledné křivky se pohybují kolem nulových hodnot. Jen ve III. etapě výzkumu z roku 1980 mají respondenti ve věku 15–16 a 18–21 let výsledek průměrného hodnocení spíše kladný, nedá se však prokázat závislost na věku či pohlaví. Stupeň stylizace 2, romantická krajina, dramatická náplň obrazu (obraz jako by zachycoval pohyb a vítr), nepřinášel podle celkového mínění respondentů estetický zážitek a byl spíše na okraji jejich zájmu.

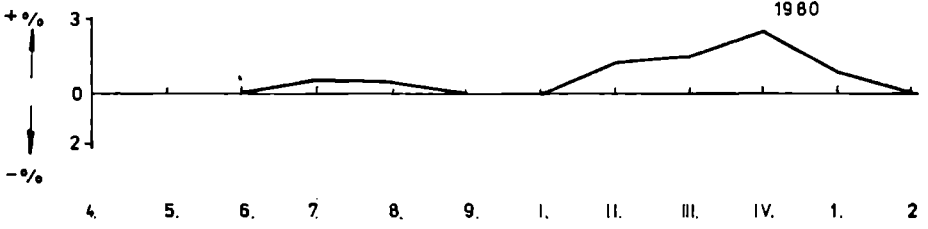
1960

1970

1980

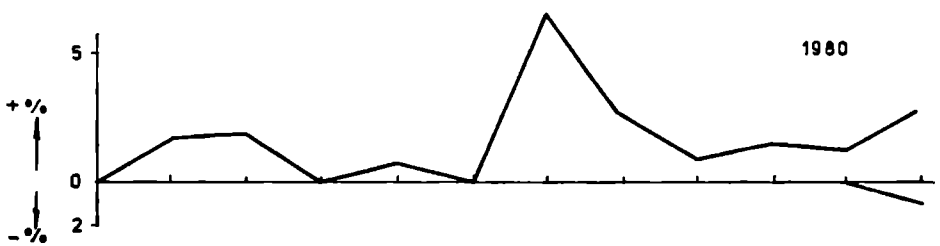
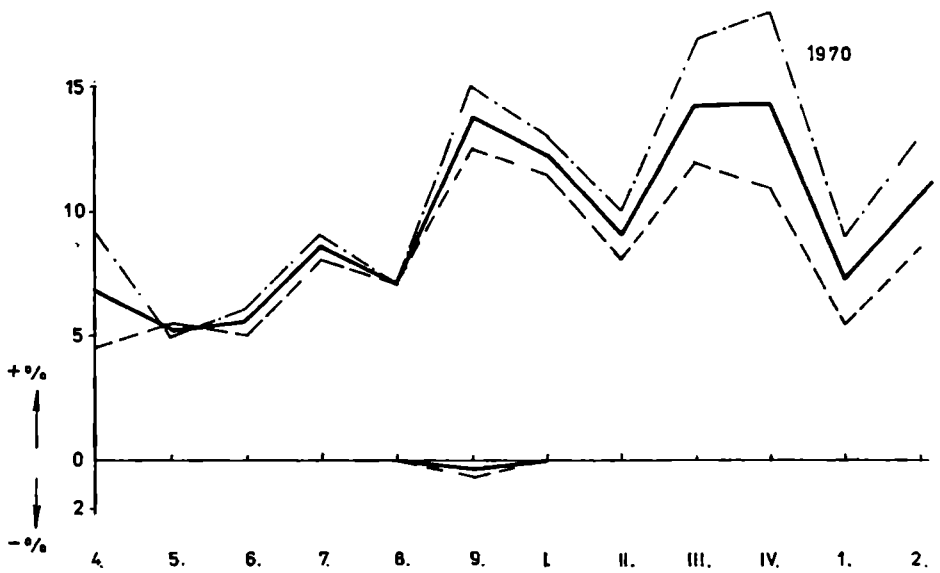
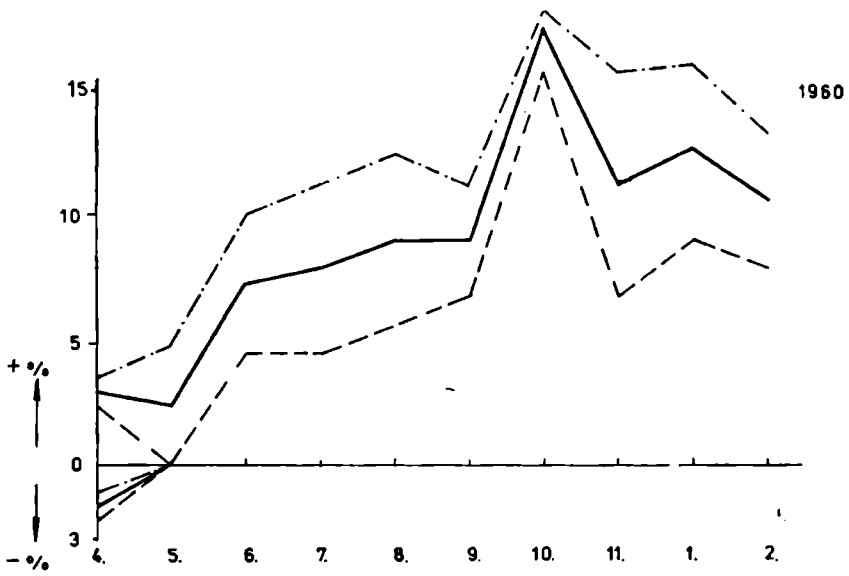
Obraz č. 33 Z KANTORA DO SKLABINE, Nemčík, st. styl. 2

Obraz č. 33 je obrazem preferovaným, ve III. etapě výzkumu byl dokonce volen na druhém místě jako nejlepší obraz výstavy v období vývoje respondentů kolem 16 let.

Výsledné křivky jsou všechny nad nulovými hodnotami, preferovali jej zvláště chlapci, nad 18 % preference v 16 a 19 letech v I. a II. etapě výzkumu. Postupně se obliba snižovala, ale výsledná preference obrazu č. 33 je u všech respondentů ve všech etapách výzkumu poměrně vysoká.

Nemčíkův obraz Z Kantora do Sklabine, stylizačního stupně 2, zachycující otevřenou krajinu, přírodu, hory i vesnici v dolině, s postavami lidí i zvířat, se líbil zvláště chlapcům, zřejmě pro svou dynamickou obsahovou náplň bohatou na jednotlivé prvky.

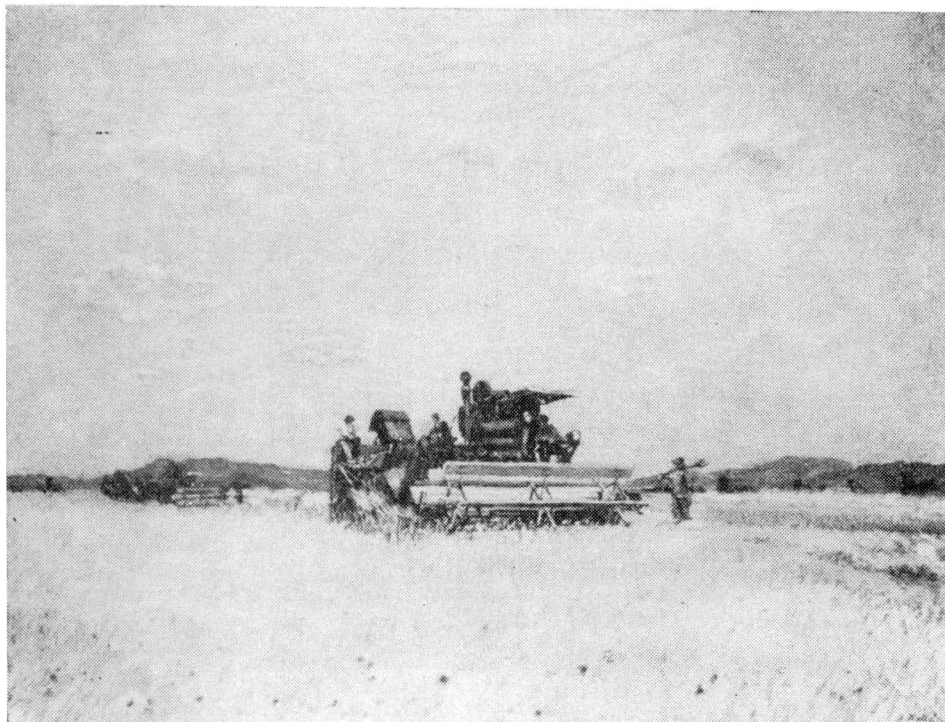

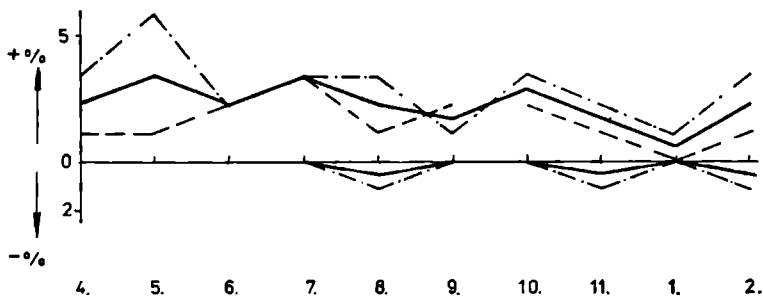
Obraz č. 34 SKLIZEN, Kollár, st. styl. 1

Vývoj názorů respondentů na tento obraz ve II. etapě výzkumu prošel proměnou od výrazné preference v prepubescenci k odmítání v pozdní adolescenci a rané dospělosti. Zlom ve vývoji hodnocení tvoří věková hranice 18 let, kdy je postupně obraz odmítán, ve 22 letech u vysokoškoláků až na druhém místě v pořadí nejdodívanějších obrazů výstavy. Nejvyšší četnost odmítání se vyskytuje zvláště u dívek, názor se však v posledních věkových kategoriích sjednotil.

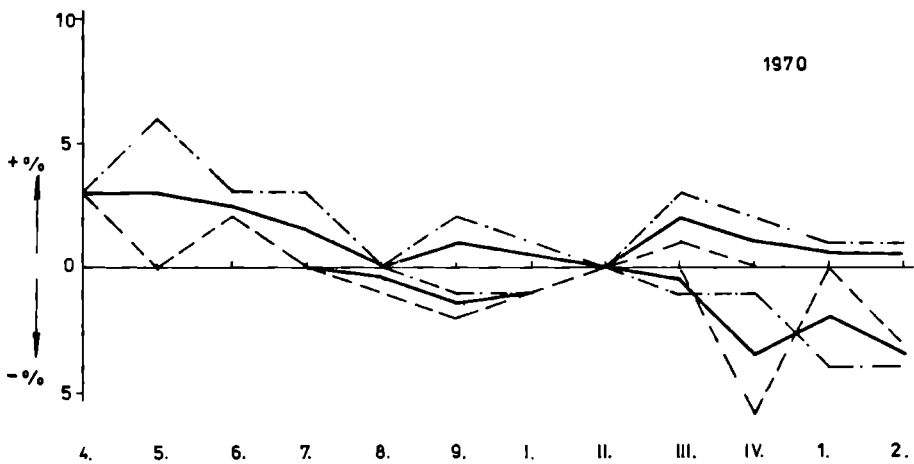
V I. a III. etapě výzkumu se preference — tak výrazná v 10 až 14 letech, kdy je obraz dokonce mezi nejlepšími obrazy výstavy — snížila až k indiferenci; odmítání (v I. etapě výzkumu) nepřekročilo však celkové hodnoty preference. Obraz č. 34 přitahoval mladší respondenty patrně pro svou jednoduchost (stupeň stylizace), blízkost námětu realitě, i děj známý všem jak ze skutečnosti, tak učebnicového podání sklizně obilí prvními kombajny.

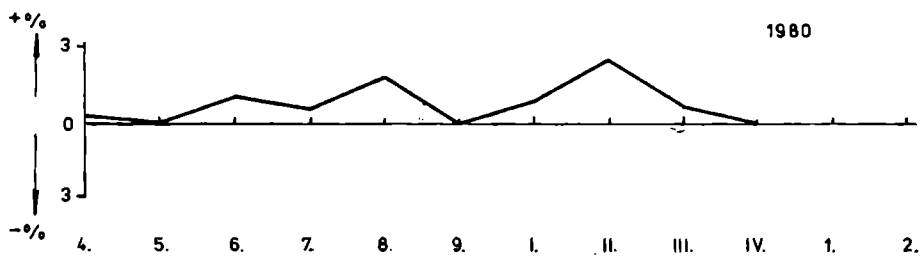
1960

1970

1980

Obraz č. 35 JAVOROVÁ DOLINA, Votruba, st. styl. 2

Obraz č. 35 je obraz, který se u respondentů III. etapy objevuje mezi nejlepšími obrazy výstavy zejména v 16 a 17 letech.

I respondenti II. etapy výzkumu ho umístili hned za obraz 34. Patnáctiletí chlapci této etapy ho preferují výrazně víc než dívky, ale celkově je v této věkové kategorii nejvýš preferovaný.

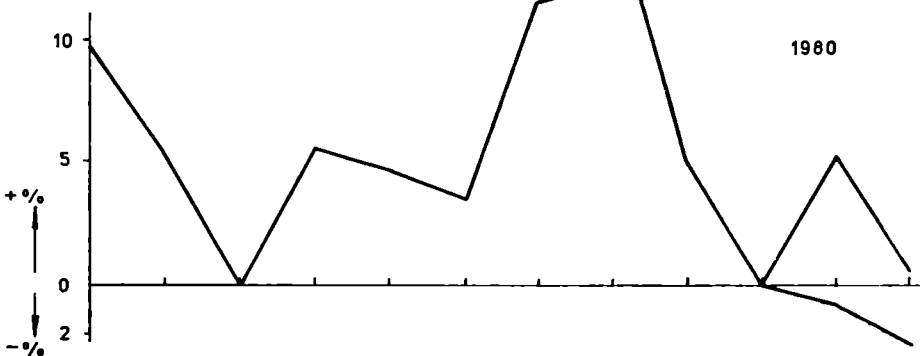
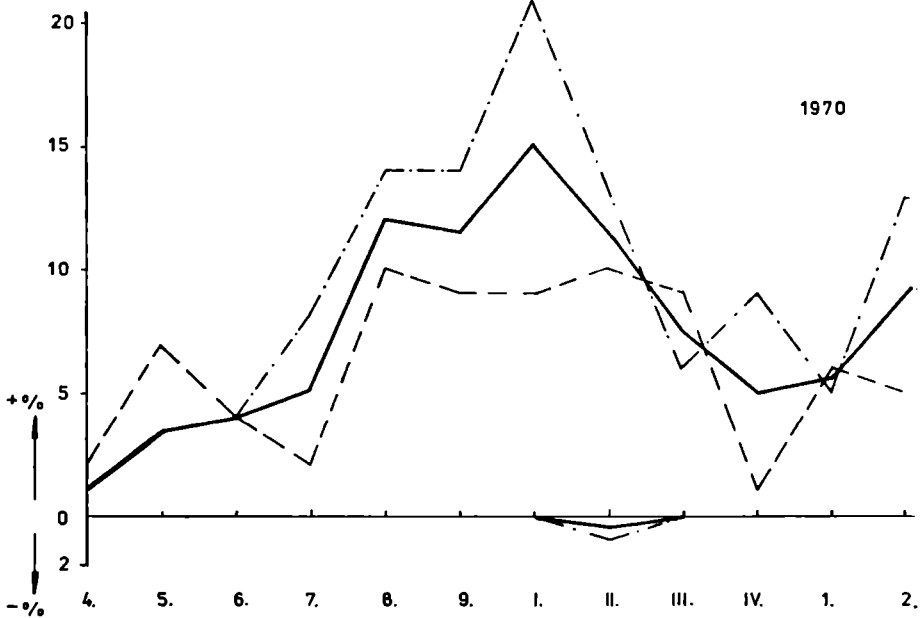
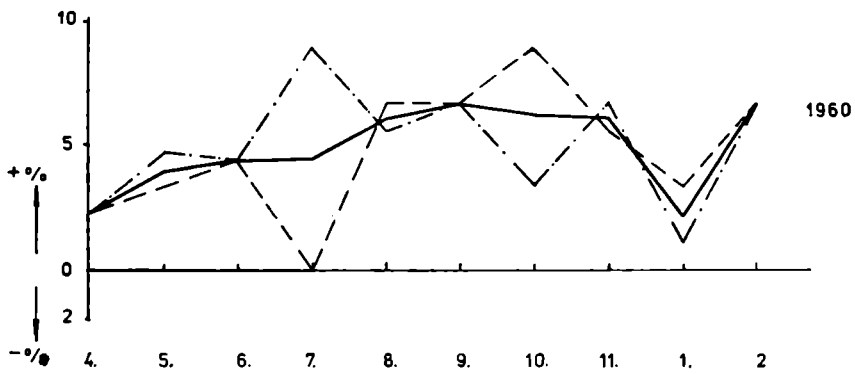
Podle tvaru vývojového grafu estetické reakce respondentů se jeho obliba mírně zvyšuje s věkem. V celkovém hodnocení si udržuje místo mezi třemi nejlepšími obrazy výstavy a je volen všemi věkovými kategoriemi.

Ve III. etapě výzkumu u vysokoškoláků jeho preference poněkud klesá, dokonce se objevuje tendence odmítání (ve 22 letech až 2,2 ‰).

Votrubova scenerie hor, horské přírody, stylizovaná stupněm 2, patří ke zdrojům kladných stálých estetických zážitků respondentů všech tří etap výzkumu.

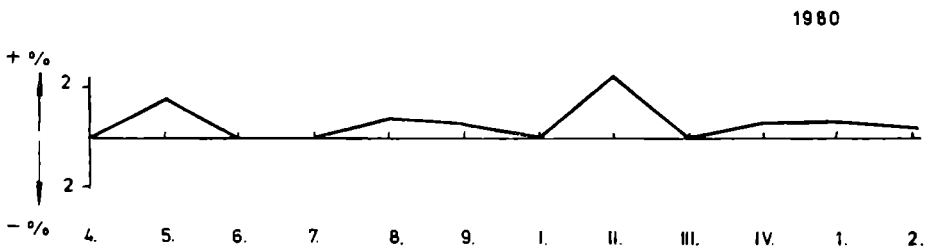
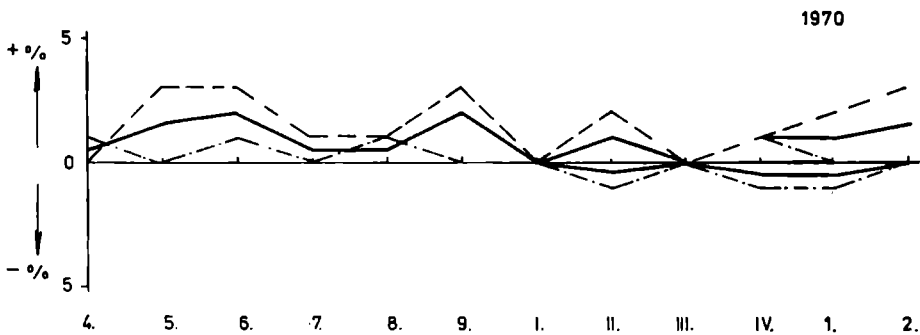
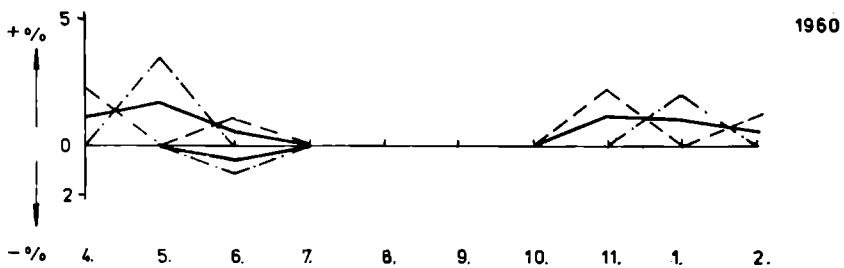

Obraz č. 36 ZIMNÍ MOTIV, Zmeták, st. styl. 2

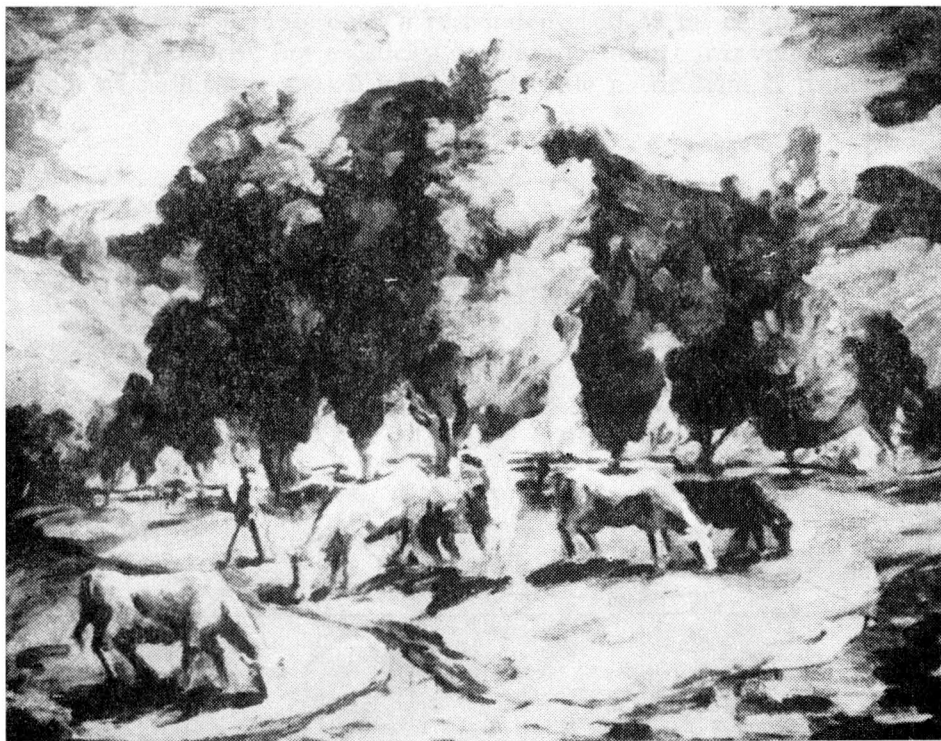
Obraz č. 36 byl obrazem indiferentním, vývojová křivka mínění všech tří etap výzkumu se pohybuje kolem nulových hodnot. I když jsou hodnoty spíše nad dělicí osou preference a odmítání, zdá se, že obraz č. 36 Zimní motiv, stylizačního stupně 2, respondenty nezaujal, v některých věkových kategoriích nebyl ani volen.

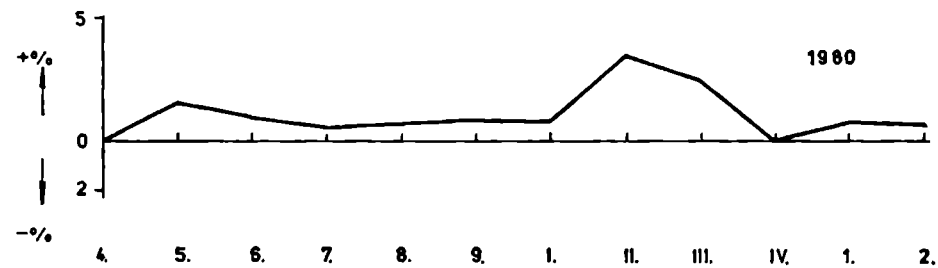
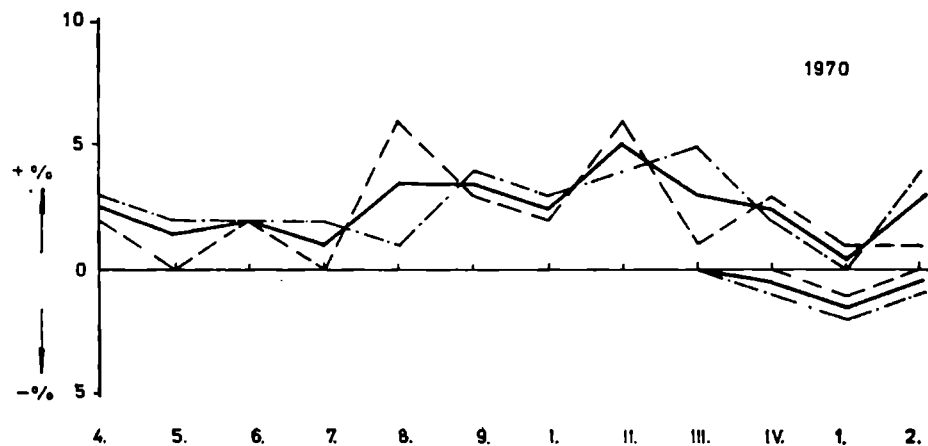
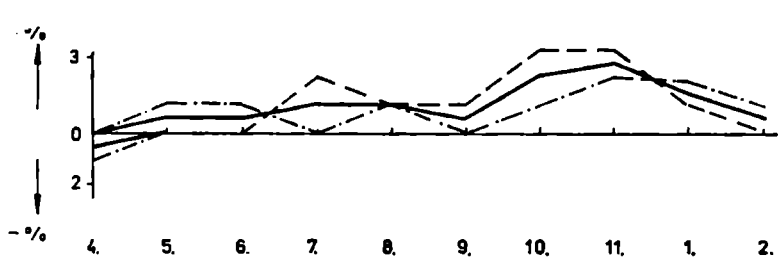

Obraz č. 37 NA PASTVĚ, Bendík, st. styl. 2

Obraz č. 37 patří k obrazům mírně preferovaným ve všech třech etapách výzkumu, ve II. a III. etapě měl výraznější preferenci ve věkových kategoriích 17–19 let (3–5 ‰). Většinou se výsledné křivky hodnocení pohybují kolem preference 0,5 až 1 ‰, je-li obraz č. 37 nezávisle volen na zvyšujícím se věku a pohlaví, je mírně preferován.

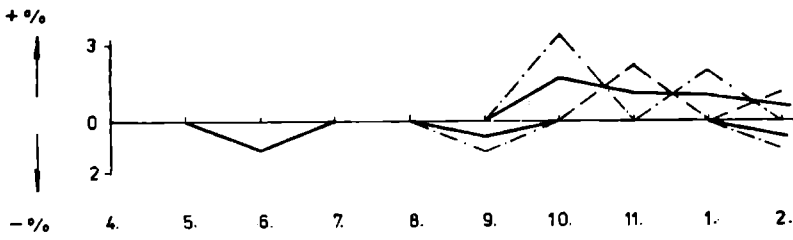

Obraz č. 38 DVĚ ŽENY, Benka, st. styl. 3

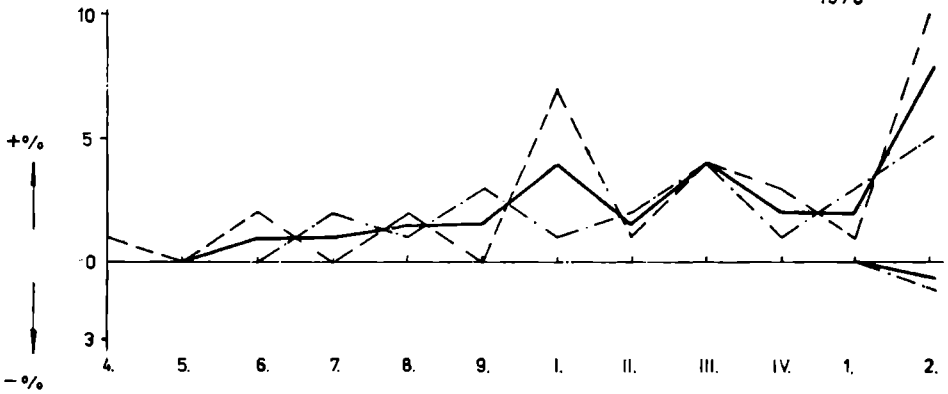
Obraz č. 38 byl zpočátku obrazem indiferentním, víceméně nevoleným, nebo spíše jen ve II. etapě výzkumu mírně preferovaným. Od 16. roku se však najednou křivka preference zvyšuje – v I. etapě výzkumu na 1,8 ‰, ve II. etapě na 4 ‰, ve III. etapě na 2,5 ‰ s tendencí vzestupnou. Zvláště vysokoškoláci ve věku 19–22 let výrazně preferují Benkův obraz Dvě ženy. Závislost na pohlaví nelze prokázat. Můžeme konstatovat, že počáteční indiferentnost poplatná nižším věkovým stupňům se zvyšujícím se věkem mění na výraznou preferenci, a respondenty od 19 let celková kompozice postav žen i koloritu hor esteticky uspokojuje, takže obraz volí i v celkovém pořadí tří nejlepších obrazů výstavy, obvykle na druhém či třetím místě.

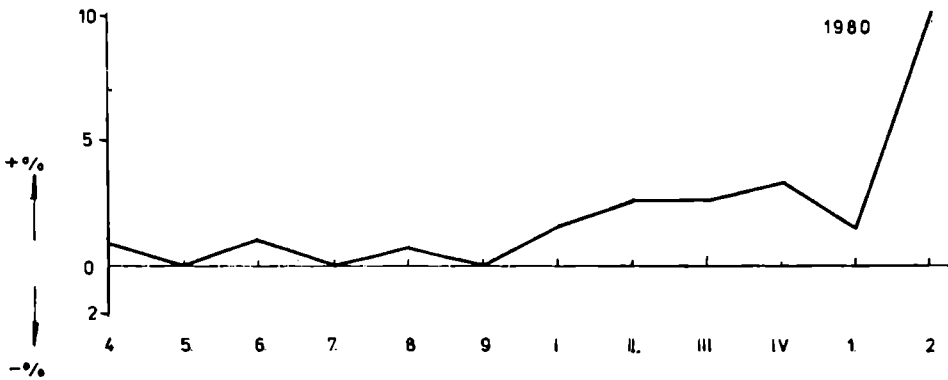
1960

1970

1980

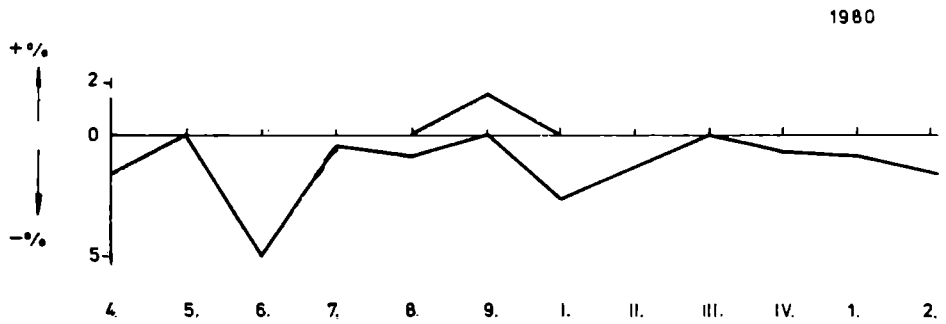
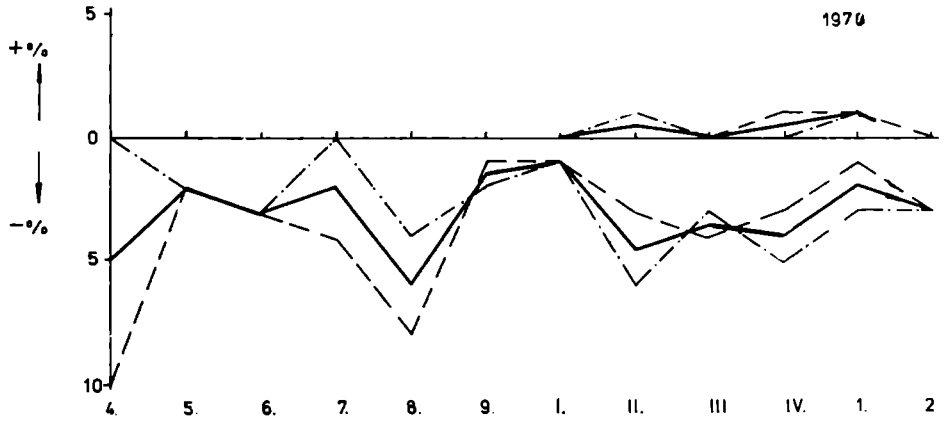
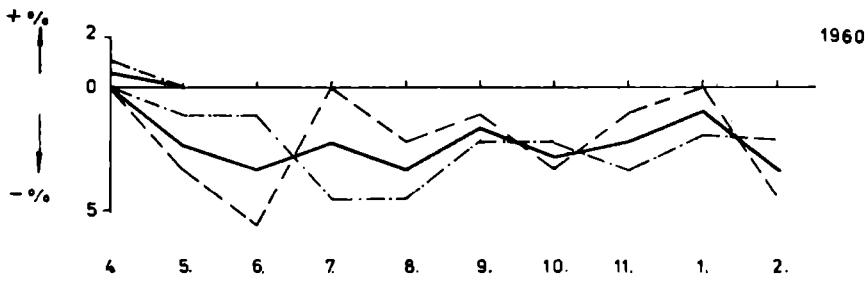
Obraz č. 39 ČERNÉ GRŮNĚ, Bazovský, st. styl. 4

Výraznou křivku odmítání sledujeme v nižších věkových kategoriích; obraz č. 39 se také umístil v celkovém pořadí odmítaných obrazů obvykle na třetím místě bez závislosti na pohlaví téměř ve všech věkových kategoriích, tj. od 10 do 22 let respondentů. Nevýraznou preferenci zaznamenáváme pouze ve II. etapě výzkumu u 16 a 21letých respondentů.

Bazovského Černé grůně, náročný stylizovaný obraz (stupeň 4), odmítali mladší respondenti všech tří etap výzkumu výrazně, později se odmítání zmírňuje, nepřešlo však v preferenci; celkově obraz působil na respondenty všech věkových kategorií jako stálý esteticky nevyhovující podnět.

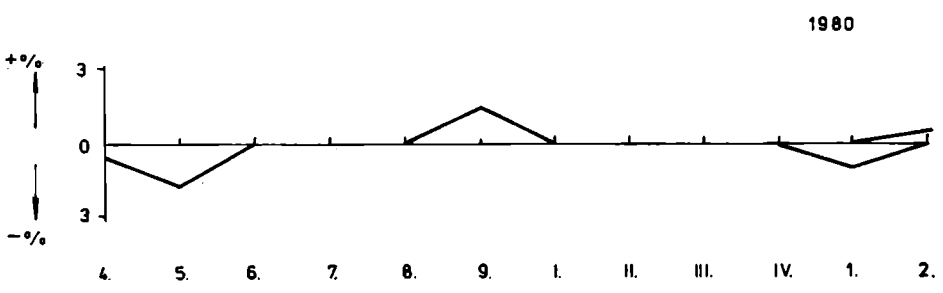
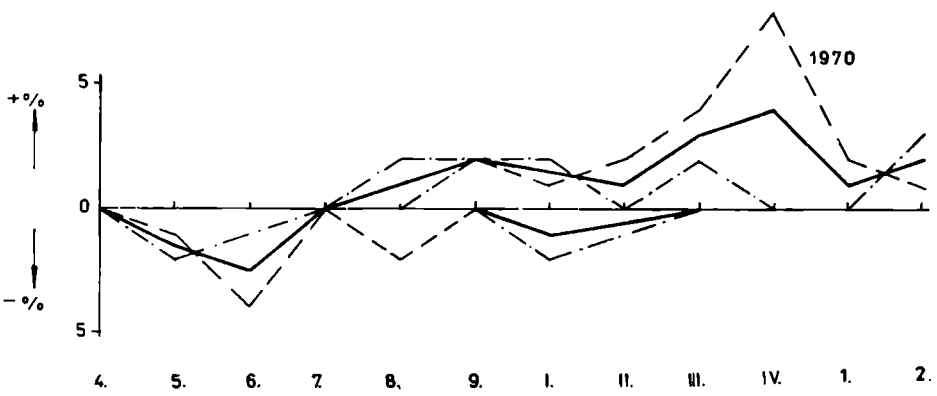
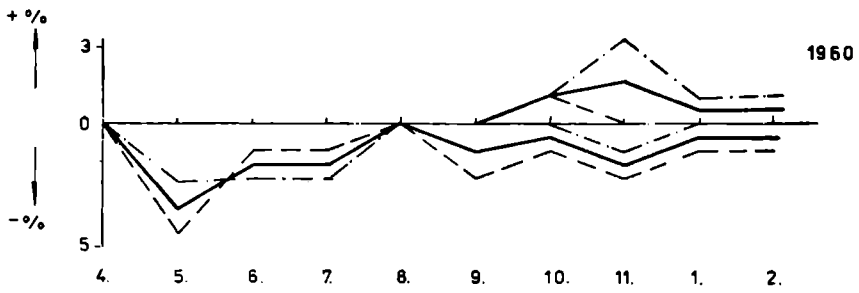

Obraz č. 40 KOSENÍ SENA, Sedláček, st. styl. 5

Charakteristika pro obraz č. 40 je shodná pro I. a II. etapu výzkumu od odmítání typického pro první ročníky tj. 10–12 let k preferenci, která svými hodnotami převyšuje míru odmítání (např. ve II. etapě výzkumu až 4 0/0 preferenční křivky). Názor těchto respondentů se tedy pronikavě změnil, od negativního hodnocení po pozitivní, bez závislosti na pohlaví. Přesto však do pořadí tří nejpreferovanějších či nejdodívanějších obrazů se tento obraz nedostal.

Pro III. etapu nemůžeme najít shodný podklad, tam celková křivka mínění respondentů osciluje kolem nulové čáry, indifferencie, občas obraz není volen, nebo je nevýrazně odmítán, či preferován. Pouze mezi 21letými a 22letými vysokoškoly je obraz současně volen preferovaný i odmítaný, má tedy ambivalentní status (hodnoty však pouze kolem 0,9 a 0,7 0/0).

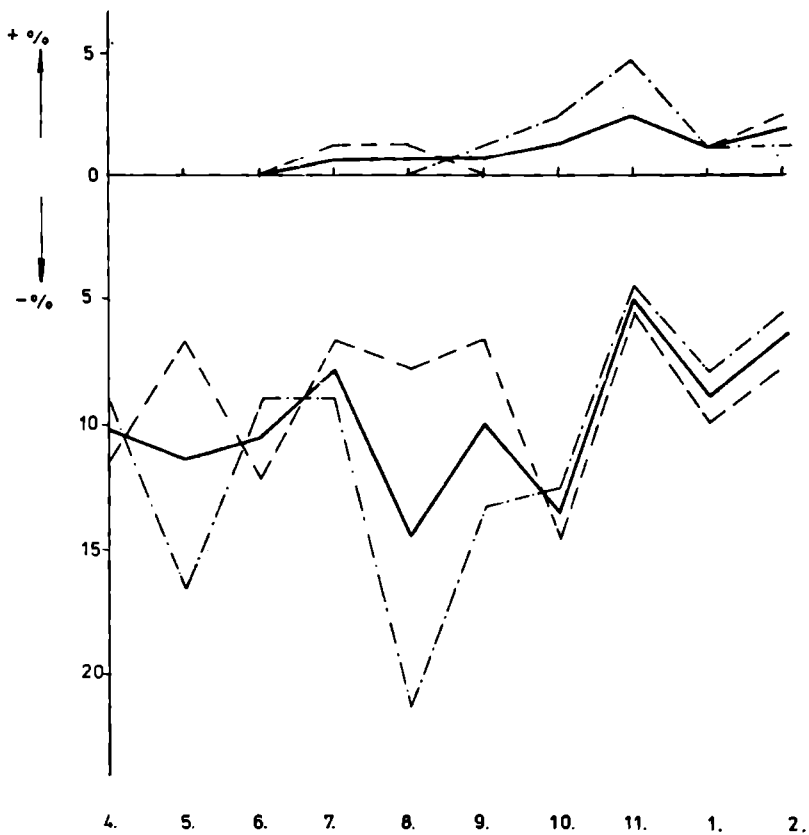

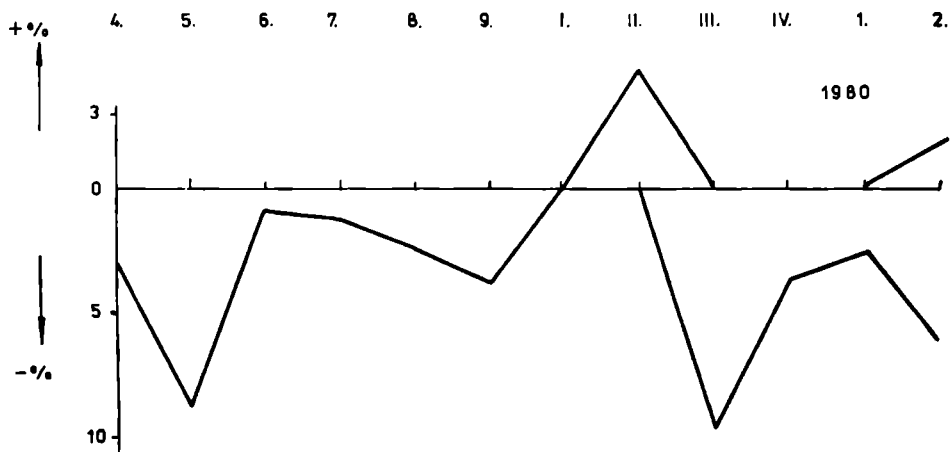
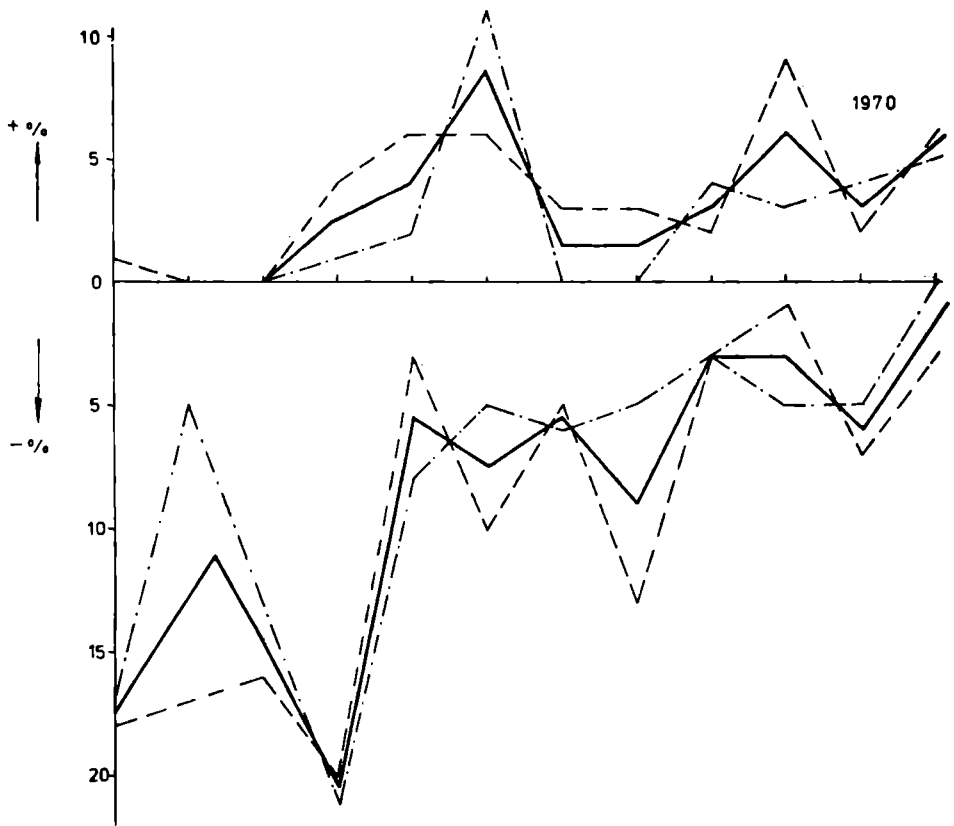
Obraz č. 41 byl střídavě na prvním či druhém místě jako nejmíň odmištaněší obraz výstavy v hodnocení respondentů všech tří etap výzkumu. S výjimkou II. etapy výzkumu z roku 1969 byl obraz výrazně odmištan, což potvrzuje i křivka výsledného mínění I. a III. etapy. Náznaky preference v I. etapě byly v 17 letech respondentů v hodnotě 2,1 %, ve III. etapě taktěž v 17 letech v hodnotě 4,9 %. Přes tento statisticky zajímavý údaj, náhlý skok preference, není tato tendence progredientní, ani vzrůstající v dalších věkových kategoriích, kde hodnocení pak pokračuje dalším výrazným odmištaním, které již není přerušeno.

II. etapa má kromě výrazného odmištaní zvláště v nižších ročnících i dost významné preference. V období od 15 let má obraz č. 41 podle názorů respondentů II. etapy ambivalentní hodnotu, je jak odmištan, tak preferován (konkrétně v 15 letech preference 8,2 %, odmištaní 7,3 %, významné hodnoty preference udávali chlapci, odmištaní dívky). Ambivalence provázela věkovou dimenzí 15–19 let, pozorujeme to i z výsledného pořadí nejmíň odmištaněších i nejpreferovaněších obrazů výstavy. Křivka mínění respondentů II. etapy má rozporné hodnoty i u vysokoškoláků.

Jde o obraz překvapivě ambivalentní. Preferenční vzestup v některých věkových obdobích může souviset s estetickými výklady ve vyučování.

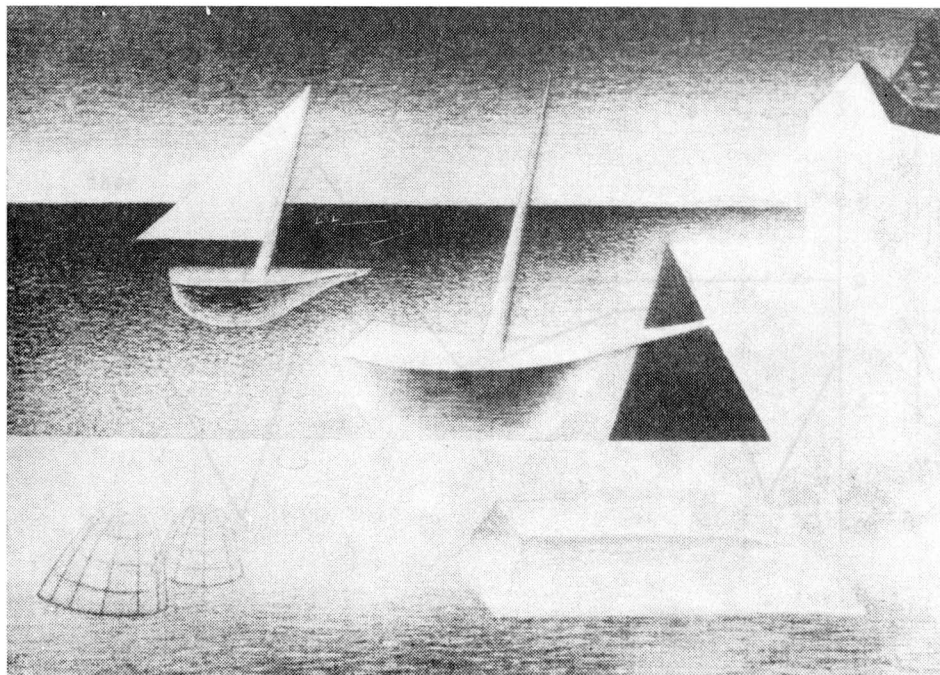

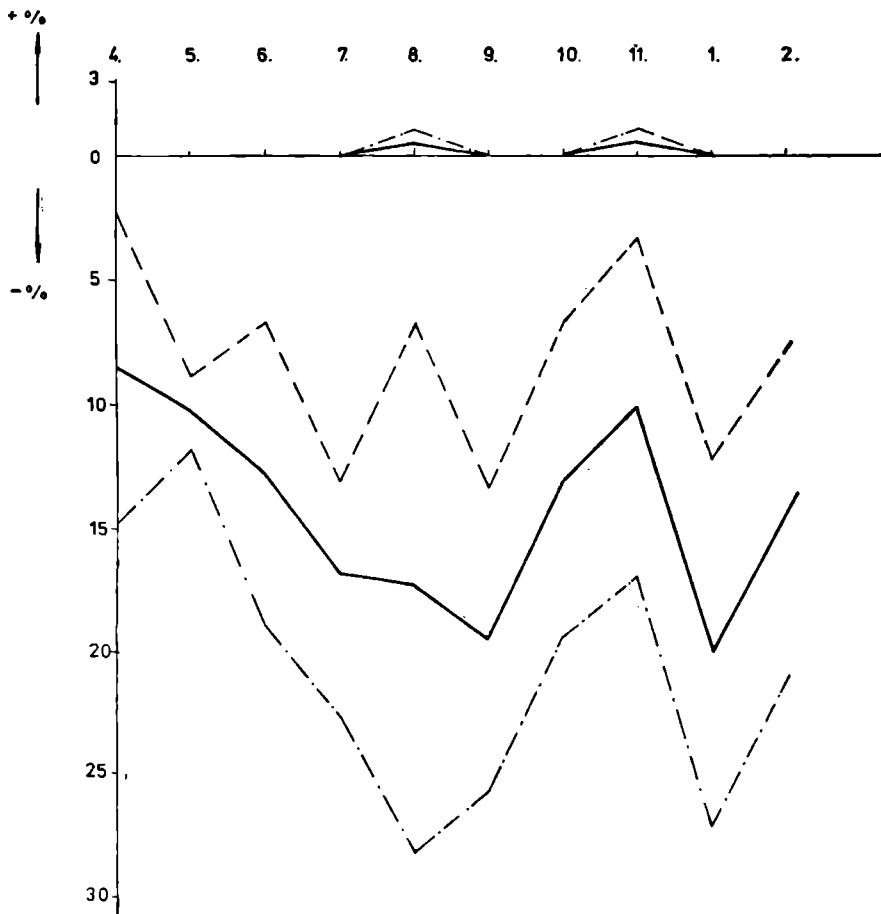
Respondenti I. etapy výzkumu volili ve všech věkových kategoriích obraz 42 na prvním místě v pořadí nejvíce odmítaného obrazu, bez závislosti na pohlaví.

Trojice obrazů 42, 41 a 39 byla typickou odpovědí všech věkových stupňů na otázku, který obraz se jim nejvíce nelíbí.

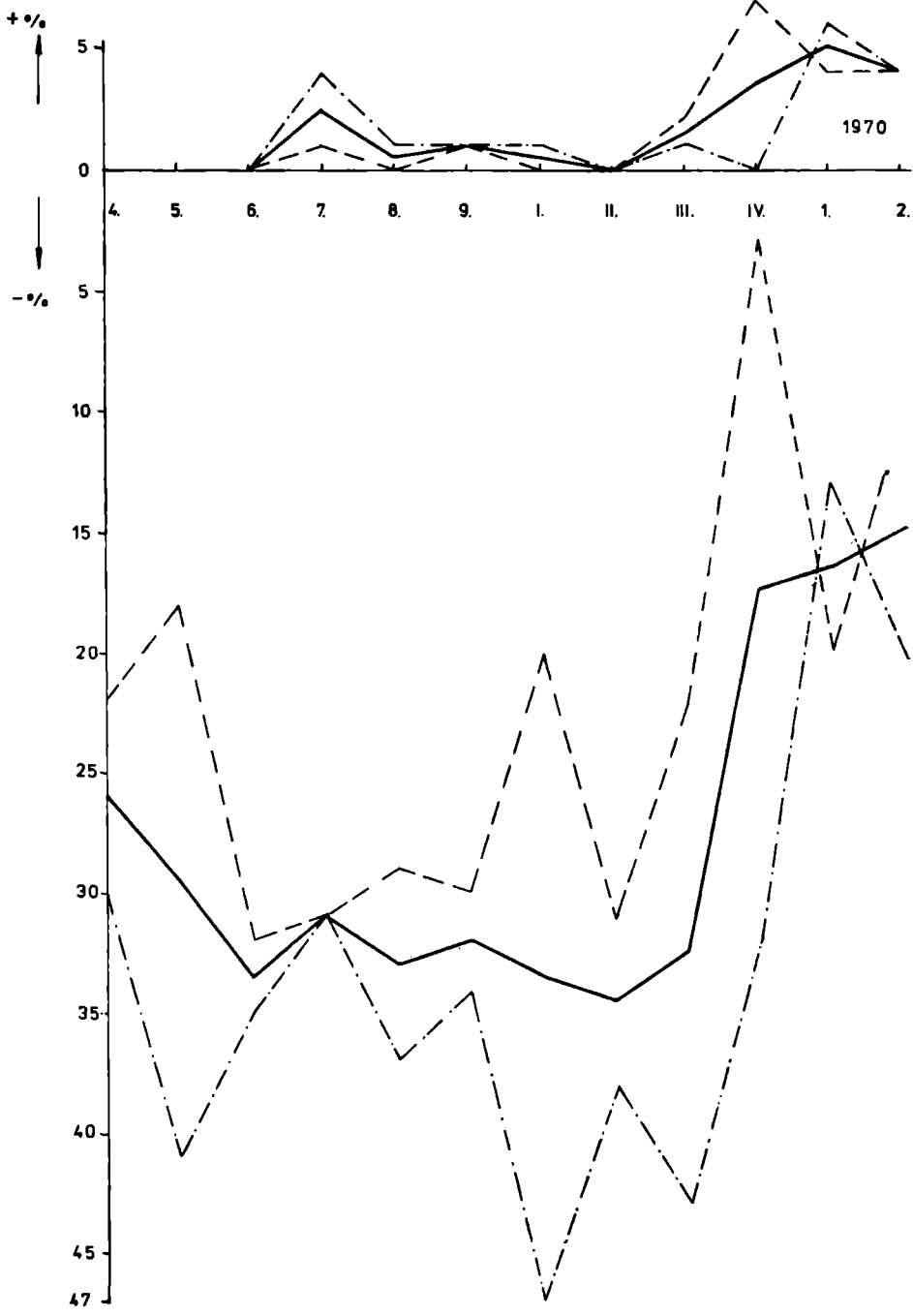
I křivka grafu průběhu jejich hodnocení vykazuje výrazné odmítání, obraz je provokoval, dráždil k odmítnutí stejně chlapce jako dívky. I ve III. etapě výzkumu najdeme podobné maximální hodnoty křivky zachycující jejich odmítání, pouze poslední věková kategorie 22letých uvedla už obraz na druhém místě jako preferovaný obraz výstavy. I hodnota 8,9 0/0 preference u vysokoškoláků ve srovnání s 5,8 0/0 odmítnutí naznačuje výraznou tendenci a zvrát v estetickém nazírání. Specifika II. etapy výzkumu se potvrzují i v názoru na obraz č. 42, ambivalence v 19 a 20 letech, kdy je obraz jak preferován (5 0/0), tak odmítán (16,9 0/0) se odráží i v celkovém pořadí, dívky jej uvádějí na třetím místě nejpreferovanějšího obrazu výstavy. Pokud byl obraz 42 volen jako preferovaný, sympatie udávaly dívky, odmítali jej výrazně chlapci.

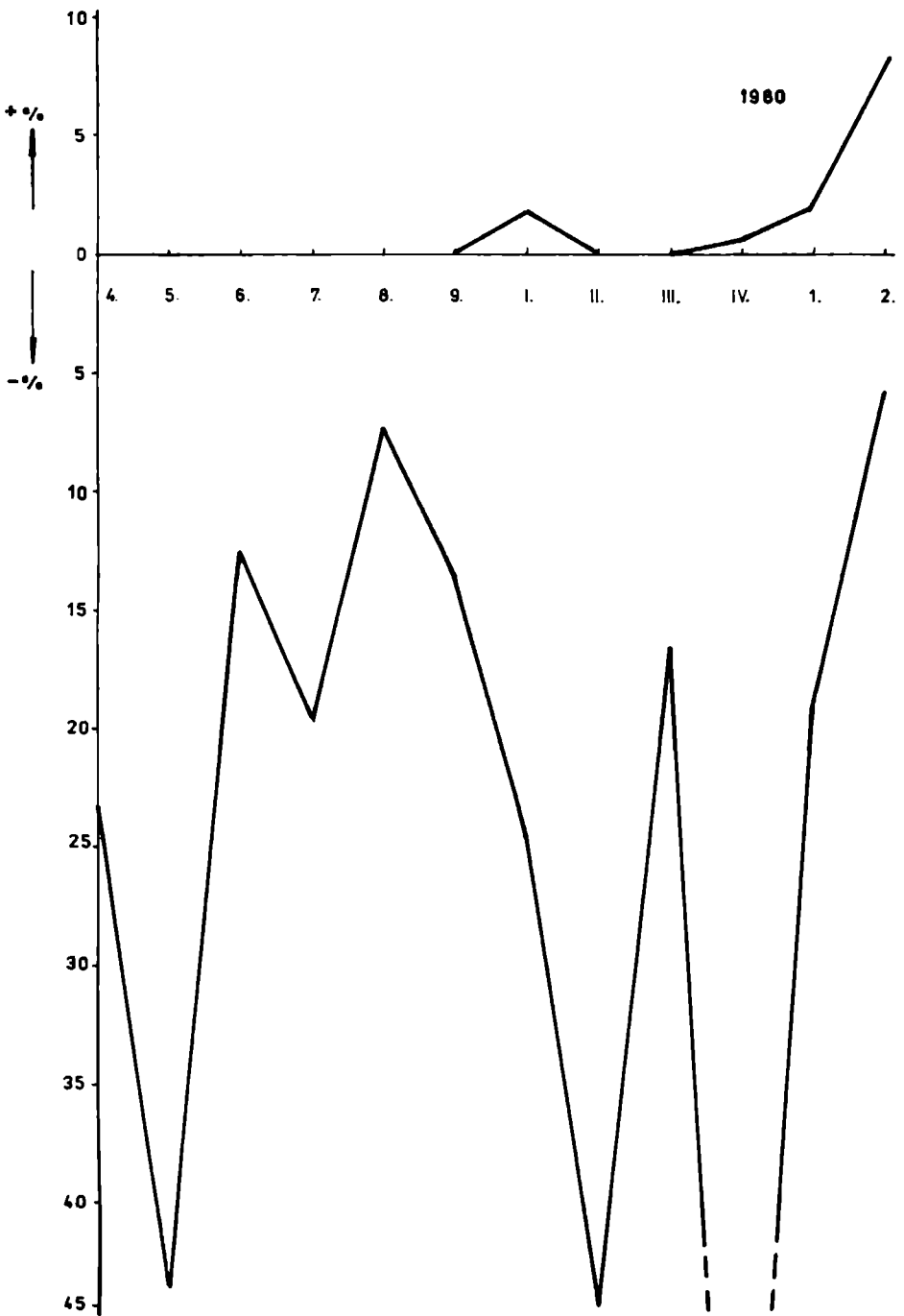
Kvalitativní analýza důvodů preference či odmítání potvrdí, zda obraz č. 42 respondenti od 19 let pochopili, porozuměli jeho významu a zda estetický zážitek (obraz stylizačního stupně 5) byl skutečně pro mladší žáky podnětově nepřiměřený.

5.3. ANALÝZA KVALITATIVNÍCH DŮVODŮ VOLEB OBRAZŮ

V této kapitole podáváme interpretaci tabulek četností důvodů preferencí a odmítání nejčastěji volených obrazů. Proto zde nejsou uvedeny všechny obrazy, ale jen ty, které byly preferovány nebo odmítány výrazněji.

Analýza je podána na obrazech třetí etapy bez rozlišení pohlaví. V tom sice je určitý nedostatek, ale obrazů vysloveně preferovaných jedním nebo druhým pohlavím je poměrně málo a kromě toho důvody, které hoši a dívky uvádějí, nejsou odlišné.

Pořadí analýzy odpovídá jednotlivým postupným ročníkům. Cílem této kapitoly je ukázat, jak s věkem roste kvalita důvodů a jak tedy postupně přibývá ve vnímání obrazů estetická apercpece.

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů 4. třídy ZDS

Respondenti III. etapy výzkumu 9–10letí u preferovaných obrazů odůvodňovali svou preferenci (viz tabulka č. 5.1) zdůrazňováním barvy a námětu obrazu. Zvláště zřetelně se to projevuje u obrazu č. 35 „Javorová dolina“ i u č. 11 „Kytice“, kde shodně uvádějí, že obraz se jim líbí, protože je především v pěkných barvách (konkrétně u obrazu č. 35 „dobře zkombinované, jasné barvy“). U obrazů č. 22 „Setkání“ a č. 19 „Děti míru“ uvedli jako důvod preference námět, obsah a poselství, obraz se jim líbí a barevné vystižení se dostává na druhé místo. 9–10letí žáci pochopili význam obrazu „Děti míru“ Medvecké jako mírové poselství, obraz se jim líbí, protože vyjadřuje „radost, lásku a štěstí dětí v míru“, nebo „radost pionýrů v míru“, nebo „... protože je mír“. Obraz č. 22 „Setkání“ zvolili jednoznačně pro námět a význam obrazu, protože vystihuje „setkání sovětských vojáků s partyzány“ a oživuje povědomí statečnosti, odvahy a hrdinství i vlastenectví. U obrazu č. 35 se dostal námět na druhé místo v pořadí výpovědi, respondenti jej charakterizovali jako pěkný, přírodní motiv.

Tabulka 5.1. Důvody preference respondentů 4. třídy ZDS

Obraz č. 35 Javorová dolina, Votruba, st. styl. 2

1. Barvy	8 X
2. Přírodní motiv	7 X
3. Odpovídá skutečnosti	1 X

Obraz č. 11 Kytice, Beneš, st. styl. 2

1. Barvy	10 X
2. „Pěkně zobrazeno“	7 X
3. „Je zakrytá celá plocha“	2 X

Obraz č. 22 Setkání, Salay, st. styl. 1

1. Námět setkání sovětských vojáků se slov. partyzány	11 X
2. Barvy	5 X
3. „Je pěkně namalovaný“	1 X

Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1

1. Mírové poselství, život dětí v míru	7 X
2. Barvy	6 X
3. Radost a veselost dětí	5 X
4. „Jak hrají divadlo“	5 X
5. Dobře zobrazené postavy	4 X
6. „Je to jako fotografie“	3 X

Společné výpovědi o důvodech odmítání (tabulka č. 5.2) u obrazů č. 17 „Kočka“, č. 8 „Portrét dívky“ a č. 42 „Bretaňský přístav“ nenajdeme; je nutno konstatovat, že konkrétně „Kočka“ byla odmítána, protože „není to dobře vidět“, „Portrét dívky“ se nelíbil, protože jsou „špatně zobrazeny proporce“ a k „Bretaňskému přístavu“ je hlavní výhrada pro „nepěkné barvy“.

T a b u l k a 5.2. Důvody odmítání respondentů 4. třídy ZDS

Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5

1. Barvy	21 X
2. „Špatně vystižené, škaredé“	10 X
3. Moc jednoduché	5 X
4. Osamělé, prázdné, smutné	4 X
5. Všechno jde do špice, jako ořezané	3 X
6. Chybí tam zvířata, lidé, květiny	2 X
7. Málo pokreslené plochy	2 X
8. Neodpovídá skutečnosti	2 X

Obraz č. 17 Kočka, Dubai, st. styl. 4

1. „Není to dobře vidět, rozeznat“	4 X
2. Barvy	2 X

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5

1. Špatné proporce (dlouhý krk, vejcovitá hlava, čapatá hlava, divné oči)	8 X
2. Barvy	5 X
3. Nelíbí se mi to, není to dobře namalované	3 X

Respondenti ve věku 9–10 let tedy současně preferují i odmítají barvy a námět, což vypovídá o úrovni jejich estetické percepce i o porozumění obrazu na základě námětu a realističnosti jeho zobrazení.

U „Kytice“ č. 11 i u „Bretaňského přístavu“ č. 42 je zdrojem estetické reakce vyplnění plochy obrazu — u „Bretaňského přístavu“ hodnotí zaplnění plochy záporně, u „Kytice“ kladně. Jejich výpověď o vidění světa se ve verbalizovaných důvodech jeví jako poměrně diferencované, bohaté na emocionální popis smyslově zřejmých kvalit obrazů v jejich emocionální účinnosti. Potvrzují to výroky „chybí tam zvířata, lidé, květiny“, „je to škaredé“ (obrázek č. 42), „není to dobře namalované“ (8), „je to pěkně zobrazeno“ (11), „je to jako živé“, „jako fotografie“ (19), „odpovídá to skutečnosti“ (35).

Z těchto výpovědí lze zkonstruovat vzor ideálního obrazu, který podle názoru dětí odpovídá skutečnosti, je jako živý, jako fotografie, v jasných barvách, zaplňuje celou plochu obrazu lidmi, zvířaty, květinami či přírodním motivem, ale tak, že jednotlivé prvky obrazu proporčně odpovídají

skutečnosti (ne však ostře konturovaně, děj je jednoduchý či jednoznačný, dynamický).

Jednoznačně lze také říci, že obrazy nízkého stylizačního stupně (1,2) jsou preferovány, obrazy vysokého stylizačního stupně (4,5) jsou odmítány. V tomto smyslu je třeba chápat naše tvrzení o schopnosti porozumět záměru autora tak, že jde o pochopení námětu výtvarného díla. Toto tvrzení lze dokumentovat jednak na základě preference obrazů nízkého stylizačního stupně, jejichž obsah je jasně patrný v námětu, a dále způsobu vysvětlení důvodů preference, které naznačují, že obrazy se líbí proto, že jsou evidentně srozumitelné a pochopitelné.

Odmítání obrazů vysokého stylizačního stupně je pravděpodobně dáno náročnou abstrakcí a symbolizací výjevů těchto obrazů, tudíž výroky „špatně nakreslené, špatně zobrazeno, špatné proporce, neodpovídá skutečnosti atd.“ jednak vypovídají o neporozumění formě, ale naznačují i nepochopení podstaty poselství obrazu. Ukazuje se tedy, že vysoká stylizace je zcela neadekvátním formovým prostředkem pro působení malířskými díly na děti 9–10leté.

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů 5. třídy ZDŠ

Žáci 5. třídy ZDŠ, tj. průměrně 10–11letí, podobně jako žáci nižšího ročníku, zdůvodňují svou preferenci vybraných obrazů (viz tabulka č. 5.3) poukazem na kvality námětu a barvy. Svědčí pro to zvláště obrazy č. 22 „Setkání“ a č. 3 „Na stráži“, které je upoutaly výjevem, jemuž rozumějí a jehož idea je průzračná. Je zajímavé, že u obrazu č. 21 „Na Horní Oravě“, kde jsou zobrazeny také lidské postavy, se dostává v pořadí důvodů preference na první místo barva a vystižení atmosféry (odevzdávání dávek na Slovensku) až na místo třetí.

Tabulka 5.3. Důvody preference respondentů 5. třídy ZDŠ

Obraz č. 21 Na Horní Oravě, Medvecká, st. styl. 1	
1. Barvy	7 X
2. Odpovídá skutečnosti	5 X
3. Vystižení atmosféry	2 X
Obraz č. 22 Setkání, Salay, st. styl. 1	
1. Odboj proti fašismu, setkání...	7 X
2. Barvy	2 X
3. Pěkné, velké postavy	1 X
4. Jako živé	1 X
Obraz č. 3 Na stráži, Mudroch, st. styl. 1	
1. Statečná, obětavá a odvážná žena	4 X
2. Barvy	3 X
3. Čin, prospěšný druhým lidem	1 X
4. Žena by se postavila i proti nepříteli	1 X
5. Krásně zobrazená žena	1 X
6. Vypadá to jako fotografie	1 X

Respondenti 5. třídy ZDŠ si z 42 obrazů různých žánrů vybrali dvě figurální kompozice a jeden portrét, je otázkou, zda je zaujaly zobrazené „skutečnosti odpovídající“ lidské postavy či spíše obecnější námět. Z preferovaných námětů lze vyvodit, že neformální vlastenectví, podporované výukou dějepisu a současně i zaměřením odpovídající vývojové fáze (obliba hrdinských skutků a činů), je důvodem obliby volených obrazů ve věku 10–11 let. Barva bývá uváděna na druhém místě v důvodech preference, má tedy stále důležitou úlohu v estetické percepci 10–11letých.

Úloha barvy vyniká zvláště při analýze odmítaných obrazů (tabulka č. 5.4), kdy výhrady k obrazu č. 41 „Krajina s potokem“ a č. 42 „Bretaňský přístav“ jsou zdůvodněny pocity barevné disharmonie či „nepěkným“ barevným pojetím. „Portrét dívky“ (č. 8), stejně jako v nižším ročníku, provokuje vjemem disproporčnosti; čím více děti preferují pěkné, urostlé lidské postavy (u obrazu č. 22 i č. 3), zobrazené v situaci či dějích konkrétně přístupných a reálných, byť i historických, tím méně u nich Modiglianiho portrét osamělé, stylizované dívky nachází odezvu. Možná, že za výhradami o disproporčnosti lidské postavy se skrývá i jistá vytrženost zobrazené dívky ze sociálního kontextu, neboť působí izolovaně až odcizeně, což je ještě umocněno barevným vystižením, které je také důvodem k odmítání (hned na druhém místě v důvodech odmítání).

Tabulka 5.4. Důvody odmítání respondentů 5. třídy ZDŠ

Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy	4 X
2. Nepřesně zobrazené	3 X
3. Neodpovídá skutečnosti	2 X
Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Špatné proporce	5 X
2. Barvy	2 X
3. Nemá to děj	1 X
4. Jen jedna postava	1 X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Barvy	17 X
2. Bez života, vymřelé, prázdné	12 X
3. Nejsou tam lidé, zvířata, květiny, věci	10 X
4. Neodpovídá skutečnosti	4 X
5. Podobá se to dětské kresbě	2 X
6. Není tam nic zajímavého	2 X
7. Celé neskutečné	2 X
8. Fádní	1 X
9. Sám bych to nakreslil	1 X
10. Není to umělecké dílo	1 X

Nakonec i ojedinelý, ale přesto typický názor o obrazu „nemá to děj“, „je tam jen jedna postava“ dokazuje, co by rádi viděli 10–11letí žáci: Obraz odpovídající skutečnosti, s námětem statečného, hrdinného děje, jehož nositeli budou pěkné, urostlé, lidské postavy v jasných svěžích barvách s dobrým vystižením atmosféry děje.

Závislost věku a stylizačního stupně se potvrzuje i u respondentů 5.

třídy ZDŠ. Preferované obrazy jsou obrazy nízkého stylizačního stupně (1, 2), odmítané ozrazí jsou vysokého stylizačního stupně (5). Nejvíce provokuje obraz č. 41 „Bretaňský přístav“, který zřejmě „nejméně odpovídá skutečnosti“, a jak je uvedeno výše, „nezobrazuje totiž ani postavy, nemá děj, je celý neskutečný, prázdný, vymřelý“, dále „v nepěkných barvách“, provokuje až k názoru „sám bych to tak nakreslil, podobá se to dětské kresbě, není to umělecké dílo.“

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů 6. třídy ZDŠ

Respondenti 6. třídy ZDŠ, tedy 11–12letí, zdůvodňují svou preferenci (tabulka č. 5.5) na základě korespondence zobrazeného se skutečností, líbí se jim obrazy, které věrně zachycují skutečnost a jsou malovány v pěkných, teplých barvách. U obrazu č. 21 „Na Horní Oravě“ se shodují v názoru, že je „výstižný“, odpovídá skutečnosti a na druhém místě v pořadí výpovědi o důvodech se znovu objevuje barva. Barvy měly určující význam i u obrazu č. 19 „Děti míru“ a poté oceňovali respondenti „pěkné postavy obrazu“.

T a b u l k a 5.5. Důvody preference respondentů 6. třídy ZDŠ

Obraz č. 21 Na Horní Oravě, Medvecká, st. styl. 1	
1. Odpovídá skutečnosti, „je výstižný“	12 X
2. Barvy	10 X
3. Dobře vyjádřený pohyb	7 X
4. Přírodní pozadí	5 X
5. Dobře zachycen výraz tváří	3 X
6. Má veselou náladu	2 X
7. Je čistý	1 X
8. Je pravdivý	1 X
Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Barvy	7 X
2. Pěkné postavy	5 X
3. Mír a štěstí dětí	3 X
4. Hra dětí	2 X
5. Veselý obraz	1 X
6. Jako živý	1 X

Rozhodujícím faktorem při odmítání obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“ (tabulka č. 5.6) byly barvy a jejich sladění. Emocionální podtext mají i další důvody odmítání „obraz je prázdný, smutný, drsný, geometrický, nemá pohyb, je mrtvý“ atd. Nepochopení obrazu č. 39 – Bazovského „Černé grůně“ – se promítá ve výrociích „nic mi to nepřipomíná, nic nevyjadřuje, prázdný obraz“ a další výhrada je k barvám obrazu.

Ve slovníku 11–12letých respondentů, jímž popisují vybrané obrazy i odmítané obrazy, se objevily nové kvality „pohyb a zachycení atmosféry“. Kladně hodnotí obraz č. 21 „Na Horní Oravě“, protože je v něm mimo jiné „dobře zachycen pohyb, má veselou náladu, dobře je zachycen výraz tváří“

Tabulka 5.6. Důvody odmítání respondentů 6. třídy ZDS

Obraz č. 39 Černé grůně, Bazovský, st. styl. 4	
1. Nic mi nepřipomíná, nic nevyjadřuje	6 X
2. Barvy	6 X
3. Prázdný obraz	5 X
4. Není v tom pohyb	2 X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Barvy	14 X
2. Prázdnota	9 X
3. Smutný	6 X
4. Chybějí postavy lidí a zvířat	4 X
5. Chlad, drsnost	2 X
6. Jednoduchost, jednotvárnost	2 X
7. Příliš pravidelný, geometrický	2 X
8. Mrtvé	2 X
9. Nemá pohyb	2 X
10. Škaredý, špatný	2 X
11. Vypadá jako dětská kresba	1 X
12. Nedala bych ho do bytu	1 X
13. Neodpovídá skutečnosti (lodě)	1 X

a doplněn o výroky „odpovídá skutečnosti, je čistý, je pravdivý“ dokazuje znovu požadavek věrného zachycení, zpodobení a vystižení skutečnosti. Naopak dynamiku či prvek pohybu postrádají u obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“ a č. 39 „Černé grůně“.

Z toho vyplývá, že ideálním obrazem pro 11—12leté je dílo, které svou stylizací odpovídá skutečnosti, je „jako živé“, barvy jsou teplé, jasné, pěkné, obraz zachycuje realitu jím blízkou a známou (ať už v žánru figurální kompozice či krajiny), měl by být optimistický, veselý s dobře zachycenou atmosférou výjevu a měl by být dynamický, plný pohybu.

Tento ideální model, sestavený z mínění respondentů, sám napovídá, že jsou preferovány obrazy nízkého stylizačního stupně (1) a odmítány obrazy vysokého stylizačního stupně (4,5), takže souvislost této věkové úrovně s nízkým stylizačním stupněm se znovu potvrzuje. Respondenti ve věku 11—12 let odmítají obrazy vysokého stylizačního stupně, konkrétně to lze dokumentovat na obrazu „Černé grůně“ (stylizačního stupně 4) a vysvětlit jejich slovy „nic nevyjadřuje, nic mi nepřipomíná“. Nepochopení obrazu vedoucí k jeho odmítnutí je u obrazu č. 39 víceméně pouze konstatované, kdežto u obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“ se stupňuje ve výrazné odmítnutí se slovním emocionálním popisem „je škaredý, špatný, nedala bych ho do bytu“ atd.

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání respondenty 7. třídy ZDS

Respondenti v 7. třídě ZDS si ze všech obrazů vybrali jako preferované č. 31, 20 a 35; údaje o důvodech preferencí uvádí tabulka č. 5.7. U žánrů krajin odůvodňovali svou volbu přírodním motivem, tedy námětem obrazu. Barvy uvedli ve svých důvodech preference na druhém místě.

U obrazu č. 20 také preferovali obraz pro námět, hlavní myšlenka „nebezpečný, ale statečný čin v boji za mír“ byla pochopena a stala se určujícím důvodem preference u respondentů 12–13letých. Při rozboru preference vycházíme tedy ze shodných výpovědí respondentů, které jsou o to významnější, že jde o zánrově rozdílné obrazy (krajiny a figurální kompozice). I když je barva stále důležitým zdrojem estetického vjemu a jeho emoční kvality, libosti či antipatie, přesto musíme konstatovat podstatnější vývojový posun: určující při volbě obrazu je myšlenka, poselství, obsažené v námětu obrazu. Obraz respondenty zajímá, protože myšlenka či poselství je jim blízké a známé a tudíž srozumitelné. Má být zachyceno formou odpovídající skutečnosti, což je jejich další požadavek, podobně i barvy mají být stejné jako realita.

Tabulka 5.7. Důvody preference respondentů 7. třídy ZDS

Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Přírodní motiv — „mám rád přírodu“	5 X
2. Jako ve skutečnosti	5 X
3. Pěkné barvy	4 X
Obraz č. 20 Za mír, Rešetnikov, st. styl. 1	
1. Boj za mír, „nebezpečný, ale statečný čin“	6 X
2. Pěkné postavy	1 X
Obraz č. 35 Javorová dolina, Votruba, st. styl. 2	
1. Přírodní motiv	9 X
2. Barvy	4 X
3. Odpovídá skutečnosti	2 X

Vyjdeme-li z analýzy důvodů odmítání (tabulka č. 5.8), pak pokud je obraz figurální kompozicí, měly by lidské postavy mít dobré, skutečnosti odpovídající proporce, obraz by neměl působit smutně, opuštěně a neměl by mít málo objektů. Zvláště analýza důvodů odmítání obrazu č. 8 „Portrét dívky“ vypovídá o představě souměrné pěkné dívčí tváře, které podle zkoumaných prepubescentů Modiglianiho „Portrét dívky“ nesplňuje. Už v předchozích ročnících se objevily kritické názory ke zpodobení lidské

Tabulka 5.8. Důvody odmítání respondentů 7. třídy ZDS

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Špatné proporce	5 X
2. Škaredé, neskutečné	4 X
3. Vůbec se mi to nelíbí	2 X
4. Připomíná mi to špatnou dívku	1 X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Barvy	15 X
2. Málo objektů	9 X
3. Příliš jednoduché	5 X
4. Nic nevyjadřuje	3 X
5. Malíř si s tím nedal práci	3 X
6. Opuštěné, osamělé, smutné	2 X
7. Jako dětská kresba	1 X
8. Prázdne	1 X

postavy a tváře, zvýšená kritičnost se projevuje zvláště v názorech dívek 7. třídy ZDS, tedy u respondentů v pubertálním věku 12–13letých. Kategorii „špatné proporce“ tvoří jednotlivé výroky o disproporcích lidské tváře, výroky respondentů naznačují, jaký je kánon krásy lidského obličej, chápeme-li následující výroky v jejich negaci: oči – šikmé, čínské, bez zřítelnic, nevýrazné, obočí – chybí, uši – odstávající, nos – dlouhý, tvář – nepravdělná atd.

V konstrukci ideálního obrazu podle výpovědí zkoumaných prepubescentů by měla být obsažena i jejich estetická představa, ztělesňující ideál dokonalosti lidské tváře. Slovník těchto 12–13letých respondentů vypovídá zvláště u dívek o jejich potřebách a požadavcích na estetické podněty a objekty, které – pokud budou zobrazovat lidskou tvář – by měly mít všechny parametry běžného, skutečnosti odpovídajícího modelu či ideálu lidské krásy. Souvisí to jednak s potřebou nalezení vlastní tělesné identity i se zvýšenou kritičností v názorech na pěkné, krásné, přitažlivé i se schopností kritického postoje (možná i sebekritického), který velmi zřetelně obraz č. 8 „Portrét dívky“ vyprovokoval.

Závislost výběru obrazů na věku respondentů se znovu potvrzuje. Preferovány jsou obrazy nízkého stylizačního stupně (1,2) a odmítány obrazy vysokého stylizačního stupně (5). Toto odmítání, přestože je provázáno emocionálním komentářem („je to škaredé“), už není prostým odmítáním („nerozumím tomu“), ale opírá se o jakýsi náznak estetického ideálu, který se stává základem estetického vnímání této věkové skupiny. Lze říci, že preference i odmítání jsou kvalitativně hodnotnější a vypovídají o rozvíjení se estetického vědomí osobnosti.

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů 8. třídy ZDS

Význam motivu, námětu při zjišťování důvodů preference obrazů hraje u respondentů 13–14 letých (tabulka č. 5.9) důležitou úlohu. Dokazují to volné obrazy č. 35 „Javorová dolina“, u něž respondenti oceňují přírodní motiv, a motiv radosti a štěstí u dětí hrajících si v míru, kterým

Tabulka 5.9. Důvody preference respondentů 8. třídy ZDS

Obraz č. 11 Kytice, Beneš, st. styl. 2	
1. Barvy	8 X
2. Dobře zobrazené	7 X
3. Jako živé	4 X
Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Mírová myšlenka	4 X
2. Děj obrazu, krása dětské hry	3 X
3. Barvy	1 X
Obraz č. 35 Javorová dolina, Votruba, st. styl. 2	
1. Přírodní motiv	8 X
2. Barvy	5 X
3. Odpovídá skutečnosti	4 X

je zdůvodňována preference obrazu č. 19 „Děti míru“. Pěkné barvy jsou v důvodech preference na místě druhém, u obrazu č. 11 „Kytice“ dokonce na místě prvním. Názor, že obrazy se podobají skutečnosti, se objevuje u všech tří preferovaných obrazů, tedy požadavek shody se skutečností, podobně jako u preferovaných obrazů v nižších ročnících, je stále aktuální.

Barva je také hlavním důvodem pro odmítnutí obrazu č. 41 „Krajina s potokem“, zatímco obrazy č. 42 „Bretaňský přístav“ a č. 8 „Portrét dívky“ (tabulka č. 5.10) jsou odmítány pro nevýraznost, nesrozumitelnost a celkovou nehezkost, což snad lze interpretovat jako nepochopení malířova záměru. U obrazu č. 8 „Portrét dívky“ byly znovu výhrady k disproporcím těla a tváře dívky a tyto výhrady byly doplňovány o subjektivní komentář „jako mrtvola“, „jako politá vodou“, „podle nesprávné předlohy“, které spolu s výhradami k disproporcím tvoří vyhraněnější kritický postoj, jehož počátek formování jsme sledovali už u nižšího ročníku 12–13letých. Výhrady prostoty až primitivnosti spolu s nevhodným barevným vystižením obrazu č. 42 byly důležitou složkou důvodů, pro které se „Bretaňský přístav“ nelíbil.

Tabulka 5.10. Důvody odmítání respondentů 8. třídy ZDS

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Nesympatický, nepěkný obraz	7X
2. Špatné proporce	4X
3. Barvy	3X
4. Nesprávná předloha	1X
5. Jako politá vodou	1X
6. Jako mrtvola	1X
7. Neodpovídá skutečnosti	1X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy	4X
2. Rozmazané	3X
3. Těžko porozumět	2X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Jednoduchý, jednotvárný	6X
2. Nevýrazný obraz	5X
3. Jako dětská kresba	4X
4. Neskutečný	3X
5. Neodpovídá přístavu	3X
6. Barvy	3X
7. Nelíbí se mi, je to škaredé	2X
8. Kostrbaté, jako podle pravítka	2X
9. Prázdný	1X
10. Fádní	1X

Ideálním konstruktem by tedy byl obraz odpovídající skutečnosti a zobrazující realitu, ať už žánru krajiny či figurální kompozice (hlavně však „podle dobré předlohy“), v jasných barvách, s optimistickým, či přírodním, nebo alespoň přirozeným obsahem.

Respondenti ve věku 13–14 let odmítají obrazy vysokého stylizačního (5) a naopak preferují obrazy nízkého stylizačního stupně (1, 2), takže sou-

vislost preference obrazů nižšího stylizačního stupně a odmítání obrazů vysokého stylizačního stupně s věkem se i u respondētů 13–14letých stále potvrzuje.

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondētů 9. třídy ZDŠ

Respondenti 14–15 letí, tedy žáci 9. třídy ZDŠ u preferovaných obrazů vysvětlují svou preferenci vybraných obrazů (viz tabulka č. 5.11) především pěkným námětem či motivem. Jen ve dvou případech dali přednost barvě jako určující kvalitě obrazu a to u obrazu č. 35 „Javorová dolina“ a č. 19 „Děti míru“. Námět, motiv, tedy myšlenka a náboj uměleckého díla jsou u respondētů 14–15 letých důvodem jak k preferenci, tak k odmítání obrazů (tabulka č. 5.12). Výhrady k obrazu č. 41 „Krajina s potokem“ — „nerozumím tomu, nevyznám se v tom“ naznačují, že estetické vědomí respondētů je kritičtější a že vysoce stylizovaný obraz je pro ně stále málo sdělným podnětem.

T a b u l k a 5.11. Důvody preference respondētů 9. třídy ZDŠ

Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Pěkné barvy	5 X
2. Šťastný život a hry dětí v míru	4 X
3. Připomíná mi to dětství	2 X
4. Odpovídá skutečnosti	2 X
5. Má pohyb	1 X
Obraz č. 11 Kytice, Beneš, st. styl. 2	
1. Přírodní motiv, krásné květy	5 X
2. Pěkné barvy	2 X
3. Věrný obraz skutečnosti	2 X
Obraz č. 22 Setkání, Salay, st. styl. 1	
1. Odhodlaný, odvážný odboj, setkání sovětských vojáků se slovenskými partyzány	5 X
2. Barvy	2 X
3. Hodně pěkných postav	2 X
4. Krásně znázorněné	1 X
Obraz č. 35 Javorová dolina, Votruba, st. styl. 2	
1. Barvy	5 X
2. Příroda	3 X
3. Odpovídá skutečnosti	1 X
Obraz č. 21 Na Horní Oravě, Medvecká, st. styl. 1	
1. Vystihuje způsob života i náladu lidí	7 X
2. Barvy	3 X
3. Příroda	3 X
4. Pohyb	3 X
Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Pěkné namalované, vystižené	5 X
2. Barvy	3 X
3. Citové působí	2 X
4. Příroda	1 X

Tabulka 5.12. Důvody odmítání respondentů 9. třídy ZDŠ

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Neodpovídá skutečnosti	4 X
2. Nelíbí se mi to	3 X
3. Barvy	2 X
4. Je škaredý	2 X
5. Špatné proporce	1 X
6. Smutný obraz	1 X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy	4 X
2. Nerozumím tomu, nevyznám se v tom	4 X
3. Nelze nic rozeznat	2 X
4. Nelíbí se mi to	1 X
5. Neodpovídá názvu	1 X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Barvy	11 X
2. Jednoduchý	8 X
3. Geometrický	4 X
4. Nedokončený	3 X
5. Nerozumím tomu	3 X
6. Primitivní	2 X
7. Neskutečný	2 X
8. Chladný	1 X
9. Ztrácí se mezi ostatními	1 X
10. Fádní	1 X
11. Málo objektů	1 X
12. Mrtvý	1 X

Obraz č. 8 „Portrét dívky“ už není odmítán především pro špatné proporce jako v nižších ročnících, ale v obecnější kritice jako „neodpovídající skutečnosti“. Také rejstřík emocionálních komentářů se rozlišuje a je doplňován o citlivě vnímané objekty přírody (obraz č. 21, č. 35) či květiny (č. 11), u obrazu č. 31 „Ráno v lese“ dokonce o reflexi, neboť obraz podle jejich vyjádření „působí citově“. I odůvodnění obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“ obsahuje hodně emocionálních prvků libosti či nelibosti (chladný, mrtvý, fádní), nakonec k výrazným emocionálním komentářům můžeme počítat i větu „je škaredý“, která se vztahuje k hodnocení obrazu č. 8 „Portrét dívky“.

Tyto nové parametry hodnocení, ať už realistické, kritické či emocionální jsou jistě podmíněny vývojem stadiem pubescence. Pokud budeme z výpovědí respondentů konstruovat model ideálního obrazu, budou se v něm tyto nové skutečnosti promítat. Bude to tedy odpovídající skutečnosti s námětem realistickým, ať už zachycujícím přírodu, květiny či pěkné lidské postavy, zejména pokud budou v pohybu a pokud budou vyvolávat u vnímajících subjektů citovou reakci stenických emocí.

Porovnáme-li preferované obrazy a obrazy odmítané podle stylizačního stupně, zjišťujeme, že stále trvá závislost výběru či odmítání na věku respondentů. Preferované obrazy měly nízký stylizační stupeň (1,2) a obrazy odmítané vysoký (5).

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů I. ročníku gymnázia

Gymnasisté I. ročníku, tedy 15–16letí respondenti, preferovali jednoznačně obrazy pro pěkný, výstižný námět, motiv, myšlenku (tabulka č. 5.13). Barva, která byla u nižších ročníků určující pro estetickou percepci při odůvodnění preference, je až na místě druhém.

Tabulka 5.13. Důvody preference respondentů I. ročníku gymnázia

Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Mírová myšlenka	12 X
2. Barvy	7 X
3. Dobře zobrazena nálada	5 X
4. Radost dětí ze hry, pocit volnosti	5 X
5. Dobře zobrazeno do detailu	4 X
6. Příroda	2 X
Obraz č. 20 Za mír, Rešetnikov, st. styl. 1	
1. Mírová myšlenka, stále aktuální boj za mír	8 X
2. Barvy	5 X
3. Vystižení atmosféry dětského světa	3 X
4. Pěkné postavy dětí	2 X
5. Namalovaný věrně skutečnosti	2 X
6. Vystihuje pohyby a city dětí	2 X
7. Je živý	
Obraz č. 35 Javorová dolina, Votruba, st. styl. 2	
1. Příroda	13 X
2. Barvy	10 X
3. Výstižně nakresleno	2 X
4. Působí optimisticky	1 X
5. Je zajímavý	1 X

U dvou obrazů č. 19 „Děti míru“ i č. 20 „Za mír“ respondenti se v signifikantním počtu vyjadřovali pro myšlenku zachování míru, což je výraz aktuální potřeby společnosti a zvláště to markantně vystupuje u obraze č. 19, který nemá mírovou myšlenku tak pregnantně vyjádřenu a ta je tedy výsledkem projekce.

Výroky dětí „radost dětí ze hry“, „pocit volnosti“ atd., které se váží k obrazu č. 19, vyjadřují menší stupeň reflexe než výroky typu „mírové tendence“, který respondenti obrazu „Děti míru“ též přisuzují a v němž je již plně přítomný reflektovaný, odpovědný i v jistém slova smyslu morálně uvědomělý postoj ke světu.

Rozbor výpovědi k barevnému vystižení obrazu je bohatší o nové způsoby nazírání, respondenti mluví o „barevné ilustraci, dekoraci“, barvy charakterizují (proti dřívější polarizaci pěkné, svěží, jasné – kontra nepěkné, tmavé, nevýrazné) u odmítaných obrazů jako „nevhodné, neodpovídající skutečnosti, nesladěné, nepřírozené, slabé zdůraznění stínu a světla, rozmazané, rozptýlené“ (tabulka č. 5.14) atd., což ukazuje na používání estetických kategorií popisu malířského díla, které si dospívající osvojili. Smysl pro pohyb a cit v obraze dokazují jejich výpovědi jako „je živý“,

„vystihuje pohyb a city dětí“, „bez života“, „prázdný“, „skličující“, „nudný“, „je optimistický“, zachycuje radost“ atd.

Ideální obraz pro věk 15–16 let je obraz s jasnou, optimistickou myšlenkou, odpovídající skutečnosti a skutečnost zachycující, mající harmonickou barevnou kompozici, citlivě a citově působící.

Tabulka 5.14. Důvody odmítání respondentů I. ročníku gymnázia

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Nepřirozené	7X
2. Neodpovídá skutečnosti	4X
3. Barvy	4X
4. Špatné proporce	3X
5. Obraz bez života	1X
6. Nudný obraz	1X
7. Slabé zdůraznění světla — stínu	1X
8. Nerealistický	1X
9. Nevím proč	1X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy	8X
2. Rozmazané, rozptýlené	2X
3. Neskutečný, nepřirozený	2X
4. Není to estetické	2X
5. Strohý styl	1X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Barvy	10X
2. Neodpovídá skutečnosti	10X
3. Geometrický styl	7X
4. Nereálný, umělý	4X
5. Jednoduchý, jednotvárný	3X
6. Bez života	3X
7. Nepřirozený	1X
8. Nerozumím tomu	1X
9. Není to umělecké dílo	1X
10. Nemá to žádnou myšlenku	1X
11. Zidealizovaný	1X
12. Prázdný	1X
13. Skličující	1X

Stupeň stylizace tohoto ideálního obrazu by byl podle výsledků stále ještě co nejnižší; souvislost preference vybraných obrazů (č. 19, 20, 35) s nízkým stupněm stylizace (1, 2) stále platí. Naopak odmítané obrazy mají vysoký stupeň stylizace (5).

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů II. ročníku gymnázia

Respondenti II. ročníku gymnázia, tedy 16–17letí, preferovali obraz č. 19 „Děti míru“ především pro vystižení nálady, atmosféry celého obrazu a obraz č. 21 „Ráno v lese“ pro přírodní tematiku, námět; u obrazu č. 11 „Kytice“ ocenili především barvy a až poté přírodní motiv obrazu (viz tabulka č. 5.15). O barvách mluví respondenti 16–17letí jako o „nevyumělkovaných, sladěných, výstižných, o jejich dobrém uspořádání, o harmonii“,

tento bohatší slovník je důkazem diferencovanější percepcce estetických objektů.

V souvislosti s tímto jemnějším diferencováním i s novými kvalitami estetického vnímání stojí za povšimnutí rozbor výhrad k obrazu č. 8 „Por-

Tabulka 5.15. Důvody preference respondentů II. ročníku gymnázia

Obraz č. 11 Kytice, Beneš, st. styl. 2	
1. Barvy	11 X
2. Příroda	7 X
3. Veselý	2 X
4. Živý	1 X
5. Jemný	1 X
6. Odpovídá skutečnosti	1 X
7. Vyjadřuje radost	1 X
8. Autor vystihl předsevzatou myšlenku	1 X
Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Vystihuje náladu	10 X
2. Barvy	8 X
3. Aktuální mírová myšlenka	6 X
4. Vystižena mimika, pohyb	3 X
5. Odpovídá skutečnosti	2 X
6. Jasný, srozumitelný	2 X
Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Přírodní motiv	7 X
2. Přitahuje mě to, je příjemný, uklidňující	5 X
3. Barvy	4 X
4. Vystihuje skutečnost	2 X
5. „Člověka tento obraz nechá přemýšlet“	1 X
6. „Tímto obrazem se ztotožňuji s přírodou“	1 X

trét dívky“ (viz tabulka č. 5.16). Vyjádření „špatné proporce“ má totiž nový obsah, který potvrzuje jistý vývoj estetického nazírání na lidské tělo, v jeho tvarech, pozicích a proporcích. Dříve respondentům spíše vadil tvar očí, obočí, odstávajících uší, kdežto 16–17letí respondenti konstatují „nepřirozenou polohu, postavu, tvar těla, slepé oči, neestetický tvar těla, ne-skutečný; v jejich slovníku ubývá kritiky izolovaných detailů, a větší rozsah zaujímá konfrontace se strukturními vztahy uvnitř estetického objektu.

Tak jako se mění obsah kategorie „špatné proporce“, tak pozorujeme změnu v kategorii námětu či myšlenky uměleckého díla. Tam, kde je námět pochopitelný, tam jej respondenti konstatují s evidentní jistotou „přírodní motiv, přitahuje mě to, je příjemný“ atd., tam kde nerozumí, uvádějí na prvním místě výhradu: „nemohu vystihnout myšlenku“ (u obrazu č. 18. na 1. místě, u obrazu č. 12 na 3. místě). Výroky odsuzující obraz „Působí chmurně, uměle, divně, fádne, nemá uměleckou hodnotu, nelíbí se mi“ ustupují na druhý plán, takže pro estetické vnímání adolescentů je typické uchopení myšlenky, porozumění obrazu, pochopení obrazu.

Dále se adolescenti této skupiny orientovali na obraz č. 31 – Mařákovo „Ráno v lese“, který přijímali se sympatií a který v nich vyvolal hlubší dojem. Už na jiných místech práce jsme rozebrali projektivní a uvolňující atmosféru tohoto obrazu, který významně ovlivňuje adolescenty v jejich duševním rozpoložení ne vždy stabilním; nalézáme proto podporu i ve vý-

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Špatné proporce	7X
2. Nepřirozený obraz	3X
3. Neodpovídá skutečnosti	2X
4. Dětsky nakreslený	2X
5. Není to pěkný obraz	2X
6. Barvy	2X
7. Jednoduchý	2X
Obraz č. 18 Zátíší s tulipány, Filla, st. styl. 5	
1. „Nemohu vystihnout myšlenku“	10X
2. Barvy	7X
3. Tvary jsou nesrozumitelné	5X
4. Nemá to uměleckou hodnotu	4X
5. Nelíbí se mi, nepodobá se to tulipánům“	4X
6. Umělý obraz	2X
7. Působí chmurné	2X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Geometrický	13X
2. Jednoduchý	9X
3. Nemá myšlenku, nevím, co vystihuje	8X
4. Barvy	8X
5. Nereálný, umělý	3X
6. Prázdný	3X
7. Fádní	4X
8. Smutný	2X
9. Skličuje mě	1X
10. Divný	1X

rocích „tímto obrazem se ztotožňuje s přírodou“, „tento obraz nechá člověka přemýšlet“ atd.

Konečně i obraz č. 19 „Děti míru“ zaujal respondenty především pro „vystižení nálady“, takže potřeba ztotožnění, identifikace, vcítění a zvláště korespondence s citem, pocitem, dojmem je pro adolescenty stále aktuální.

Ideálním obrazem je pro věkovou skupinu 16–17 let figurální kompozice, zpodobené lidské postavy v jejich klasických a skutečnosti odpovídajících proporcích, v estetickém ztvárnění pohybu, či nálady, optimisticky vyznívající. Přírodní motiv by měl mít veselý, barevně jasný, svěží, radostný námět. Ideální obraz by měl mít jasnou a srozumitelnou myšlenku odpovídající reálné situaci, podání však může být méně jednoznačné, aby zbyl prostor pro osobní „domýšlení“ či „ztotožnění“.

Závislost na stupni stylizace platí stále jak pro obrazy preferované, tak odmítané. Vybrány jako nejlepší byly obrazy nízkého stylizačního stupně (1, 2), odmítány obrazy vysokého stylizačního stupně (5).

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů III. ročníku gymnázia

Při výběru preferovaných obrazů převažovaly u respondentů II. ročníku gymnázia, tedy 17–18letých žáků, obrazy vystihující náladu, či obrazy citově účinné. Dále kladně hodnotili i obrazy odpovídající skutečnosti (č. 1,

31, nakonec i obraz č. 19) a obraz s jasným srozumitelným motivem (viz tabulka č. 4.1). Stále si všímají zobrazení lidské postavy, u obrazu č. 19 „Děti míru“ oceňují právě „dokonalé postavy“, čili zájem a kritická konfrontace estetické předlohy se skutečnými parametry lidských postav stále trvá. Obraz č. 31 „Ráno v lese“ zasahuje tyto adolescenty jak svým blízkým „přírodním motivem, námětem“, tak expresivním zachycením nálady rána v lese; oblibu tohoto obrazu posiluje jeho romantika, která vyvolává uvolňující a uklidňující dojem (tabulka č. 5.17).

Tabulka 5.17. Důvody preference respondentů III. ročníku gymnázia

Obraz č. 1 Toužící, Kiprenskij, st. styl. 1	
1. Vystihuje citový život dívky	4X
2. Odpovídá skutečnosti	4X
3. „Styl přístupný každému“	2X
4. Námět	1X
5. Technika	1X
6. Působí příjemně	1X
7. Barvy	1X
Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Reálný (realistický) obraz	4X
2. Dokonalé postavy	3X
3. Vyjadřuje šťastný život dětí	1X
4. Barvy	1X
5. Mírová myšlenka	1X
Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Vystižení nálady	7X
2. Přírodní motiv	4X
3. Odpovídá skutečnosti, přirozeně namalovaný	4X
4. Barvy	4X
5. Cítím se přítomná v lese	2X
6. Umělecky nejhodnotnější obraz výstavy	2X
7. Romantický motiv	1X
8. Na malé ploše dokázal zachytit hloubku přírody	1X
9. Plastický	1X
10. Uklidňující	1X

Ideální obraz, podle výroků adolescentů této skupiny, by měl přírodní motiv zachycený formou odpovídající skutečnosti, ale obsahující i citový náboj optimistického až sentimentálního rázu, nebo ve figurální kompozici by se měl vyskytovat srozumitelný námět, myšlenka, barevně ve svěžích, jasných barvách a s celkovou plností a vyvážeností kompozice.

V mínění respondentů 17–18letých jsou obrazy odmítány především pro nevhodné a skutečnosti neodpovídající barvy, u obrazu č. 16 „Tulipány“ a č. 42 „Bretaňský přístav“ též pro nesrozumitelnou techniku (ať už pro příliš geometrické tvary, jednoduché), nebo pro celkové, objektivně přiznané nepochopení záměru autora obrazu (viz tabulka č. 5.18).

Závislost stupně stylizace preferovaných či odmítaných obrazů se potvrzuje i u respondentů 17–18letých. Preferovány byly obrazy stylizačního stupně 1, 2, odmítány obrazy vysokého stylizačního stupně (5).

Tabulka 5.18. Důvody odmítání respondentů III. ročníku gymnázia

Obraz č. 16 Tulipány, Šimerová, st. styl. 5	
1. Barva	2X
2. Technika	2X
3. Není to umění	2X
4. Nepůsobí dobrým dojmem	1X
5. Moc jednoduchý	1X
6. Neodpovídá skutečnosti	1X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy	8X
2. Neodpovídá skutečnosti	4X
3. Mazanice	4X
4. Nepřirozený	3X
5. Chmurný dojem	2X
6. Pocit chladu	1X
7. Barevně mi jde na nervy	1X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Geometrický styl	8X
2. Nerozumím tomu	6X
3. Jednoduché	4X
4. Barvy	4X
5. Je to dětská kresba	3X
6. Neodpovídá skutečnosti	3X
7. Pochmurný	3X
8. Nemá jemnost	2X
9. Bez myšlenky	2X
10. Prázdný	1X
11. Mrtvý	1X
12. Fádni	1X
13. Nepřirozený	1X
14. Chaotický	1X
15. Nelíbí se mi	1X

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání u respondentů IV. ročníku gymnázia

18–19letí respondenti ve III. etapě výzkumu vybírali jako nejlepší obrazy portréty a krajinný žánr (tabulka č. 5.19). V tomto ročníku snad nejvíce vystupuje touha po porozumění, vcítění, harmonickém souznění percipientů s uměleckým objektem, která však nepostrádá přání srozumitelnosti námětu, motivu, pochopení myšlenky, či záměru autora obrazu. O ideovou náplň obrazu, porozumění sdělení a myšlenky malíře jim jde snad ještě více než o libý zážitek harmonického dojmu a vjemu s vlastním duševním rozpoložením; dokazují to právě komentáře k portrétům, ve kterých, a zvláště ve výrazu tváře, hledají myšlenku a sdělení. Smysl pro realitu (jak sami formulují „obraz odpovídající skutečnosti“) na vyšší úrovni, než v podobě věrné kopie či fotografické podobnosti se zdrojem, v jaké ji interpretovali v nižších ročnících ZDŠ, spatřujeme u obrazu č. 7 „Starý vesničan“. Hodnocení pravdivosti, přirozenosti v detailech tváře starého člověka i samotný výrok „umělecký dojem přirozeného obrazu“ potvrzuje vyšší stupeň požadovaného realismu, než původní věrnou kopii skutečnosti. I stupeň stylizace naznačuje tuto interpretaci.

Nesrozumitelnost obrazu, výjevu, objektů i myšlenky vede respon-

Tabulka 5.19. Důvody preference respondentů IV. ročníku gymnázia

Obraz č. 1 Toužící, Kiprenskij, st. styl. 1	
1. Barvy	3X
2. Líbí se mi právě portréty, jemná tvář, rysy tváře	2X
3. Je cítit náladu zamyšlení děvčete	2X
4. Má myšlenku	1X
5. Obraz vyvolává teplo, klid	1X
6. Uklidňuje	1X
Obraz č. 7 Starý vesničan, Van Gogh, st. styl. 2	
1. Umělecký dojem přirozeného obrazu	3X
2. Vystihuje venkovského, starého člověka	2X
3. Pěkně vykresleny detaily staré tváře	2X
4. Líbí se mi to	2X
5. Je pravdivý	2X
Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Vystihuje náladu lesa, cítím se v lese	10X
2. Barvy (harmonické, sladěné)	7X
3. Odpovídá skutečnosti	7X
4. Působivý obraz	1X
5. Má v sobě skryté emoce (doslova)	1X

denty k odmítání obrazu (viz tabulka č. 5.20); konkrétně obraz č. 18 „Zátiší s tulipány“; u obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“ k tomu přistupují i výhrady pro styl, techniku kubistického směru. Obraz č. 26 „Basketbal“ ve výrocích respondentů chce sice nabídnout hlubší rozbor konkrétní reality sporu, zachycené v daném okamžiku. Obraz chce být realistický, dokumentární, zachycuje napínavý moment sportovního výkonu, ale toto zobrazení není ani stylizované, ani umělecky transformované, neodpovídá skutečnému basketbalovému výskoku na koš, takže záměr autora je nic neříkající. Výrok „taková pozice není basketbalová“, to sice prostě a jednoduše, přesto však výstižně reklamuje.

Ideální obraz respondentů IV. ročníku gymnázia je opět buď portrétem nebo krajinou, vychází ze zobrazení reality, obsahuje reálné sdělení, myšlenku a emocionálně působí harmonickým, bezpečným, teplým a uklidňujícím dojmem.

Tabulka 5.20. Důvody odmítání respondentů IV. ročníku gymnázia

Obraz č. 17 Kočka, Dubay, st. styl. 4	
1. „Není to dobře vidět“	4X
2. Barvy	2X
Obraz č. 18 Zátiší s tulipány, Filla, st. styl. 5	
1. Barvy	11X
2. Celé nejasné	3X
3. Neskutečné, nepřirozené	3X
4. Celková kompozice	3X
5. Květy neodpovídají skutečnosti	1X
6. Nepůsobí příjemně	1X
7. Vzbuzuje strach	1X
8. Není ucelený	1X
9. Hrubé, černé čáry oddělující části	1X
10. Nelíbí se mi	1X
11. Slátanina	1X
12. Těžkopádný	1X
13. Studený dojem	1X

Obraz č. 26 Basketbal, Hoffstädter, st. styl. 3	
1. Taková pozice není basketbalová	4 X
2. Barvy	3 X
3. Nelíbí se mi	1 X
4. To kreslil začátečník	1 X
5. Nepodobá se to fotografii	1 X
6. Kýč	1 X

Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Geometrický styl	5 X
2. Zjednodušená skutečnost	2 X
3. Není to umění	2 X
4. Není přitažlivý	2 X
5. Není pochopitelný, nerozumím tomu	2 X
6. Nepřirozené barvy	1 X
7. Je to dětský obraz	1 X
8. Vzbuzuje úzkost	1 X
9. Odpuzuje mě	1 X
10. Je neskutečný	1 X

Závislost preference či omítání obrazů i u respondentů 18–19letých na stupni stylizace obrazu stále trvá. Preferovány byly obrazy nízkého stylizačního stupně (1, 2), odmítány obrazy stylizačního stupně vyššího (4, 5). Obraz č. 26 „Basketbal“ by tuto závislost mohl narušovat, hlavní důvod k odmítnutí obrazu však rekonstruujeme z výpovědí respondentů a spatřujeme jej v rozporu mezi uměleckým záměrem a jeho ztvárněním, než v náročnější umělecké stylizaci.

Tabulka 5.21. Důvody preference respondentů I. ročníku VS

Obraz č. 19 Děti míru, Medvecká, st. styl. 1	
1. Atmosféra a nálada obrazu	4 X
2. Zobrazení lidských postav	3 X
3. Barvy	2 X
4. Mírová myšlenka	1 X
5. Vzbuzuje pocit čistoty	1 X
6. Zachycuje kolorit doby	1 X

Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2	
1. Vystihuje náladu lesa	10 X
2. Odpovídá skutečnosti	9 X
3. Romantický motiv přírody	8 X
4. Barvy	8 X
5. Zachycení detailů lesa	4 X
6. Uklidňuje	3 X
7. Je srozumitelný	1 X
8. Dá se při pohledu na něj snít	1 X
9. Ticho, klid	1 X
10. Nevím	1 X

Obraz č. 11 Kytice, Beneš, st. styl. 2	
1. Barvy	8 X
2. Působí optimisticky	4 X
3. Živý	3 X
4. Krása polních květů	3 X
5. Dobře vystižené pozadí a kytice	2 X
6. Příjemný dojem	1 X
7. Moderní	1 X
8. Výrazný	1 X
9. Oživuje	1 X
10. Je přirozený	1 X

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání respondentů I. ročníku VŠ

Respondenti 19–20letí v I. ročníku vysoké školy preferovali obrazy, které vyjadřují náladu, atmosféru, dojem či pocit (viz tabulka č. 5.21); jejich touha po harmonické rezonanci duševního stavu s uměleckým podnětem umocňujícím jej je stále aktuální. Platí to zvláště u preferovaných obrazů, jinou závislost zjišťujeme u obrazů odmítaných (tabulka č. 5.22).

Citové porozumění se objevuje u obrazů figurální kompozice (obraz č. 19 „Děti míru“), u krajin (obraz č. 31 „Ráno v lese“, č. 42 „Bretaňský přístav“), ale i u zátiší (č. 11 „Kytice“). Barvy spolu s porozuměním ná-

Tabulka 5.22. Důvody odmítání u respondentů I. ročníku VŠ

Obraz č. 16 Tulipány, Šimerová, st. styl. 5	
1. Barvy	9X
2. Neskutečný, nepřirozený	5X
3. Smutný, pochmurný	4X
4. Připomíná smutné události	3X
5. Působí násilně	2X
6. Celkový styl	2X
7. Tulipány připomínají hady	1X
8. Strohý	1X
9. Neživý	1X
10. Kýč	1X
11. Těžkopádný	1X
12. „Květy, které ve skutečnosti hýří barvami, jsou tak škaradé“	1X
13. Hrubý	1X
14. Chladný	1X
15. Nikdy bych si ho nekoupila	1X
Obraz č. 18 Zátiší s tulipány, Filla, st. styl. 5	
1. Neskutečný, nepřirozený	8X
2. Barvy	8X
3. Nechápu motiv	6X
4. Nelíbí se mi, odpuzuje	5X
5. Primitivní	4X
6. Tvary a linie	3X
7. Pochmurný, sklíčující	2X
8. Geometrický	1X
9. Drsný	1X
10. Chladný	1X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Geometrický styl	8X
2. Chladný	6X
3. Fádní	5X
4. Nemá myšlenku	3X
5. Mrtvý	3X
6. Neskutečný	3X
7. Cizí	3X
8. Smutný	3X
9. Divný	2X
10. Primitivní	2X
11. Odmítavý	2X
12. Něco mu chybí	2X
13. Statický	2X
14. Jednoduchý	1X
15. Barvy	1X
16. Nerozumím tomu	1X

mětu, motivu hodnotí respondenti kladně celkem ve stejné míře hned po emocionálním dojmu obrazu.

Přáním 19–20letých respondentů tohoto výzkumného vzorku je, aby obrazy odpovídaly skutečnosti, ne sice v podobě věrné kopie, ale aby měly reálný námět, a odpovídaly konkrétnímu světu, ve kterém 19–20letí studenti žijí. V tomto smyslu převažovala preference přírodních motivů, krajin či zátiší u vybraných obrazů.

U odmítaných obrazů, kde umělecká stylizace neodpovídá podle mínění respondentů skutečnosti, se objevují až vyhraněně odsuzující výroky: „květy připomínají hady“, „květy . . . jsou škaredé“, „nekoupila bych si ho“, „primitivní“ atd. jako projev nepochopení autorova uměleckého záměru. Obraz č. 42 „Bretaňský přístav“ je stále odmítán pro techniku výtvarného zpracování, pro kubistické pojetí, zvláště respondenty, kteří preferují teplé barvy, obrazy náladové, citové s realistickým námětem. Podobné odmítnutí stylu, techniky nacházíme v jejich výrociích k obrazu č. 18 „Zátiší s tulipány“, výhrady ke stylu jsou provázeny emocionálním odmítavým komentářem.

Ideální obraz, podle výroků těchto respondentů, by byl obraz, vycházející ze skutečnosti, dobře i v detailech zachycené, se srozumitelným námětem a především emocionálně účinný, vzbuzující stenické city, v optimistické náladě a teplých barvách.

Závislost preference i odmítání na věku respondentů a stylizačním stupni obrazů stále trvá. Voleny jsou obrazy nízkého stylizačního stupně (1, 2), odmítány obrazy vysokého stylizačního stupně (5).

Kvalitativní analýza důvodů preference i odmítání respondentů II. ročníku VŠ

Respondenti II. ročníku vysoké školy ve III. etapě výzkumu, tedy 20–21letí studenti preferují obrazy s přírodním námětem, z žánru krajina obraz č. 31 „Ráno v lese“, obraz č. 41 „Krajina s potokem“ a obraz č. 38

Tabulka 5.23. Důvody preference u respondentů II. ročníku VŠ

Obraz č. 31 Ráno v lese, Mařák, st. styl. 2'	
1. Vystihuje náladu lesa, cítím se v lese	11 X
2. Protože mám rád(a) přírodu	7 X
3. Barvy	6 X
4. Uklidňuje, uspokojuje	4 X
5. Vzbuzuje dobrou náladu	3 X
6. Odpovídá skutečnosti	3 X
7. Nenápadný, nevtravý	2 X
8. Zachycuje detaily lesa	2 X
9. Tichá krása	2 X
10. Přírodní motiv	1 X
11. Lahodí oku	1 X
12. Pocit vyrovnanosti	1 X
13. Pocit svěžesti	1 X
14. Pocit harmonie	1 X
15. Vyjadřuje naději	1 X
16. Povznášející dojem	1 X
17. Vyznívá něžně	1 X

Obraz č. 38 Dvě ženy, Benka, st. styl. 3	
1. Motiv (život na Slovensku)	6X
2. Slovenská příroda	6X
3. Barvy	5X
4. Cítím něco domácího (folklór)	3X
5. Celkový styl	2X
6. Pocit spokojenosti po vykonané práci	2X
7. Pocit radosti	1X
8. Jednoduchost a přirozenost	1X
9. „Malíř vystihl truchlivou náladu lidu, vracejícího se z pole“	1X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Pokus zachytit chvilku odrazu ve vodě	1X
2. Nový styl	1X
3. Nekopíruje skutečnost	1X
4. Uklidňující dojem	1X
5. Tento styl mám ráda	1X
6. Barvy	1X
Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Ladnost tvarů	4X
2. Kontrast a vyváženost barev	4X
3. Výjimečný obraz	1X
4. Jednoduchost projevu	1X
5. Výraz tváře	1X
6. Typické protáhnuté tvary	1X
7. Neodpovídá skutečnosti, ale líbí se mi	1X
8. Lehkost, jemnost	1X
Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Vystižení celkové nálady	3X
2. Vyvážená kompozice	2X
3. Melancholie, lyrika	2X
4. Senzitivnost	2X
5. Originálnost	2X
6. Napětí	2X
7. Pohoda, uvolnění	2X
8. Odstranění zbytečných detailů	1X
9. Barevné řešení	1X
10. Motiv	1X
11. Vystižení atmosféry ticha	1X
12. Průzračnost	1X
13. Skromnost	1X
14. Preciznost	1X
15. Jednoduchost	1X
16. Elegance	1X
17. Oblíbený malíř	1X
18. Napětí i uvolnění	1X
19. Výstižná zkratka	1X
20. Jednoduchost stylu a barev	1X
21. Čistota	1X

„Dvě ženy“ i obraz č. 42 „Bretaňský přístav“; z žánru portrétů obraz č. 8 Modiglianiho „Portrét dívky“. Preference obrazu č. 8, 41 a 42 je současně provázena i odmítáním, takže obrazy v mínění respondentů se jeví jako ambivalentní estetické podněty. Za hlavní důvody jejich preference či odmítnutí (tabulky č. 5.23 a č. 5.24) již nelze kvalitativně analýzou jednoznačně stanovit, zda je určující barva, motiv; snad faktor nálady, citovosti a vystižení atmosféry obrazu přetrvává jako jediný.

S přibývajícím věkem respondentů se diferencuje (a vyvíjí) jejich estetický názor, podmíněný nestejnými dispozicemi, výchovou i celkovou úrovní vyspělosti osobností. V rozporech osobnostního charakteru tkví i po-

Tabulka 5.24. Důvody odmítání respondentů II. ročníku VS

Obraz č. 8 Portrét dívky, Modigliani, st. styl. 5	
1. Nelíbí se mi styl	4 X
2. Nepřirozený	2 X
3. Nelíbí se mi	2 X
4. Barvy	2 X
5. Znetvořenost postavy a tváře	2 X
6. Vyvolává nechuť	1 X
7. Nelíbí se mi forma, tvar	1 X
Obraz č. 41 Krajina s potokem, Grus, st. styl. 5	
1. Barvy a jejich souhra	4 X
2. Odtrženo od skutečnosti	3 X
3. „Čmáranice“	3 X
4. Neuspořádaný, rozháraný	3 X
5. Technika	1 X
6. Je jako skicák	1 X
7. Neúplný	1 X
8. Nechápu myšlenku	1 X
Obraz č. 17 Kočka, Dubay, st. styl. 4	
1. Barvy	5 X
2. Je těžké rozeznat, co to je	3 X
3. Nejasný motiv	2 X
4. Nerozumím tomu	2 X
5. Nelíbí se mi motiv	1 X
6. Jako rozmazaná kaňka	1 X
7. Nelogický	1 X
8. Nicneříkající	1 X
9. Naivní	1 X
Obraz č. 18 Zátíší s tulipány, Filla, st. styl. 5	
1. Barvy	29 X
2. Neuspořádaný, rozháraný	9 X
3. Celková kompozice	8 X
4. Nicneříkající, nesrozumitelný	7 X
5. Nelíbí se mi	5 X
6. Není to obraz skutečnosti	5 X
7. Nesouvislý celek	4 X
8. Pouze rutinní obraz	3 X
9. Zjednodušený, schematický	3 X
10. Nepřesné tvary	3 X
11. Kýč	2 X
12. Působí smutně, pochmurně	2 X
13. „Orámované“, černé kontury	2 X
14. Geometrické, hranaté	2 X
15. Postrádá eleganci	1 X
16. Prostorové rozmístění předmětů	1 X
17. Odtržený	1 X
18. Není expresivní	1 X
19. Vzbuzuje strach	1 X
20. Abstraktní	1 X
21. Vzbuzuje pocit nejistoty	1 X
22. Nevládnutá abstraktní malba	1 X
23. Přeplněný obraz	1 X
24. Naivní dětská kresba	1 X
25. Vyvolává nepříjemný dojem	1 X

Obraz č. 26 Basketbal, Hoffstädter, st. styl. 3	
1. Nepředstavuje skutečnost	2X
2. Kýč	2X
3. Barvy	2X
4. Způsob provedení	2X
5. Nicneříkající, bez myšlenky	2X
6. Malíři to nevyšlo	1X
7. Nikdy bych si to nekoupila	1X
8. Hloupé	1X

Obraz č. 42 Bretaňský přístav, Zrzavý, st. styl. 5	
1. Geometrický styl	4X
2. Stišňující	2X
3. Melancholický, smutný	2X
4. Fádňí	1X
5. Strohý	1X
6. Barvy	1X
7. Málo objektů	1X
8. Suchý	1X
9. Bez duše	1X
10. Nepřirozený, umělý	1X
11. Prázdný	1X
12. Vzbuzuje zoufalství	1X
13. Nerozumím tomu	1X

larita názorů (srovnej výpovědi u obrazu č. 8 „ladnost tvarů“ × „znetvořenost postavy a tváře“, u obrazu č. 41 „uklidňující dojem“ × „neuspořádaný, rozháraný“, u obrazu č. 42 „originální“ × „fádňí“, „senzitivní“ × „strohý“ atd.).

Z globálního srovnání vyplývá, že jednoznačně bylo preferováno Mařákovo „Ráno v lese“ a odmítáno „Zátiší s tulipány“ a „Kočka“. U těchto obrazů č. 17 a 18 lze najít sjednocující důvod odmítání – nepěkné barevné vystižení obrazů.

Specifikou tohoto ročníku je rozporné hodnocení obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“; někteří respondenti jej volí jako absolutně nejlepší obraz výstavy, ale jiní jako absolutně nejhorší obraz výstavy. Vypovídá to o bohaté podnětové škále strukturovaného uměleckého podnětu, ale i o nehomogenitě estetického vzdělání respondentů. „Bretaňský přístav“ byl preferován pro „vystižení nálady“, blíže však respondenti upřesňovali spíše stav „pohoda, uvolnění, napětí“, odmítali pak především pro „geometrický styl“ a „chlad obrazu“. Polarita výroků je tedy spíše v rovině emocionální, než jak by se dalo očekávat v rozporech emocionálně-racionálních, přičemž odmítání je provázeno převážně poukazem na techniku a styl, a ne na myšlenku obrazu.

Ideální obraz z výpovědi respondentů II. ročníku vysoké školy nelze rekonstruovat, protože tak rozporné a protikladné výpovědi nedávají možnost sestavení jednotného všeobecně akceptovaného modelu.

Kvalitativní proměna mínění respondentů svědčí o jejich komplexním vývojovém dozrávání i o subjektivním vědomí (sebevědomí) reflektovaného já, což v celkovém hodnocení zkoumaného vzorku ruší tradiční jednoznačné preference či odmítání.

Závislost preference obrazů nízkého stylizačního stupně a odmítání vysokého stylizačního stupně nelze již v tomto ročníku potvrdit. Výběr

obrazů č. 42 „Bretaňský přístav“, č. 41 „Krajina s potokem“ a č. 8 „Portrét dívky“ jako nejlepších a současně nejhorších obrazů vyvrací tuto dosud platící závislost.

Závěr

Projdeme-li znovu výpověďmi respondentů celého zkoumaného souboru III. etapy výzkumu a analyzujeme-li vybrané výtvarné objekty i důvody preference respondentů, zjišťujeme, že celý zkoumaný soubor je možno rozdělit do tří velkých částí, do tří období. Jednotlivé části souboru se liší výběrem (či odmítáním) konkrétních obrazů a jsou poplatny vývojovým zákonitostem přibývajícího věku respondentů.

První část zkoumaného souboru (9–12 let) se projevovала typickou volbou stylizačně jednoduchých obrazů, obrazů s reálným námětem, motivem, odpovídající a zobrazující skutečnost, kdy námět i způsob zpracování byly co nejjednodušší. Barvy měly výsadní postavení v pořadí důvodů preference a zdá se, že jsou prvotním a určujícím důvodem k výběru obrazů. Poněkud ustupují námětu uměleckého díla ke konci 5. třídy ZDŠ, tj. kolem 11. roku věku respondentů. Odmítány byly obrazy vesměs vysokého stylizačního stupně, které respondenti nechápali, subjektivně kriticky komentovali a víceméně odsuzovali. Už v tomto období začíná zájem o zobrazení lidské postavy, tam, kde jsou postavy nestylizované, barevně vystižené a odpovídající skutečnosti, jsou hodnoceny kladně, naopak „Portrét dívky“ je kritizován za špatné proporce. Převládá kritika lidské tváře spíše směrem k požadovanému lidskému rozměru a proporci.

Určujícím pro výběr obrazu se stává motiv, námět, myšlenka či sdělení obrazu v druhé skupině zkoumaného vzorku, tj. v období 13–16 let. Převládá kritičnost a subjektivní výhrady, barvy jsou významné jakoby až po uchopení podstaty obrazu, porozumění myšlenky díla. Výraznou kritiku nacházíme u obrazu č. 8 „Portrét dívky“, kde kritizovali nejen části, ale i detaily lidské tváře, proporce a tvary, směřující spíše k pěkné, estetické vizi, než k fyzické skutečnosti. Posun názorů na zobrazení lidského těla nastává při přechodu z druhé části do třetí, tedy ke konci 17 let, kdy hlavní výhrada k vystavenému portrétu byla už zase obecnější „působí nepřirozeným dojmem, neskutečně“; tedy posun od kritiky detailů ke kritice celkového kontextu obrazu, hlavně však zanechávajícího citové nabítky. Námět, motiv, povětšinou přírodní či alespoň přirozený je určujícím v preferenci respondentů druhého období a váží se k němu, k jeho významu a vlivu především citové vazby. Typickou ukázkou je vývoj názorů na obraz č. 31 „Ráno v lese“. Nejprve byl vybírán 13–16letými pro pěkný přírodní námět a motiv probouzející se přírody, postupně už na přelomu druhého a třetího období (tj. kolem 17 let) se hodnotí jeho „náladovost, dojem, souznění, harmonie“ atd. I v tomto období chtějí vidět respondenti obrazy realistické, odpovídající skutečnosti, zachycující skutečnost v pěkných, jasných, svěžích barvách a nemají sympatii pro obrazy vysokého stylizačního stupně.

Ve třetím období respondenti ve věku 17–21 let oceňují na obrazech citové působení; dojem, námět či motiv je neoddělitelnou součástí tohoto působení a požadované jsou především přírodní, krajinné žánry či zátiší, event. portréty, avšak jen ty, které mají expresi nálady. Kritika zobrazení lidské postavy a zvláště tváře dívky stále trvá, není však souborem výhrad ke tvaru očí, uší, nosu atd., ale konstatováním „odtržené, neskutečné, nepřirozeně dívčí tváře“. Naproti tomu 21letí respondenti už mají smysl pro stylizaci a uměleckou abstrakci a např. obraz č. 8 začínají uznávat jako nejlepší obraz celé výstavy. Vývoj tohoto názoru prošel od prosté kritiky zobrazení lidského těla, neodpovídajícího skutečnosti, přes estetické výhrady ke kráse této dívky (v pubescenci) až po celkový dojem z obrazu nepřirozeně působícího či umělecky stylizovaného. Skutečný estetický zvrat kvalitativního charakteru od pouhého konstatování „neodpovídá skutečnosti“ k inspirativnímu a uměleckému dojmu se odehrál až po 20. roce věku respondentů. Podobné souvislosti najdeme i u obrazu č. 41 „Krajina s potokem“ a č. 42 „Bretaňský přístav“, které procházejí zvratem estetického hodnocení taktéž od 20 let.

V celém souboru, s výjimkou vysokoškoláků, je možno konstatovat z analýzy výpovědí preferencí a odmítání souvislost věku a stylizačního stupně obrazů. Jednoduché, barevně jasné a především skutečnosti odpovídající obrazy nízkého stylizačního stupně byly voleny na prvních místech výběru, opačná závislost platila pro obrazy vysokého stylizačního stupně.

Estetický vývoj vychází tedy od nejjednodušší a nejpřesnější kopie skutečnosti, barevně jí odpovídající, s myšlenkou či motivem blízkým světu, životu i prožívání respondentů, až k náročné umělecké stylizaci, pro kterou se objevuje smysl až od 20 let věku respondentů. Potřeba realismu je tedy zřejmá zvláště pro nižší ročníky a jako taková se promítá v mínění respondentů téměř celého souboru. Od potřeby realismu nejelementárnějšího popisu přechází k realismu celkového kontextu uměleckého díla a hlavně jeho estetického působení a vlivu na vnímající subjekt. V závislosti na věku sledujeme postupné opouštění pozic realismu, objevuje se porozumění a cit pro uměleckou transformaci, abstraktní zkratku a stylizační náročnost, která se zakládá a snad i vniká na emocionální bázi osobnosti, v období 20–21 let, jak to dokazuje kvalitativní analýza výpovědí těchto respondentů.

5.4. NEJČASTĚJI VOLENÉ OBRAZY

V této kapitole považujeme za vhodné shrnout údaje o tom, které obrazy byly v jednotlivých etapách nejčastěji preferovány a odmítány. Tato bude mít svůj smysl jednak při zvažování, jaký typ obrazů by měl být výchovně využíván, jednak při hodnocení estetických kvalit obrazů, které jsou pro vnímatele relevantní.

NEJVÍCE PREFEROVANÝ OBRAZ Z CELÉ VÝSTAVY

I. etapa — 1960

Analýza nejpreferovanějších obrazů (viz grafy) ukazuje, že se na prvních dvou místech v pořadí střídají dva obrazy, a to č. 14 „Kytice na slavnost“ a č. 31 „Ráno v lese“. Matějzkova „Kytice na slavnost“ se líbila zvláště dívkám a v celém souboru byla volena na prvním místě do 14 let. Hned po ní volily dívky obraz č. 22 „Setkání“, který se udržel na druhém místě také do 14 let.

Chlapci volili na prvních dvou místech obraz č. 22 „Setkání“ a č. 14 „Kytice na slavnost“. Po 14 roce ustupuje Matějzkova „Kytice na slavnost“ na místo třetí, na druhé místo (u celého souboru 1790 osob) nastupuje obraz č. 31 — Mařákovo „Ráno v lese“. Tento obraz jednoznačně volí chlapci i dívky a udržuje se na druhém místě od 14 do 21 let.

II. etapa — 1970

Odhlédneme-li od preference podmíněné osobnostními rozdíly chlapců a dívek, můžeme konstatovat, že i ve II. etapě platí shoda v názoru, že „nejlepší obraz celé výstavy“ je obraz č. 22 „Setkání“, který je na prvním místě do 15 let. Volí jej zvláště chlapci, kdežto obraz č. 14 „Kytice na slavnost“ je více preferovaný dívkami a v celkovém souboru je druhý v pořadí preference.

V I. i II. etapě výzkumu pozorujeme, že je-li volen chlapci na prvním místě obraz č. 22, pak je na druhém místě volen obraz č. 14, kdežto je-li volen dívkami na prvním místě obraz č. 14, pak na druhém je č. 22. A tak jako v I. etapě se i ve II. etapě dostává na první místo shodně u obou pohlaví obraz č. 31 Mařákovo „Ráno v lese“.

III. etapa — 1980

V této etapě výzkumu nenajdeme ani analogické údaje, ani jednoznačně vyjádřená mínění zkoumaných osob, takže pouze konstatujeme, že mezi oblíbené obrazy patří skupina obrazů č. 22 „Setkání“, č. 21 „Na Hornej Orave“, č. 35 „Javorová dolina“ a č. 19 „Děti míru“, které se střídavě vyskytují na prvních třech místech do 15 let. Věková kategorie třináctiletých už obsahuje náznak sympatií pro obraz č. 31 „Ráno v lese“, který je od 18 let nejpreferovanějším obrazem z celé výstavy až do 21 let.

NEJODMÍTANĚJŠÍ OBRAZ Z CELÉ VÝSTAVY

I. etapa — 1960

Soubor 1794 zkoumaných osob do 15 let odmítá skupinu obrazů č. 9 „Portrét dívky“, č. 8 „Marný sen“, č. 41 „Krajina s potokem“ a č. 42

„Bretaňský přístav“. V 15 letech se dostal na první místo odmítání obraz č. 18 Fillovo „Zátiší s tulipány“, který se už ve 13 a 14 letech vyskytl mezi nejdodítanějšími. Zajímavá je pozice obrazu č. 42 „Bretaňský přístav“, který v této etapě není odmítán nejsilněji, přesto se však v pořadí prvních třech nejdídaných obrazů udržuje. Jeho podnětová struktura působí něčím negativním v průběhu celého věkového rozpětí zkoumaného vzorku.

II. etapa — 1970

Celý soubor 2400 osob volí jednoznačně jako nejdídaně pěkný obraz č. 42 „Bretaňský přístav“. Podnětová struktura tohoto obrazu má výrazně záporný — a vzhledem k tomu, že je odmítán respondenty od 10 do 21 let i permanentně negativní emocionální charakter.

III. etapa — 1980

Soubor 905 zkoumaných osob odmítá rovněž obraz č. 42 „Bretaňský přístav“. Výjimku tvoří pouze kategorie 19letých, kdy je ještě více odmítán obraz č. 18 „Zátiší s tulipány“ — což je však pouhým náznakem změny mínění. Jinak pro obraz č. 42 platí totéž, co ve II. etapě.

Specifika II. etapy výzkumu z roku 1970 v názorech respondentů v souvislosti s jejich věkem

Zkoumaný soubor 2400 respondentů v roce 1970 se překvapivě odchyluje v názorech od respondentů předchozí etapy výzkumu v roce 1960 i následující v roce 1980, ale přináší též nové, namnoze i rozporné, názory a hodnocení konstantních strukturových estetických podnětů.

Obraz č. 34 „Sklizeň“, který byl volen jako nejpreferovanější do 14 let (a nejen v této etapě) je v posledních ročnících II. etapy výzkumu odmítán, dokonce dívky ve 20 letech jej v odmítnutí staví na první místo. I když je soubor zkoumaných osob názorově nevyrovnaný, přesto konkrétně u tohoto obrazu lze konstatovat, že studenti IV. ročníku střední školy i vysokoškoláci se vyrovnali s Kollárovým zpodobněním „Sklizně“ v celé jeho jednoduchosti, až učebnicové názornosti a umělé prostotě a nepřímě jej označili za schematický. Podobně bychom mohli analyzovat i obraz č. 24 „Minulost a současnost“, který je také ve vyšších ročnících odmítán.

Obraz č. 3 „Na stráž“ je také pro vývoj názorů respondentů II. etapy výzkumu typický. Prochází vývojem od kladného přijímání až po hodnocení „nejvíce odmítaný obraz skupiny portrétů“. Dokonce je v názorech chlapců 17–18letých protikladně hodnocen, je současně uváděn jako nejlepší i nejdídanější obraz. Názor se však celkově vyvíjí od pozitivního k zápornému, jak formální struktura obrazu, stupeň stylizace 1, tak pře-

citlivě vnímaný objekt, člověk s puškou v ruce, zřejmě asocioval některým respondentům události krizového vývoje.

Nesmělé sympatie pro obraz č. 42 Zrzavého „Bretaňský přístav“ v kubistické stylizaci nacházíme také v této etapě výzkumu podstatně dříve než v jiných etapách. Stupeň stylizace č. 5 má vedle „Bretaňského přístavu“ i obraz č. 41 „Krajina s potokem“, který byl volen i odmítán ve 14, 15 a 17 letech. I nadále se v mínění respondentů II. etapy projevovala názorná nejednotnost, pokud jde o hodnocení „krajiny s potokem“.

Závěr

Při rozboru nejlepších a nejdělanějších obrazů celé výstavy je nutno upozornit, že jde o sumární hodnocení jak v jednotlivých věkových kategoriích, tak v rámci jednotlivých etap výzkumu, tak i v celém zkoumaném souboru 5099 mladých lidí. Přesto nelze chápat tyto absolutní preferenční hodnoty obrazů izolovaně od druhého či třetího místa v pořadí, protože některé obrazy klesají z prvního na druhé místo, a naopak občasný výskyt na třetím místě v pořadí může být náhle vystřídán přechodem na místo první, což lze vysvětlit postupně se formující akcepcí či poklesem estetických zájmů, které interindividuálně kolísají.

Podle mínění 5099 zkoumaných osob patří mezi oblíbené, pěkné, vyhovující, esteticky uspokojující obrazy č. 14 Matějkova „Kytice na slavnost“, č. 22 Salayovo „Setkání“ a č. 31 Mařákovo „Ráno v lese“. Zkoumáme-li blíže preferenci obrazu č. 14 v mínění sledovaného souboru, vidíme z grafu, že je volen spíše děvčaty a to do 15 let, pak jeho obliba postupně klesá (je na druhém a postupně na třetím místě). Vždy bývá uváděn společně s obrazem č. 22 „Setkání“, někdy v pořadí 14–22, jindy 22–14.

Chlapcům ve věku 10–14 let odpovídá spíše zaujetí pro boj, vojenské hry, zajímá je statečnost, hrdinství, pro což svědčí jejich volba obrazu č. 22 „Setkání“. Tak jako děvčata volí obraz č. 14. „Kytici“, volí chlapci obraz č. 22 „Setkání“ ve stejné síle a intenzitě. Oba obrazy jsou percepčně nenáročné, v čistých, jasných barvách, mají realistický výraz i obsah; realistická kytice pivoněk, realistické setkání vojáků s partyzány, nízký stupeň stylizace (1, 2) odpovídá tedy estetické percepční úrovni chlapců i dívek ve věku 10–14 let. Obraz „Kytice na slavnost“ pak působí na vnímající dívky čistě esteticky a citově, v chlapcích pak „Setkání“ navozuje identifikaci s dějem, nutí k myšlenkovému přetvoření či zpracování posláni obrazu. U chlapců tak vyžaduje aktivnější přístup, dívky podléhají dojmu patrně pasivněji, jak ukazuje i kvalitativní analýza důvodů voleb, a zdá se, že se tu projevuje i jistý zárodek mužského a ženského osobního přístupu k realitě. K této interpretaci estetického vnímání vedou právě rozdíly determinované pohlavím.

Obraz č. 31 Mařákovo „Ráno v lese“ nechává velký prostor k projekci citů, nálad, stavů, myšlenek i osobnostních faktorů vnímání (smysl pro cit,

barvy, schopnost ztotožnit se s náladou atd). Je vybírán chlapci i dívkami od 14 do 22 let. Nástup puberty, tělesné proměny s odrazem v psychickém životě, období hledání jistot v sobě i sociální sféře podmiňuje i tendence po zklidnění, uvolnění, relaxaci i touhu po osamostatnění. Ani mírou stylizace není Mařákův obraz tak názorný a konkrétní, aby stěsnal vnímající subjekt do určité šablony, nálada lesa, tak typická pro Mařákovy obrazy, je univerzálním podnětem pro duševní relaxaci. Proto je volen, neboť zasahuje všechny 14–21leté, poskytuje jim volný prostor pro promítání osobních přání a myšlenek, navozuje a koresponduje s intimní náladou klidu, bezpečí, respektuje touhu po soukromí a symbolicky osvětluje. Obraz je univerzálně přijímán ve všech etapách výzkumu ve věkové kategorii 14–21 let.

Obraz č. 42 „Bretaňský přístav“ je jednoznačně odmítán ve II. a III. etapě. I z kvalitativní analýzy výroků respondentů se dozvídáme, že obraz je „nesrozumitelný, nepochopitelný, neodpovídá skutečnosti, nelíbí se“ atd. Obraz je náročně výtvarně stylizován, zdá se skutečně pro celý zkoumaný vzorek nepochopitelný, složitý, náročný. To, čemu lidé nerozumí, je obvykle provokuje a dráždí, a proto je obraz odmítán s citovým doprovodem – „odporem“.

Když se zamyslíme, proč je odmítán obraz č. 18 Fillovo „Zátiší s tulipány“, zjišťujeme, že jsou to především dívky ve věku od 15–22 let, které jej uvádějí jako nejhorší; ale ani chlapce nenechává obraz lhostejný. Stupeň míry stylizace je vysoký (5); dekorativní, hrubá struktura malby (připomínající linorytovou řezbu), celkově odosobněná atmosféra obrazu, provokující detaily (konce kořenů, tvar listů, tvar tulipánů) působí tak, že obraz nenašel sympatie v celém zkoumaném vzorku. Srovnáme-li preferovaný obraz č. 31 Mařákovo „Ráno v lese“ s odmítaným obrazem Fillovým, je evidentní, že jsou na obou pólech preferenční škály a obraz č. 18 je odmítán bez jakéhokoliv náznaku smyslu pro detail, pro symboliku, stylizaci a uměleckou zkratku.

5.5. SÉMANTICKÝ DIFERENCIÁL VYBRANÝCH ESTETICKÝCH PODNĚTŮ

V této kapitole podrobíme detailnější analýze dvanáct obrazů z našeho souboru 42 obrazů. Ve vybraném vzorku estetických podnětů jsou zastoupeny obrazy výrazně preferované, výrazně odmítané, ambivalentní a lhostejné.

Pokusíme se zjistit – alespoň na výběrovém souboru středoškoláků – v jakých dimenzích probíhá estetické vnímání a hodnocení malířských děl, o nichž je známo, že jsou v širším souboru mladých lidí obecně hodnoceny. V jiném výzkumu jsme prokázali, že vhodným nástrojem k takovým detailním analýzám je sémantický diferenciál (viz J. Kuric a V. Smékal, 1982). V kapitole o metodách výzkumu v psychologii vnímání malířských výtvarných děl jsme o této metodě uvedli základní informaci. Proto na

Výsledkem řešení tohoto prvního problémového okruhu bude seznam kvalitativních charakteristik obrazů sestavený z vyhraněných hodnot jednotlivých škál.

2.

Za daleko podstatnější považujeme hledání odpovědi na otázku, jaká typická seskupení vytvářejí posuzované obrazy ve vědomí respondentů na jednotlivých škálách a zda je v těchto seskupeních nějaká invariantnost bez ohledu na škálu. Odpovědi na tuto heuristickou otázku chceme též prokázat, zda seskupování obrazů ve vědomí respondentů nějak souvisí s uměnovědnými charakteristikami obrazů (žánr, stylizace) nebo s jejich preferenční hodnotou.

3.

Považujeme rovněž za užitečné zjistit profily jednotlivých obrazů na škálách, které se vztahují k třem základním dimenzím významu – k aktivitě, hodnocení a síle, abychom tak názorně viděli, které dimenze jsou nejčastěji základem percepce jednotlivých obrazů a jak to souvisí s formálními charakteristikami obrazů. Tím podpoříme zároveň výsledky řešení prvního problémového okruhu.

5.5.2. Metody a výzkumný postup

Závisle proměnnou našeho výzkumu jsou reakce respondentů na škálách sémantického diferenciálu, nezávisle proměnnou jsou reprodukce výtvarných malířských děl, které představují pro respondenty komplexní estetické podněty.

5.5.2.1. CHARAKTERISTIKA SÉMANTICKÉHO DIFERENCIÁLU

Popíšeme složení škál sémantického diferenciálu (SD), aby bylo patrné, jaké ukazatele struktury estetického vědomí respondentů vlastně zjišťujeme, a poté se seznámíme s charakteristikami vybraných estetických podnětů.

Poznámka: Znaménko * u pořadového čísla některých škál znamená, že bodová hodnota těchto škál je obrácená, aby byla dodržena zásada, že méně významově příznivý pól škály má 1 bod a významově příznivější pól škály má 7 bodů. Významovou příznivostí se rozumí soulad bodové orientace škály s významem celkové dimenze, do níž je škála zařazena. Např. škála č. 9 plný – prázdný musí mít obrácenou bodovou hodnotu od 7 do 1, neboť plný přispívá k sycení dimenze AKTIVITA.

Uvedeme nejdříve výběr třiceti škál z našeho seznamu, které jsou podle Osgooda a kol. nejvýstižnější pro stanovení tří základních dimenzí významu. Na každou dimenzi připadá 10 škál:

I. Škály dimenze AKTIVITA

* 9. plný	— prázdný
*35. okázalý	— strohý
36. uvolněný	— napjatý
*39. výstřední	— nenápadný
41. prostý	— složitý
44. dějově prázdný, statický	— plný děje, dynamický
46. citový	— rozumový
*48. bohatý	— chudý
57. pasivní	— aktivní
*58. chvějivý	— strnulý

II. Škály dimenze HODNOCENÍ

* 1. líbí se mi	— nelíbí se mi
4. špatný	— dobrý
7. povrchní	— hluboký
10. zvadlý	— svěží
*16. radostný	— chmurný
20. skličující, tísnivý	— povznášející
25. odpudivý	— přitažlivý
*33. příjemný	— nepříjemný
37. ošklivý	— krásný
*62. dokonalý, vytříbený	— nedokonalý, odbytý

III. Škály dimenze SÍLA

* 2. teplý	— studený
* 5. mužský	— ženský
*14. silný	— slabý
18. obyčejný	— neobyčejný
*29. originální, ojedinělý	— tuctový
31. zdrženlivý	— nevázaný
38. měkký	— tvrdý
49. blízký	— vzdálený, cizí
*52. vzrušující	— uklidňující
56. oblý	— hranatý

Výběry škál, které odpovídají jednotlivým aspektům a úrovním estetického vnímání, se týkají citového dojmu (C), ideového dojmu (I), estetického dojmu (E) a formy (F), která se ještě dělí na F₁ (týká se především kompozice) a F₂ (týká se především výtvarného provedení a techniky).

I. Škály citového dojmu (C)

1. líbí se mi	— nelíbí se mi
15. zvadlý	— svěží
*16. radostný	— chmurný
20. skličující, tísnivý	— povznášející
21. těžký	— lehký
25. odpudivý	— přitažlivý, úchvatný
*26. jemný, něžný	— hrubý

*30. laskavý	— přísný
*33. příjemný	— nepříjemný
*40. sladký	— hořký
*52. vzrušující	— uklidňující
*55. veselý	— smutný

II. Škály ideového dojmu (I)

7. povrchní	— hluboký
*11. zajímavý, podnětný	— fádní, nudný
14. silný	— slabý
18. obyčejný	— neobyčejný
*19. pochopitelný	— nepochopitelný
*23. přirozený	— vymělkovaný
*27. vzácný	— bezcenný
39. výstřední	— nenápadný
42. divoký	— klidný
*45. výjimečný	— banální
46. citový	— rozumový
*49. blízký	— vzdálený, cizí
*51. upřímný	— neupřímný
*53. oduševnělý	— bezduchý
60. vážný	— hravý
61. lhostejný	— burcující, provokující
*63. současný	— zastaralý

III. Škály estetického dojmu (E)

4. špatný	— dobrý
22. kýčovitý	— umělecký
*29. originální, ojedinělý	— tuctový
*32. reálný, podobný skutečnosti	— stylizovaný, nepodobný skutečnosti
35. okázalý	— strohý
37. ošklivý	— krásný
*43. průzračný	— rafinovaný
44. dějově prázdný, statický	— plný děje, dynamický
*47. důstojný	— směšný
*59. vznešený, monumentální	— nízký, primitivní
*62. dokonalý, vytříbený	— nedokonalý, odbytý

IV. Škály týkající se jednotlivých stránek formy (F)

2. teplý	— studený
3. tvarově chudý	— tvarově bohatý, rozmanitý
6. plný barev, pestrý	— barevně chudý
8. vlhký	— suchý
9. plný	— prázdný
10. naznačený	— výrazný, propracovaný
12. pravidelný, zákonitý	— živelný, náhodný
13. formální	— neformální
17. tmavý	— světlý
24. nevyvážený	— vyvážený
28. harmonický, souladný	— neladný, disharmonický
34. hladký	— drsný
36. uvolněný	— napjatý
38. měkký	— tvrdý
39. výstřední	— nenápadný
41. prostý	— složitý
48. bohatý	— chudý
50. jasný	— mlhavý

54. chaotický, neuspořádaný	— uspořádaný
56. oblý	— hranatý
58. chvějivý	— strnulý
64. ucelený	— roztržštěný

5.5.2.2. CHARAKTERISTIKA ESTETICKÝCH PODNĚTŮ

Sémantickým diferencialem respondenti posuzovali 12 výtvarných malířských děl vybraných ze souboru 42 obrazů použitých v rozsáhlém výzkumu vývoje estetického vnímání. Dvanáct podnětových obrazů bylo zvoleno podle výsledků preferenčních reakcí 100 sedmnáctiletých studentů gymnázia, a to tak, aby se do souboru podnětů dostaly obrazy nejvíce preferované (+), nejvíce odmítané (−), neutrální (O) a ambivalentní ($\pm$). Protože toto kritérium bylo základní, nejsou ve výběru rovnoměrně zastoupeny obrazy podle žánrů a podle míry stylizace. V podnětovém vzorku obrazů jsou tři portréty (P), dvě květinová zátiší (Z), tři figurální kompozice (F) a čtyři krajiny (K).

Mírou stylizace se rozumí proměnná, jejíž hodnoty se pohybují od vysloveně realistických, skutečnosti podobných obrazů až po značně stylizované obrazy, které vyjadřují zobrazovaný námět jen několika naznačenými tahy a podobu skutečnosti různě deformují. Pro tuto proměnnou jsme zvolili bodové ohodnocení od 1 (nejrealističtější) až 5 (nejstylizovanější). Hodnocení obrazů podle míry stylizace bylo konzultováno s odborníky — pedagogy výtvarné výchovy na pedagogické fakultě v Trnavě.

Názvy obrazů s jejich kódovým označením a charakteristikou preference a stylizace uvádíme v tabulce č. 5.26.

Obrazy byly exponovány na výstavce instalované v aule gymnázia v Břeclavi. Šlo o umělecky provedené reprodukce v rámech, vesměs formátu 1 : 1 vzhledem k originálům.

T a b u l k a 5.26. Podnětové obrazy

Číslo	Název a autor	Kód žánru	Míra pref.	Míra styl.
1	Toužící, O. A. Kiprenskij	P 1	+	1
7	Starý vesničan, V. v. Gogh	P 2	+	2
8	Portrét dívky, A. Modigliani	P 3	$\pm$	5
16	Tulipány, E. Šimerová	Z 4	—	5
18	Zátiší s tulipány, E. Filla	Z 5	—	5
19	Děti míru, M. Medvecká	F 6	+	1
23	Sestřičky, L. Guderna	F 7	0	2
30	Květinářka, J. Čapek	F 8	0	4
31	Ráno v lese, J. Mařák	K 9	+	2
40	Senoseč, V. Sedláček	K 10	0	5
41	Krajina s potokem, J. Grus	K 11	—	5
42	Bretaňský přístav, J. Zrzavý	L 12	$\pm$	5

Respondenty byli studenti II. a III. ročníku gymnázia v Břeclavi v počtu 98 (40 chlapců, 58 dívek), průměrného věku 16, 17 let.

Výzkum byl proveden v r. 1982 v listopadu v dopoledních hodinách. Studenti se výzkumu zúčastnili se zájmem.

5.5.3. Výsledky

1.

První otázka, kterou se pokusíme pomoci analýzy výsledků našeho výzkumu zodpovědět, je otázka vhodnosti jednotlivých škál sémantického diferenciálu v posuzování výtvarných malířských děl.

Jak už jsme uvedli, vyjdeme z vyhraněnosti v používání jednotlivých škál a budeme se opírat o předpoklad, že čím častěji se střední hodnota určité škály objevuje blízko jedné nebo druhé extrémní hodnoty, tím je pravděpodobnější, že obsah škály je ve vědomí respondentů funkčním reprezentantem posuzování výtvarného malířského díla. Zvolená hranice vyhraněnosti je vysoce přísná, proto jsme ji u některých škál zmírnili o jednu až dvě desetiny — tedy až do 2,6 nebo od 5,4.

Uvedeme nyní seznam škál, které byly většinou respondentů vyhraněně používány alespoň u tří a více obrazů v seřazení od nejvyšší četnosti (8 použití) ke 3 použitím:

*32. stylizovaný — reálný	8×
*19. nepochopitelný — pochopitelný	8×
*51. neupřímný — upřímný	7×
*64. neucelený — ucelený	6×
*42. klidný — divoký	6×
60. vážný — hravý	5×
* 5. ženský — mužský	4×
*23. vyumělkovaný — přirozený	4×
24. nevyvážený — vyvážený	4×
*28. disharmonický — harmonický	4×
*33. nepříjemný — příjemný	4×
41. prostý — složitý	4×
*50. mlhavý — jasný	4×
4. špatný — dobrý	3×
* 9. prázdný — plný	3×
10. naznačený — výrazný, propracovaný	3×
17. tmavý — světlý	3×
26. jemný, něžný — hrubý	3×
*47. směšný — důstojný	3×
49. blízký — vzdálený, cizí	3×
*55. smutný — veselý	3×

Podívejme se na škály, které nebyly ani u jednoho obrazu voleny vyhraněně a které mají u více obrazů prakticky obdélníkovou distribuci (uvádíme, kolikrát se vyskytly s touto distribucí):

13. formální — neformální	7×
18. obyčejný — neobyčejný	6×
20. skličující — povznášející	7×
29. originální — tuctový	6×
31. zdrženlivý — nevázaný	7×
35. okázalý — strohý	6×
52. vzrušující — uklidňující	4×
58. chvějivý — strnulý	3×
61. lhostejný — burčující	3×

Je ovšem třeba podotknout, že povaha distribuce a vyhraněnost reakcí respondentů závisí i na podnětovém charakteru obrazů a na složení vzorku respondentů. Je docela možné, že kdyby se mezi našimi obrazy vyskytla nefigurativní malířská díla a kdyby mezi respondenty byli milovníci a znalci umění, že by i na škálách, které se jeví jako nefunkční, byly naměřeny vyhraněné střední hodnoty. Proto náš výzkum této otázky nechceme uzavírat ve smyslu definitivního vyřazení některých škál. Předpokládáme, že výsledek platí pro zkoumané obrazy a vzorek studentů gymnázia.

2.

Za hlavní přínos analýzy vyhraněnosti jednotlivých škál u jednotlivých obrazů považujeme možnost popisu obrazů charakteristikami, které jim shodně respondenti připisují. Jde tu o subjektivní reprezentaci jednotlivých obrazů v estetickém vědomí individuí a vzhledem k tomu, že kolem průměru škály se seskupuje nejméně 50⁰/₀ respondentů, můžeme říci, že jde o charakteristiky obrazů i v estetické složce společenského vědomí příslušné věkové skupiny. Zároveň z následujícího přehledu je možno vyvodit, co pro studenty gymnázia jako vnímatele uměleckých malířských děl je zdrojem estetických zážitků a reakcí. Pro uměnovědce naše analýza může být východiskem k úvaze, jaká umělecká malířská díla vybírat pro estetickou výchovu.

Poznámka: V následujících tabulkách užíváme tyto zkratky a symboly: A = aktivita; H = hodnocení; S = síla; znaménko — před symbolem dimenze znamená, že hodnota dané škály je nízká; C = citový dojem; I = ideový dojem; E = estetický dojem; F₁ = kompoziční kvalita formy; F₂ = výtvarná kvalita formy; znaménko * před pořadovým číslem škály znamená, že pořadová hodnota škály je obrácená vzhledem k tomu, jak je škála prezentována ve formuláři SD.

Obraz č. 1 P 1 „Toužící“, O. A. Kiprenskij

Obraz namaloval významný malíř období romantismu, první z ruských malířů, který pronikl do evropského povědomí. Mistrovský portrétista vychází z bohaté tradice ruského portrétu (Rokotov, Levickij) 18. století,

poučil se také v Itálii. Proti reprezentativnímu portrétu 18. století podtrhuje individuálnost portrétovaného i volbou charakteristického prostředí a komorností malby.

Toužící — portrét (polopostava) dívky s modrým šátkem kolem krku, sedící nad knihou a v zamyšlení obračející pohled k divákovi. Obraz je budován klasickými malířskými prostředky, vytváří iluzivní prostor pomocí světla a barvy.

Obraz „Toužící“ — portrét, výrazně preferovaný a nestylizovaný — vyvolal 30 vyhraněných estetických reakcí (viz tabulka 5.27), z nichž 6 se týká pozitivního hodnocení, 1 nízké aktivity, 1 malé síly, 5 citového dojmu, 10 ideového dojmu, 5 estetického dojmu, 6 kompozičních aspektů formy a 4 výtvarných aspektů formy.

Tabulka 5.27. P1 Toužící, O. A. Kiprenskij

*11. (6,1) líbí se mi	H, C
4. (6,1) dobrý	H, E
7. (5,9) hluboký	H, II
* 9. (5,6) plný	F ₁
10. (6,3) výrazný, propracovaný	H, F ₁
*11. (5,7) zajímavý, podnětný	I
17. (2,3) tmavý	F, F ₂
*19. (6,1) pochopitelný	I
23. (5,8) přirozený	I
24. (6,0) vyvážený	F ₁
25. (5,8) přitažlivý, úchvatný	H, C
*26. (6,1) jemný, něžný	C
*27. (5,6) vzácný	I
*28. (6,1) harmonický	F ₁
*32. (6,0) reálný, podobný skutečnosti	E
*33. (6,0) příjemný	H, C
*34. (6,0) hladký	F ₂
37. (5,6) krásný	E
*40. (5,6) sladký	C
42. (6,2) klidný	I
*46. (2,0) citový	A, I
*47. (6,7) důstojný	E
*50. (5,7) jasný	F ₂
*51. (6,7) upřímný	I
*53. (5,8) oduševnělý	I
54. (6,5) uspořádaný	F ₁
56. (1,7) oblý	S, F ₂
60. (1,8) vážný	I
*62. (5,8) dokonale, vytříbený	E
*64. (6,1) ucelený	F ₁

Z estetického hlediska je obraz v estetickém vědomí respondentů reprezentován jako reálný, podobný skutečnosti, důstojný, dobrý, krásný a dokonale. Postráncem ideově jej respondenti považují za upřímný, vážný, klidný a pochopitelný. Citově se líbí, je příjemný. Z formálních kvalit respondenti nejvíce zdůrazňují ucelenost, uspořádanost, výraznost, propracovanost a oblost.

Obraz č. 7 P 2 „Starý vesničan“, V. van Gogh

Goghova malba sehrála roli v dějinách celého moderního umění – v přechodu od akademického realismu k nové malbě, představující osobní výpověď umělce. Gogh nepracuje již s barvou ve významu lokálním, ale vidí její funkci ve schopnosti emocionálního působení. Neměl přímé následovníky, natolik byl vyhraněnou osobností, jako výtvarný názor však silně ovlivnil fauvisty a expresionisty, kteří rovněž kladli zvýšený důraz na barvu.

Portrét starého venkovana (lékaře dr. Gacheta?) – postava starého muže ve žlutém klobouku a v modrém kabátě. Sepnuté ruce má opřeny o lokty. Portrét je malován ve zkratce, bez větší tvarové deformace, v barvě je užito nadsázky. Červená barva (šátek, manžety) tvoří kontrast proti modrému kabátu, ale také spojuje plochy (obličej, ruce). Klobouk a pozadí jsou v komplementárním kontrastu k modrému kabátu. Pozadí je prostorově indiferentní.

Tento portrét, výrazně preferovaný, spíše nestylizovaný – vyvolal 14 vyhraněných estetických reakcí (viz tabulka č. 5.28), z nichž 2 vyjadřují velkou sílu; 6 se týká ideového dojmu, 2 estetického dojmu, 3 kompozičních aspektů formy a 1 výtvarných aspektů formy a 2 citového dojmu.

Tabulka 5.28. P 2 Starý vesničan, V. van Gogh

5. (1,9) mužský	S
*14. (5,7) silný	S, I
*23. (5,6) přirozený	I
24. (5,7) vyvážený	F ₁
*32. (5,6) reálný, podobný skutečnosti	E
42. (5,8) klidný	I
*47. (5,9) důstojný	E
*50. (5,6) jasný	F, F ₂
*51. (6,2) upřímný	I
*53. (5,9) oduševnělý	I
54. (6,0) uspořádaný	F ₁
55. (5,9) smutný	C
60. (1,9) vážný	I
*64. (6,0) ucelený	F ₁

V estetickém hodnocení nejvíce vystupuje dojem reálnosti, podobnosti skutečnosti, v oblasti citového hodnocení obraz působí dojmem mužnosti, ideové reakce se týkají zejména upřímnosti a vážnosti a z kvalit formy je nejvíce zdůrazňována ucelenost a uspořádanost.

Obraz č. 8 P 3 „Portrét dívky“, A. Modigliani

Italský malíř žijící v Paříži, v jehož tvorbě expresivně zaměřené se projevuje především plošnost, dekorativnost a charakteristický kolorit, podporovaný kresebností. Spíše než by usiloval o jednotný a ucelený systém ve své tvorbě, využívá více výtvarných postupů – především charak-

teristické tvarové deformace a zkratky, která ve spojení s barvou udává charakteristiku jeho obrazů.

Portrét dívky, polopostava v tmavém svetru, sedící na tmavé židli. Zprava hnědá část dveří lineárně členěných do tří polí. Pozadí barevně poměrně indiferentní, okrové, místy přecházející do červené či žlutozelené barvy, nese stopy malířova rukopisu a dává vyniknout postavě dívky s mírně nakloněnou hlavou, protáhlým obličejem, plochýma modrýma očima a malými ústy. Dívčiny dlouhé hnědé vlasy spadají na oblá skloněná ramena.

„Portrét dívky“ – ambivalentní, výrazně stylizovaný – vyvolal 4 vyhraněné reakce (viz tab. č. 5.29), z nichž 2 se týkají malé aktivity; 1 estetických kvalit, 1 citového dojmu a 2 ideového dojmu.

T a b u l k a 5.29. P 3 Portrét dívky, A. Modigliani

44. (2,4) dějově prázdný, statický	—A, E
46. (2,4) citový	—A, I
*55. (2,4) smutný	C
60. (1,9) vážný	I
Těsně za hranicí vyhraněnosti:	
41. (2,6) prostý	—A, F ₁
54. (5,4) uspořádaný	F ₁
57. (2,6) pasivní	—A, I
*64. (5,4) ucelený	F ₁

Máme-li popsat nejvýraznější zážitek respondentů, pak je to vážnost, která patří k ideovým kvalitám hodnocení; snížíme-li náročnost svého hodnocení, patří sem ideové hodnocení obrazu těsně za hranicí vyhraněnosti i jako pasivního. V estetickém hodnocení obraz vystupuje jako dějově prázdný, statický; citově se jeví jako smutný (za hranicí vyhraněnosti). Z kompozičních kvalit jsou zaznamenány prostota, těsně za hranicí vyhraněnosti, uspořádanost a ucelenost.

Obraz č. 16 Z 4 „Tulipány“, E. Šimerová

Autorka poučená studiem v Paříži přešla v třicátých letech od krajomalby k figurální problematice, v níž objevila i dekorativní hodnoty malby. Za války začala malovat zátiší, v nichž pozadí často tvoří dekorativní ornamentika textilu. Plošnost a dekorativnost nazírání převzala autorka z orientální malby, později je uplatnila v monumentální interiérové tvorbě.

Kytice červených a bílých tulipánů v černém džbánu s uchem je postavena na kulatém stole s bílou krajkovou přikrývkou, jejíž dekor vychází spirálovitě ze středu džbánu, který je ve střední vertikální ose posunut směrem k dolnímu okraji obrazu. Bílé tulipány s bílými stonky, prostrídány červenými a doplněny bohatými zelenými listy. Pozadí je plošně malováno v několika odstínech zelené barvy. Princip kontrastu komplementárních barev (červené a zelené) je zmírněn bílou barvou květů, zejména však pokrývkou a jejím vnitřním členěním.

Stylizované květinové zátiší, výrazně respondenty odmítané – vyvolalo 1 vyhraněnou reakci (viz tabulka č. 5.30), která zdůrazňuje jeho dějovou prázdnotu, statičnost. Je to reakce z oblasti estetického hodnocení a zdůrazňuje neaktivnost obrazu. Snížíme-li práh vyhraněnosti, můžeme ještě akceptovat ideovou kvalitu vážnosti a citový dojem smutku.

Tabulka 5.30. Z 4 Tulipány, E. Šimerová

44. (2,2) dějově prázdný, statický	—A, E
Těsně za hranici vyhraněnosti:	
55. (5,4) smutný	C
60. (2,6) vážný	I

Obraz č. 18 Z 5 „Zátiší s tulipány“, E. Filla

Filla reprezentoval v českém malířství jednu z vůdčích osobností meziválečné avantgardy. Jeho činnost malířská a teoretická byla provázána výraznou organizační a pedagogickou aktivitou. Intelektuální povaze Fillova talentu byl blízký kubismus, ve figurálních kompozicích jsou patrné Picassovy vlivy. Syntetické problémy kubismu řešil v řadě zátiší, která maloval již od roku 1914, v nichž ověřoval problémy koloristické, haptické působení barevné hmoty a lineární rytmus. Hrozící válka přivedla k lidové ornamentice a k užívání textů v obrazech, po válce vznikla jeho nejlepší zátiší malých formátů, v nichž spojil konstruktivnost a smyslovost (1947–48).

V popředí obrazu v pravé části bílý široký a nízký květináč, z něž vyrůstá stromek s ostře členitými listy. V levé části šedobílá dvouchá váza se třemi zvoncovitými květy (dva bílé a jeden modrý), jejichž stonky jsou porostlé drobnými lístky. Zbývající plocha je členěna do menších – tvarově i barevně různorodých částí – z nichž některé jsou dále členěny výraznou černou šrafurou, vedenou rovnoběžně, na každé ploše však jiným směrem. Také v tomto případě neusiluje malíř o iluzivní prostor.

Obraz „Zátiší s tulipány“ – stylizované květinové zátiší, výrazně odmítané – vyvolal tři vyhraněné estetické reakce, při snížení prahu přísnosti sedm reakcí (viz tabulka č. 5.31) z toho dvě negativně hodnotící, dvě vyjadřující sílu, 1 vyjadřující aktivitu, 4 reakce jsou záporné citové – obraz působí dojmem mužským, hrubým, nepříjemným a nelíbí se; z hlediska ideového se jeví jako výstřední a vzdálený, cizí a z hlediska estetického jako stylizovaný, nepodobný skutečnosti.

Tabulka 5.31. Z 5 Zátiší s tulipány, E. Filla

* 1. (2,4) nelíbí se mi	—H, C
32. (5,9) stylizovaný, nepodobný skutečnosti	E
*33. (2,5) nepříjemný	—H, C
Těsně za hranici vyhraněnosti:	
5. (2,7) mužský	S, C
26. (5,4) hrubý	C
39. (2,6) výstřední	A, I
*49. (2,6) vzdálený, cizí	S, I

Obraz č. 19 „Děti míru“, M. Medvecká

Tvorba autorky (nar. 1914) je úzce spojena s Oravou, kde vyrostla a žije. Usiluje o spojení vzpomínek na minulé časy a současného života na Oravě. Její malířský postoj je těsně spjat s postojem angažovaného občana. Její umění je optimistické, plné víry v člověka.

Realisticky věrně podaná skupina dětí, které na trávě venku hrají svým vrstevníkům maňáskové divadlo. Zástěna rozděljuje obraz na dvě části – v popředí ukazuje světlovlasé děvče v červené sukni a bílé haleně maňásky svým kamarádům, u zástěny předvádí chlapec hru s maňáskem, v pozadí přihlížejí děti. Obraz uzavírá hornaté panoráma Oravy.

Obraz „Děti míru“ – realistická figurální kompozice, výrazně preferovaná – vyvolal 30 vyhraněných estetických reakcí (viz tab. č. 5.32), z nichž 5 se týká aktivity (z toho 3 indikují dojem vysoké aktivity, 2 spíše nízké aktivity), 3 vyjadřují kladné hodnocení, 4 menší sílu; 7 je založeno na kladném citovém dojmu, 5 na ideovém dojmu, 3 na estetickém dojmu, v 9 reakcích je dotčena kompoziční stránka formy a v 6 výrazná stránka formy.

Z estetického hlediska je na obraze nejvíce oceňováno, že je reálný, podobný skutečnosti. Nejvýraznější ideový dojem zdůrazňuje pochopitelnost obrazu, nejsilnější citový dojem je veselost a radostnost. Kompozičních aspektů formy se nejvýrazněji dotýká dojem tvarové bohatosti,

T a b u l k a 5.32. F 6 Děti míru, M. Medvecká

* 2. (5,9) teplý	S, F ₂
3. (6,4) tvarově bohatý, rozmanitý	F ₁
4. (5,8) dobrý	H, E
* 6. (5,9) plný barev, pestrý	F ₁
* 9. (6,0) plný	A, F ₁
15. (5,7) svěží	C
*16. (6,2) radostný	H, C
17. (6,4) světlý	F ₂
*19. (6,3) pochopitelný	I
21. (5,9) lehký	C
24. (5,8) vyvážený	F ₁
*26. (5,8) jemný, něžný	C
*28. (5,9) harmonický, souladný	F ₁
*30. (5,8) laskavý	C
*32. (6,3) reálný, podobný skutečnosti	E
*33. (5,9) příjemný	HH, C
*34. (6,1) hladký	F ₂
36. (2,2) uvolněný	—A, F ₁
*38. (6,0) měkký	—S, F ₂
*40. (5,6) sladký	C
41. (2,5) prostý	—A, F ₁
42. (5,5) klidný	I
*48. (5,5) bohatý	A, F ₁
*49. (5,5) blízký	—S, I
*50. (6,2) jasný	F ₂
*51. (5,8) upřímný	I
*55. (6,0) veselý	CC
56. (2,2) oblý	—S, F ₂
57. (5,7) aktivní	A, I
*64. (5,8)	F ₁

rozmanitosti a plnosti, ve výtvarné stránce formy je nejsilněji zdůrazňována světlost, hladkost, měkkost a jasnost obrazu.

Za povšimnutí stojí i ostatní — v tabulce uvedené — vyhraněné charakteristiky, které respondenti shodně svými reakcemi obrazu přisuzují.

Obraz č. 23 F 7 „Sestřičky“, E. Guderna

Válečná tvorba malíře (nar. 1921) vyjadřuje jeho antifašistický postoj, po válce hledá výraz společenské tematiky i poetické vyjádření intimních témat. V jeho obrazech té doby se projevoval sklon ke kubizující analýze tvaru a pevná logická stavba obrazu, oživená expresivní barevností. V padesátých letech usiloval o realistickou malbu a vypracoval si výrazný styl. V tématech se objevila lyrická životní intimita (portréty z okruhu rodiny, akty atd.) a lyricko-epické básně o heroických činech lidí. Citový obsah obrazů je harmonicky spojen s věcným analytickým přístupem.

Poloportrét dvou děvčátek náleží do okruhu intimní rodinné malby. Starší děvče s tmavými vlasy a světlou halenkou sedí za stolem, na němž jsou rozloženy geometrické útvary světlých barev a objímá a líbá svou vedle stojící mladší sestru v červeném svetru. Vlevo na bílém stolku stojí filodendron s pěti listy, na protější straně obrazu vpravo od starší sestry, na jiném stolku sedí plyšový bílý medvěd.

Obraz „Sestřičky“ — spíše realistická figurální kompozice, neutrální pro respondenty — vyvolal 6 estetických reakcí přesahujících naši vymezenou hranici vyhraněnosti (viz tab. č. 5.33), avšak tyto reakce se vesměs pohybují těsně za vymezenou hranicí. Obraz je vnímán jako „ženský“, což naznačuje jeho menší sílu a citové působení, 3 reakce se týkají jeho ideového působení — jeví se jako upřímný, klidný a pochopitelný; jako estetický dojem vystupuje reálnost obrazu, jeho shoda se skutečností a jako výtvarná kvalita formy jeho jasnost. Těsně pod hranicí vyhraněnosti jsou kompoziční kvality formy — ucelenost a prostota (která zároveň indikuje menší aktivitu obrazu).

T a b u l k a 5.33. F 7 Sestřičky, E. Guderna

5. (5,6) ženský	—S, C
*19. (5,8) pochopitelný	I
*32. (5,8) reálný, podobný skutečnosti	E
42. (5,6) klidný	I
*50. (5,6) jasný	F ₂
*51. (5,5) upřímný	I
Těsně pod hranicí vyhraněnosti:	
*41. (5,4) prostý	—A, F ₁
*64. (5,4) ucelený	F ₁

Obraz č. 30 F 8 „Květinářka“, J. Čapek

Malíř a grafik, výtvarný kritik a spisovatel (1887—1945) národně a antifašisticky orientovaný. Nezvyklá šíře tvořivosti je pro něho nejvýznačnější. Jeho snahou je spojit protichůdné tendence evropské a do-

máci, lidové a intelektuální, umělecký řád se všedním životem. Humanizaci moderního výtvarného projevu spojuje s lidským prvkem. Vedle obrazů výrazně expresivně laděných a velkoryse pojatých (k nimž patří Květinářka) vytvořil také dekorativní, hravě barevně příjemné kompozice s dětskými a figurálními náměty.

Matka v modrých dlouhých šatech se světlým šátkem na hlavě stojí pootočená doprava. K matce se tiskne dítě v červené sukýnce a modrém kabátku s kytíčkou v levé ruce. Na dítě padá matčin stín. Žena drží v levé ruce ošatku s kyticemi, pravou vysoce zdviženou nabízí kytici. Modré šaty ženy jsou členěny výraznými záhyby. Pod nohou ženy leží růže. Obraz je koncipován plošně, bez iluzivního prostoru, s modrým, okrovým a modrozeleným strukturovaným pozadím.

Čapkův obraz „Květinářka“ – stylizovaná figurální kompozice, z hlediska preference neutrální – vyvolal jen jednu vyhraněnou reakci (viz tab. č. 5.34) týkající se kompoziční stránky formy, a to dojem neladnosti a disharmonie. Blízko hranice vyhraněnosti je ideový dojem upřímnosti. Obraz pro širší skupinu respondentů nemá podnětovou hodnotu, není ani preferován, ani odmítán.

Tabulka 5.34. F 8 Květinářka, J. Čapek

*26. (2,4) neladný, disharmonický
*51. (5,4) upřímný

F₁
I

Obraz č. 31 K 9 „Ráno v lese“, J. Mařák

Romanticky zaměřený malíř (1832–1899), poučený však již plérovou malbou, který vystihl intimitu lesních „interiérů“, současně však usiloval o jejich monumentální působení. Jako jediný krajinář se vrátil do generace Národního divadla a vytvořil obrazy památných míst v duchu heroizujících romantických tendencí národního obrození. Jeho tvorba je však svým charakterem vázána ke staré tradici krajinomalby.

Jitro v lese – lesní zátiší s tmavými kmeny vysokých stromů, vyrůstajícími mezi velkými balvany na břehu potoka nebo tůně s klidnou hladinou porostlou vodními rostlinami (popředí obrazu). Kompozičním prvkem obrazu je světlo, které z šerosvitu vyděluje zajímavé detaily listnatých stromů a osvětluje vodní hladinu. Jeho zabarvení a charakter také blíže určuje denní dobu. Iluzivní prostor obrazu je vytvářen pomocí světelné a barevné perspektivy.

Mařákov „Ráno v lese“ – spíše realistická krajina, výrazně preferovaná – vyvolalo 24 vyhraněných estetických reakcí (viz tab. č. 5.35). V 7 případech se týkají kladného hodnocení, ve 2 případech velké aktivity a v 1 případě síly; 3 reakce zahrnují citový dojem, 5 estetický dojem, 7 ideový dojem, 7 reakcí vyjadřuje kompoziční kvality formy a 2 výtvarné kvality formy.

Z estetického hlediska je obraz nejvíce oceňován jako reálný, podobný skutečnosti, dále jako dobrý, krásný a důstojný; dojem dokonalosti a vy-

* 1. (6,3) líbí se mi	H, C
3. (6,1) tvarově bohatý, rozmanitý	F ₁
44. (6,3) dobrý	E
7. (5,8) hluboký	H, I
8. (2,3) vlhký	F ₂
* 9. (6,2) plný	A, F ₁
10. (6,2) výrazný, propracovaný	H, F ₁
*11. (5,9) zajímavý, podnětný	I
17. (2,3) tmavý	F ₂
*19. (6,2) pochopitelný	I
*23. (6,0) přirozený	I
24. (5,9) vyvážený	F ₁
25. (6,0) přitažlivý, úchvatný	H, C
*28. (5,9) harmonický, souladný	F ₁
*32. (6,4) reálný, podobný skutečnosti	E
*33. (6,4) příjemný	H, C
37. (6,0) krásný	H, E
42. (5,7) klidný	I
*47. (6,0) důstojný	E
*48. (5,7) bohatý	A, F ₁
*49. (6,0) blízký	S, I
*51. (6,1) upřímný	I
*62. (5,8) dokonalý, vytříbený	H, E
*64. (6,1) ucelený	F ₁

tříbenosti přesahuje hranici vyhraněnosti, ale neblíží se krajní hodnotě jako výše uvedené charakteristiky. Po stránce citové je obraz charakterizován jako příjemný, líbivý a přitažlivý, úchvatný. Z ideových kvalit výrazně převládá pochopitelnost, upřímnost, blízkost a přirozenost. Další – již ne tak výrazné kvality ideového dojmu jsou hloubka, klidnost, zajímavost a podnětnost. Mezi kompozičními kvalitami formy je nejvýraznější tvarová rozmanitost a bohatost, plodnost, výraznost a propracovanost, ucelenost; zbývající kvality formy jsou vyváženost, souladnost a harmonie, bohatost. Z výtvarných kvalit formy respondenti zdůrazňují tmavost a vlhkost.

Obraz č. 40 K 10 „Senoseč“, V. Sedláček

Zážitky z rodného Polabí velmi ovlivnily Sedláčkovu (1882–1972) dílo, výrazně krajinářsky zaměřené (mimo krátké epizody sociálního umění ve 20. letech). Jeho krajiny však zůstávají i dále oživeny lidskými postavami. Život člověka tvoří v jeho díle paralelu přírodnímu dění. Motiv nepodává jako realistický záznam, ale poetickou civilní a prostou výtvarnou zkratku. Navazuje na dlouhodobé tradice českého krajinářství.

„Senoseč“ představuje žlutozelené pole s lineárně naznačenou cestou přecházející na pravé straně obrazu do výrazné zelené barvy. V popředí před temně zeleným stromem shrabuje žena ve světlém šatě seno, vpravo vzadu druhá ženská postava. Na horizontu pole, vpravo od druhého menšího stromu čtyři kupky sena. Široká a otevřená krajina s nízkým horizontem je výrazně oddělena od fialově šedé a růžové oblohy s bílými mraky.

Obraz V. Sedláčka je obraz typu krajiny výrazně stylizovaný v reakcích širšího vzorku respondentů neutrální, tj. ani nevolený, ani odmítaný. Respondenti pracující se SD reagovali na tento obraz jen dvěma vyhraněně použitými škálami a dvěma těsně pod naši zvolenou hranici vyhraněnosti (viz tab. č. 5.36). Obě krajní reakce se týkají ideového dojmu pochopitelnosti a upřímnosti obrazu. Téměř vyhraněnou je reakce estetického dojmu, která zdůrazňuje reálnost, podobnost skutečnosti a kompoziční kvalitu formy – prostotu obrazu. V těchto reakcích je rozpor vnímání respondentů s názorem expertů, kteří obraz považují za stylizovaný.

T a b u l k a 5.36. K 10 Senoseč, V. Sedláček

*19. (5,8) pochopitelný	I
*51. (5,5) upřímný	I
Těsně pod hranici vyhraněnosti:	
*32. (5,4) reálný, podobný skutečnosti	E
*41. (5,4) prostý	—A, F ₁

Obraz č. 41 K 11 „Krajina s potokem“, J. Grus

Grusova (1891–1983) převážně krajinářská tvorba je charakterizována lapidární stylizací a barevnou plošností. V některých obrazech usiloval malíř o spojení obou principů – výsledkem je pak plošná malba s živou pulsující kresbou výrazné barevnosti. Českou krajinu se snaží podávat synteticky, nejde mu o zachycení charakteristik a jednotlivých zvláštností některého kraje.

Obraz „Krajina s potokem“ je proveden převážně v modrozeleném koloritu s kontrastující žlutozelenou plochou pole, lemovaného v pozadí výraznými akcenty červených střech vesnice. Vysoký horizont je ohraničen modrým lesem. Celou dolní šířku obrazu zaujímá potok, který se mírně stáčí doleva a obtéká prudce zleva spadající zalesněnou stráň. Protější břeh je lemován vysokými stromy, v popředí dodává obrazu prostorovost větev, která se naklání nad potok. Obloha je modrošedá, nevýrazná. Prostorové hloubky je dosaženo užitím barevné perspektivy.

„Krajina s potokem“ je obraz výrazně stylizovaný, hodnocený širším vzorkem respondentů jednoznačně záporně (odmítaný). Respondenti (viz tab. č. 5.37) použili vyhraněně jen jednu škálu SD, a to vyjadřující ideový dojem pochopitelnosti obrazu. Blízko vyhraněnosti se objevily reakce z oblasti výtvarné kvality formy – obraz je vnímán jako vlhký, což zde může vyjadřovat i inspiraci námětem (krajina s potokem) a jako současný.

T a b u l k a 5.37. K 11 Krajina s potokem, J. Grus

*19. (5,5) pochopitelný	I
Těsně pod hranici vyhraněnosti:	
3. (5,7) vlhký	F ₂
*63. (5,2) současný	I

Obraz č. 42 K 12 „Bretaňský přístav“, J. Zrzavý

Zrzavý (1890–1983) vstupuje do uměleckého života na počátku dvacátého století v době, kdy doznívá český symbolismus a secese. Přátelství s Kubištou ukázalo Zrzavému cestu k pochopení kubismu a expresionismu a k jejich využití ve vlastní tvorbě. Jeho malba má však daleko k intelektuální analýze; šlo mu o dosažení harmonie. V krajinách z Itálie a Francie malovaných ve třicátých letech vyvrcholil jeho malířský poetismus. „Bretaňský přístav“ patří ještě k obrazům pastelového koloritu, dále pak maloval Zrzavý sytějšími a výraznějšími barvami a využíval také jiných výtvarných technik.

V popředí obrazu je přístavní hráz, na níž leží převrácená modrá loďka a v protějším levém rohu obrazu dva koše, rovněž dnem vzhůru. Na pravé straně přístaviště archaická architektura, v horní polovině dvě bárky na moři – červená s prázdným stěžněm a ostře vybihající přídi a menší šedá s kratší přídi a trojúhelníkovou plachtou. Obraz je vyjádřen výraznou tvarovou a barevnou zkratkou.

Zrzavého obraz „Bretaňský přístav“ patří k obrazům typu krajiny vysoce stylizované podle mínění širšího vzorku respondentů ambivalentní (někteří příslušníci věkové kategorie 17–22letých obraz volí jako krásný, někteří jej i odmítají jako nehezky). Jak ukazuje tabulka č. 5.38, obraz v SD vyvolal 3 vyhraněné reakce, těsně pod hranicí vyhraněnosti se nacházejí rovněž 3 reakce.

Tabulka 5.38. K 12 Bretaňský přístav, J. Zrzavý

5. (2,5) mužský	S, C
42. (5,6) klidný	I
*64. (5,6) ucelený	F ₁
Těsně na hranici vyhraněnosti	
* 6. (2,6) barevně chudý	F ₁
10. (2,6) naznačený	–H, F ₁
60. (2,6) vážný	I

Po stránce tvarové je obraz hodnocen jako ucelený, ale také jako naznačený a barevně chudý. Po stránce ideové působí jako klidný a vážný, z hlediska citového je hodnocen jako mužský.

Jaké závěry vyplývají z obsahové analýzy vyhraněných reakcí respondentů na škálách SD?

Především stojí za povšimnutí, že obrazy, které jsou v předchozím výzkumu respondenty považovány za krásné a které patří k preferovaným bez ohledu na žánr (v našem materiálu jde o portrét, figurální kompozici a krajinu), vyvolávají daleko více vyhraněných reakcí (průměrně 24,5), mezi nimiž jsou značně zastoupeny reakce na škálách dimenze hodnocení, škály citového dojmu a ideového dojmu, kdežto obrazy v předchozím vý-

zkumu odmítané (v našem souboru obrazů jsou to 2 zátiší a krajina) vyvolávají jen málo reakcí (v průměru 1,66) vyhraněných.

Společným jmenovatelem estetického dojmu z preferovaných obrazů je dojem reálnosti, krásy a důstojnosti.

Z formálních kvalit respondenti zdůrazňují ucelenost a uspořádanost, propracovanost. V ideových dojmech se objevuje pochopitelnost, upřímnost a vážnost.

Odmítané obrazy nemají v reakcích společné charakteristiky.

3.

Abychom zjistili, zda obrazy, které se shodují mírou preference, jsou také obdobně reprezentovány ve vědomí respondentů, sestavili jsme sématické profily skupin obrazů na škálách, které vybral Osgood pro dimenzi aktivity, hodnocení a síly.

Profily preferovaných obrazů (viz graf) ukazují, že v dimenzi „aktivita“ se ve více škálách odlišuje obraz F 6 „Děti míru“, který je vnímán jako nejvíce dynamický a aktivní, zatímco obrazy P 1 „Toužící“, P 2 „Starý vesničan“ a K 9 „Ráno v lese“ působí dojmem statickosti a spíše pasivity, zato se všechny čtyři obrazy nejvíce shodují v „plnosti“, „bohatosti“ a „citovosti“.

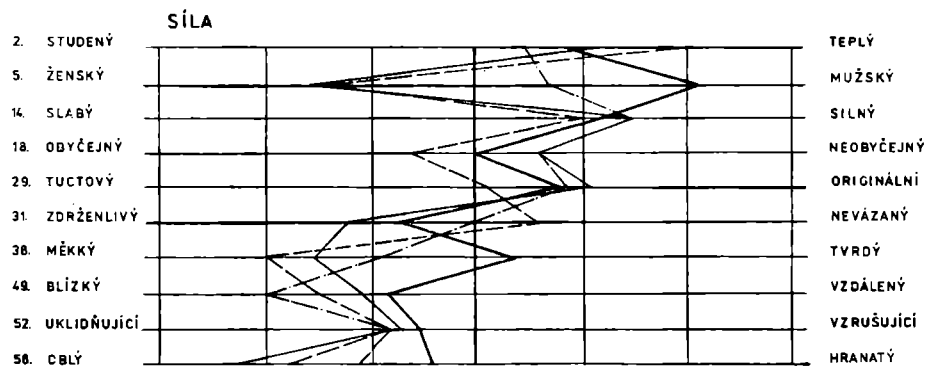
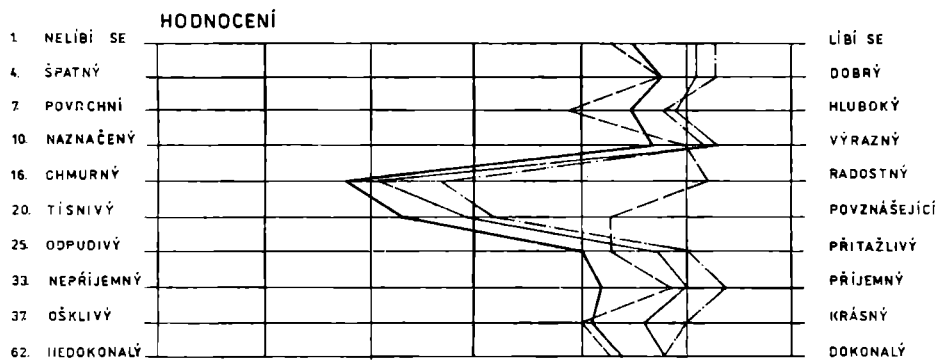
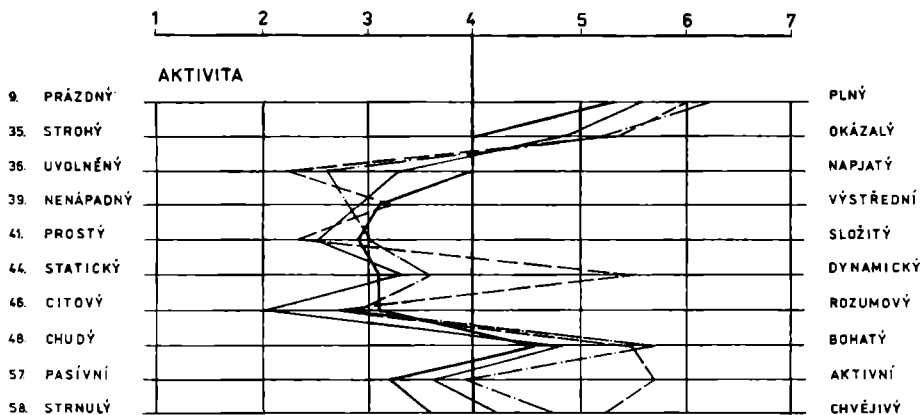
V dimenzi „hodnocení“ se obraz „Děti míru“ nejvíce odlišuje tím, že působí nejvíce „radostně“ a vyvolává „povznášející pocit“. To jsou jediné dvě škály, na nichž se tento obraz odlišuje od ostatních (zbývající tři obrazy jsou na těchto škálách umístěny směrem k pólu záporného hodnocení) významně, ve všech ostatních osmi škálách se všechny čtyři obrazy shodují v tom, že jsou umístěny v úrovni výrazně kladného hodnocení.

Na dimenzi „síla“ se od ostatních tří obrazů nejvíce odlišuje P 2 „Starý vesničan“ tím, že působí dojmem „mužnosti“ a „tvrdomi“. Nejvíce souběžný průběh mají obrazy „Toužící“ a „Děti míru“. Dimenze „síly“ poskytuje nejméně homogenní obraz sématické struktury estetického vědomí respondentů.

Profily odmítaných obrazů (viz graf) ukazují, že se respondenti sématicky málo shodují v kritériích odmítání.

Tak v dimenzi „aktivita“ jsou K 11 „Krajina s potokem“ a Z 5 „Zátiší s tulipány“ vnímány jako „plné“ proti obrazu Z 4 „Tulipány“, které působí dojmem „prázdnoty“. Oba obrazy rovněž působí dojmem „bohatosti“ proti „chudosti“. Obraz Z 4 „Zátiší s tulipány“ vyvolává pocit „výstřednosti“ a „složitosti“ proti zbývajícím dvěma, které jsou spíše chápány směrem k „prostotě“ a „jednoduchosti“. Celkově převažuje jejich zaměření k pasivnímu pólu škál.

V dimenzi „hodnocení“ převažuje na většině škál poloha záporná, jen obrazy „Krajina s potokem“ a „Zátiší s tulipány“ jsou nad průměrem směrem k pólu „dobrý“ a „Krajina s potokem“ působí navíc jako „pří-

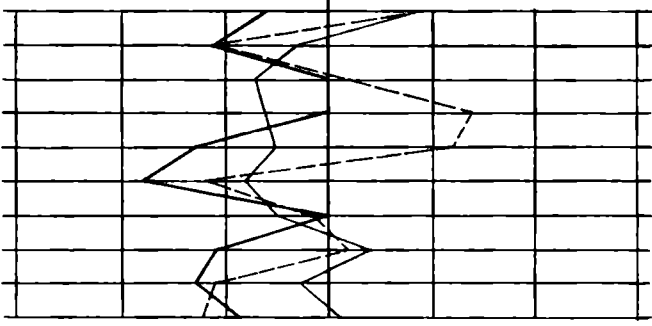

_____ P 1   _____ F 6
 - - - - - K 9   _____ P 2

1 2 3 4 5 6 7

AKTIVITA

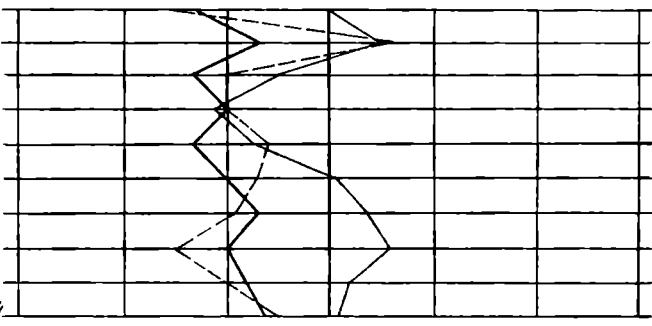
- 9. PRÁZDNÝ
- 35. STROHÝ
- 36. UVOLNĚNÝ
- 39. NENÁPADNÝ
- 41. PROSTÝ
- 44. STATICKÝ
- 46. CITOVÝ
- 48. CHUDÝ
- 57. PASÍVNÍ
- 58. STRNULÝ

- PLNÝ
- OKÁZALÝ
- NAPJATÝ
- VÝSTŘEDNÍ
- SLOŽITÝ
- DYNAMICKÝ
- ROZUMOVÝ
- BOHATÝ
- AKTIVNÍ
- CHVĚJIVÝ

HODNOCENÍ

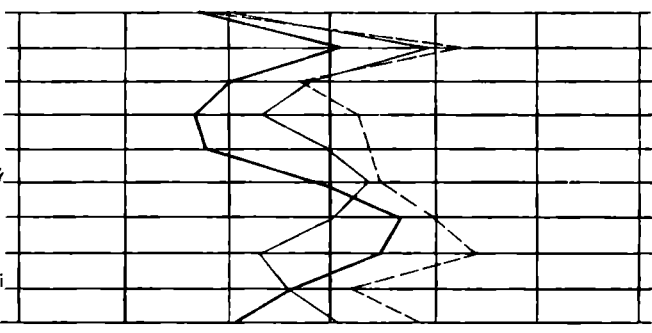
- 1. NELÍBÍ SE
- 4. ŠPATNÝ
- 7. POVRCHNÍ
- 10. NAZNAČENÝ
- 16. CHMURNÝ
- 20. TÍSNIVÝ
- 25. ODPUDIVÝ
- 33. NEPŘÍJEMNÝ
- 37. OŠKLIVÝ
- 62. NEDOKONALÝ

- LÍBÍ SE
- DOBRÝ
- HLUBOKÝ
- VÝRAZNÝ
- RADOSTNÝ
- POVZNAŠEJÍCÍ
- PŘÍTAŽLIVÝ
- PŘÍJEMNÝ
- KRÁSNÝ
- DOKONALÝ

SÍLA

- 2. STUDENÝ
- 5. ŽENSKÝ
- 14. SLABÝ
- 16. OBYČEJNÝ
- 29. TUCTOVÝ
- 31. ZDRŽENLIVÝ
- 38. MĚKKÝ
- 49. BLÍZKÝ
- 52. UKLIDŇUJÍCÍ
- 56. OBLÝ

- TEPLÝ
- MUŽSKÝ
- SILNÝ
- NEOBYČEJNÝ
- ORIGINÁLNÍ
- NEVÁZANÝ
- TVRDÝ
- VZDÁLENÝ
- VZRUSUJÍCÍ
- HRANATÝ

——— K 11
 - - - - Z 5
 ——— Z 4

jemná“. Pozice obrazů na této dimenzi je tedy v souladu s tím, že patří do kategorie nejudmítanějších obrazů.

Dimenze „síly“ naznačuje rovněž neshodu percepce obrazů. Např. „Tulipány“ jsou vnímány jako „tuctové“ a tedy „slabé“, zatímco „Zátiší s tulipány“ jako „originální“ a tedy spíše „silné“; „Krajina s potokem“ jako „blízká“ a „Zátiší s tulipány“ jako „vzdálené“.

Ambivalentní obrazy K 12 „Bretaňský přístav“ a P 3 „Portrét dívky“ (viz graf) mají prakticky shodný průběh i v dimenzi „aktivita“, kde jsou vesměs vnímány jako spíše „pasivní“ ve všech škálách, i v dimenzi „hodnocení“, kde jsou vnímány jako záporně hodnocené; jediné „Bretaňský přístav“ na škálách „líbí se“, „dobrý“, „přitažlivý“, „příjemný“, „krásný“ a „dokonalý“ je nad průměrem směrem k pozitivnímu hodnocení.

V dimenzi „síla“ je portrét dívky vnímán jako „teplý“, „oblý“ a „ženský“, čímž se nejvíce liší od „Bretaňského přístavu“, který je „studený“, „hranatý“ a „mužský“. V ostatních škálách se obrazy shodují a jsou vnímány v pásmu síly kolem průměru.

Lhostejné obrazy (viz graf) mají málo shodné profily. V dimenzi „aktivita“ jsou vesměs v pásmu pasivním, z něhož k pólu aktivnímu vykmitává obraz F 8 „Květinářka“ na škále „plný“, „dynamický“, „bohatý“, „aktivní“, a „chvějivý“ – na těchto čtyřech škálách se k němu připojuje ještě obraz K 10 „Senoseč“. Obraz F 7 „Sestřičky“ je nejvýrazněji pasivní.

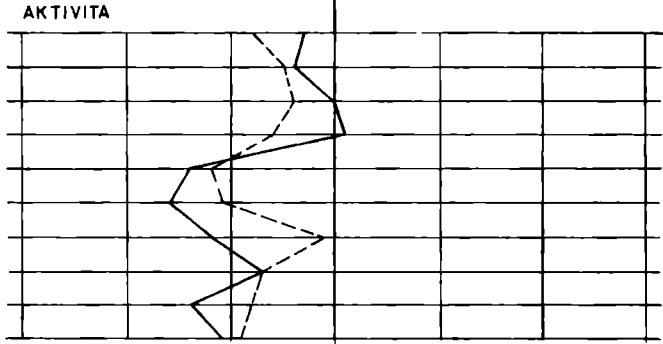
V dimenzi „hodnocení“ jsou obrazy mírně nad průměrem, z něhož směrem k zápornému pólu se vychyluje jediné obraz „Senoseč“ na škále „naznačený“ a proti němu jako „výrazný“ je vnímán obraz „Sestřičky“, který je též vnímán jako „radostný“; oba obrazy též působí dojmem „příjemnosti“.

V dimenzi „síla“ se ve více škálách pohybuje ve směru malé síly obraz „Sestřičky“, kdežto větší „sílu“ působí obraz „Senoseč“.

Výsledky analýzy profilů možno tedy shrnout tak, že preferované obrazy působí převážně aktivně, jsou kladně hodnoceny a ve více škálách jsou vnímány jako silné, kdežto odmítané obrazy jsou převážně pasivní, záporně hodnocené a na škálách „síly“ mají nevyrovnaný a zřetelně nehomogenní profil. Ambivalentní obrazy jsou převážně pasivní, na škálách „hodnocení“ se pohybují směrem k zápornému i kladnému pólu, ale vcelku shodně a na škálách „síly“ jsou kolem průměru. Neutrální obrazy jsou spíše pasivní, spíše kladně hodnoceny a v „síle“ rovněž kolem průměru. Analýza profilů tedy potvrzuje zařazení zkoumaných obrazů do čtyř kategorií a blíže vysvětluje percepční základy tohoto rozlišení.

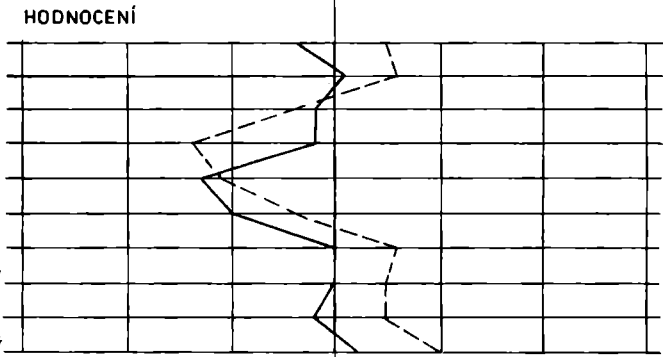
1 2 3 4 5 6 7

- 9. PRÁZDNÝ
- 35. STROHÝ
- 36. UVOLNĚNÝ
- 39. NENÁPADNÝ
- 41. PROSTÝ
- 44. STATICKÝ
- 46. CITOVÝ
- 48. CHUDÝ
- 57. PASÍVNÍ
- 58. STRNULÝ

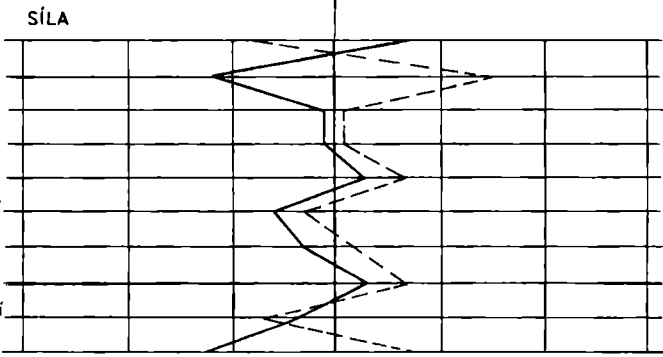
- PLNÝ
- OKÁZALÝ
- NAPJATÝ
- VÝSTŘEDNÍ
- SLOŽITÝ
- DYNAMICKÝ
- ROZUMOVÝ
- BOHATÝ
- AKTIVNÍ
- CHVĚJIVÝ

- 1. NELÍBÍ SE
- 4. ŠPATNÝ
- 7. POVRCHNÍ
- 10. NAZNAČENÝ
- 16. CHMURNÝ
- 20. TÍSNIVÝ
- 25. ODPUDIVÝ
- 33. NEPŘÍJEMNÝ
- 37. OŠKLVIVÝ
- 62. NEODKONALÝ

- LÍBÍ SE
- DOBŘÝ
- HLUBOKÝ
- VÝRAZNÝ
- RADOSTNÝ
- POVZNAŠEJÍCÍ
- PŘÍTAŽLIVÝ
- PŘÍJEMNÝ
- KRÁSNÝ
- DOKONALÝ

- 2. STUDENÝ
- 5. ŽENSKÝ
- 14. SLABÝ
- 18. OBYČEJNÝ
- 29. TUČTOVÝ
- 31. ZDRŽENLIVÝ
- 36. MĚKKÝ
- 49. BLÍZKÝ
- 52. UKLIDŇUJÍCÍ
- 56. OBLÝ

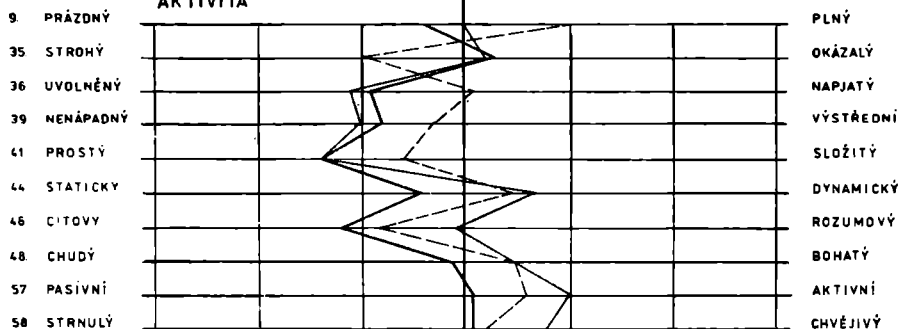

- TEPLÝ
- MUŽSKÝ
- SILNÝ
- NEOBYČEJNÝ
- ORIGINÁLNÍ
- NEVÁZANÝ
- TVRDÝ
- VZDÁLENÝ
- VZRUŠUJÍCÍ
- HRANATÝ

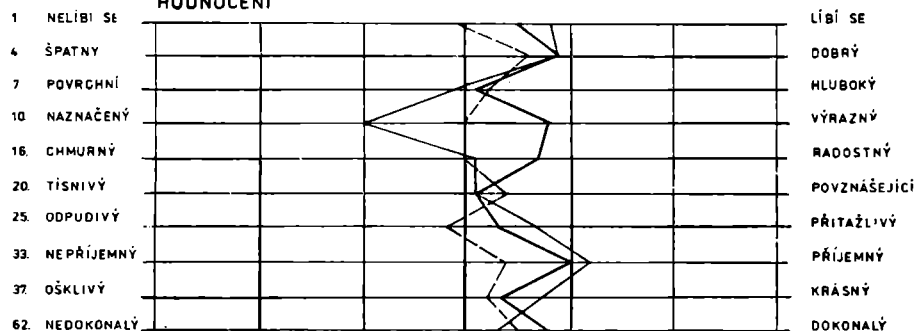
--- K 12
 — P 3

1 2 3 4 5 6 7

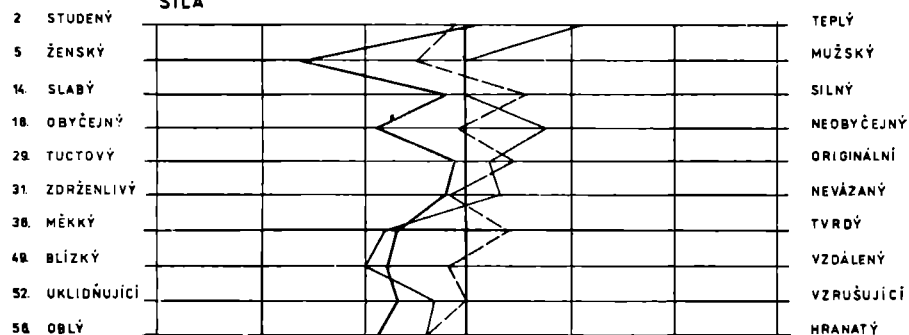
AKTIVITA

HODNOCENÍ

SÍLA

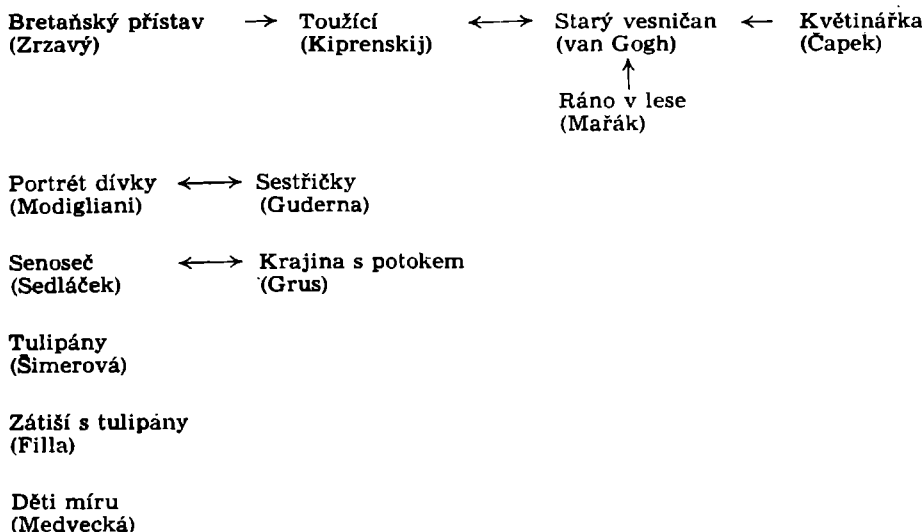
— K 10
 - - - F 8
 — F 7

V kvantitativní analýze dat SD jsme zpracovávali korelace mezi obrazy na jednotlivých škálách. Získali jsme tak 64 korelačních matic 12×12 , z nichž jsme metodou hledání nejbližšího souseda (elementární článkovou analýzou podle L.L. McQuittyho, 1960, navíc ověřovanou pomocí metody korelačních plejád P. V. Terentjeva, 1977) sestavili typická seskupení obrazů na každé škále. Podrobný popis této procedury navržené V. Smékalem je uveden ve sdělení J. Kuric a V. Smékal (1982).

Pro úsporu místa neuvádíme grafy seskupení obrazů na všech škálách. Provedli jsme další redukci seskupení, a to tak, že jsme hledali, jak často se jednotlivá seskupení vázané dvojice obrazů objevují na škálách patřících vždy do určité širší dimenze. V dalším textu popíšeme tato nová seskupení obrazů na škálách tvořících dimenze aktivita, hodnocení, síla, citový dojem, estetický dojem, ideový dojem, kompozice, výtvarné kvality.

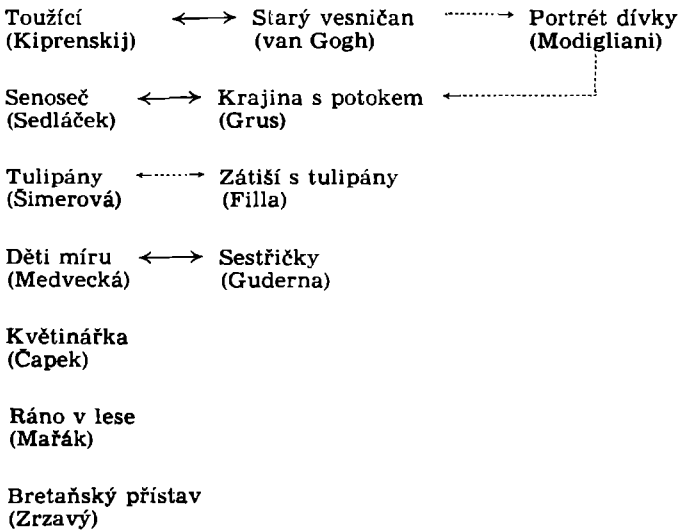
AKTIVITA

HODNOCENÍ

SÍLA

CITOVÝ DOJEM (13 škál)

Krajina s potokem (Grus) → Senoseč (Sedláček) ↔ Toužící (Kiprenskij) ↔ Starý vesničan (van Gogh)

Tulipány (Šimerová) ↔ Zátíší s tulipány (Filla)

Děti míru (Medvecká) ↔ Sestřičky (Guderna)

Portrét dívky (Modigliani)

Květinářka (Čapek)

Ráno v lese (Mařák)

Bretaňský přístav (Zrzavý)

IDEOVÝ DOJEM (17 škál)

Ráno v lese (Mařák) → Toužící (Kiprenskij) ↔ Starý vesničan (van Gogh) ← Květinářka (Čapek)

Portrét dívky (Modigliani)

Děti míru (Medvecká) ↔ Sestřičky (Guderna)

Tulipány (Šimerová)

Zátíší s tulipány (Filla)

Senoseč (Sedláček)

Krajina s potokem (Grus)

Bretaňský přístav (Zrzavý)

ESTETICKÝ DOJEM (11 škál)

Ráno v lese ← Toužící ← Starý vesničan
(Mařák) (Kiprenskij) (van Gogh)

Portrét dívky ↔ Květinářka
(Modigliani) (Čapek)

Tulipány ↔ Zátiší s tulipány
(Šimerová) (Filla)

Děti míru ↔ Sestřičky
(Medvecká) (Guderna)

Senoseč ↔ Krajina s potokem
(Sedláček) (Grus)

Bretaňský přístav
(Zrzavý)

KOMPOZIČNÍ KVALITY FORMY (15 škál)

Portrét dívky → Bretaňský přístav → Toužící ↔ Starý vesničan
(Modigliani) (Zrzavý) (Kiprenskij) (van Gogh)
↑
Děti míru
(Medvecká)

Senoseč ↔ Krajina s potokem
(Sedláček) (Grus)

Tulipány
(Šimerová)

Zátiší s tulipány
(Filla)

Sestřičky
(Guderna)

Květinářka
(Čapek)

Ráno v lese
(Mařák)

VÝTVARNÉ KVALITY FORMY (7 škál)

Ráno v lese ←→ Toužící ← Portrét dívky
 (Mařák) (Kiprenskij) (Modigliani)
 ↑
 Děti míru
 (Medvecká)

Starý vesničan ←→ Zátiší s tulipány
 (van Gogh) (Filla)

Sestřičky ←→ Květinářka
 (Guderna) (Čapek)

Tulipány
 (Šimerová)

Senoseč
 (Sedláček)

Krajina s potokem
 (Grus)

Bretaňský přístav
 (Zrzavý)

Z osmi seskupení, která jsme touto cestou získali, je patrné, že nejčastěji se izolovaně objevuje K 12 „Bretaňský přístav“ J. Zrzavého (6x) a obrazy Z 4 „Tulipány“ E. Šimerové a K 1 „Ráno v lese“ J. Mařáka (4x). Těmto obrazům není společný ani žánr, ani míra stylizace, ani míra preference. Každý z nich je však svou výtvarnou řečí osobitý a výlučný.

Překvapující je, že nejčastěji se objevující dvojice obrazů, které spolu ve vědomí respondentů těsněji souvisejí na většině škál, patří ke společnému žánru, ale nemusí se nutně shodovat mírou preference nebo mírou stylizace. Také průměrné hodnoty vypočtené pro škály příslušných dimenzí neukazují ve všech případech shodu. Někdy se dokonce zdá, jakoby se do jednoho seskupení dostaly obrazy, které jsou ve vědomí respondentů spojovány na základě zážitku paradoxu. Tak např. méně aktivní „Bretaňský přístav“ se spojuje s aktivnějším obrazem „Toužící“ a méně aktivní „Květinářka“ s aktivnějším obrazem „Starý vesničan“. Přesto však je shoda v zážitkovém obsahu dimenzí silnější.

Nejčastější dvojice (vyskytuje se 7 x) souvisejících obrazů je P 1 „Toužící“ Kiprenského a P 2 „Starý vesničan“ van Gogha. Oba obrazy jsou ve většině dimenzí hodnoceny spíše vysoko, oba patří k jednomu žánru, k preferovaným a k realistickým obrazům. Přestože jeden z nich je spíše popisně realistický a druhý expresionistický, společná je jim sugestivnost, ucelenost a uspořádanost, upřímnost a vážnost.

Hned za ní (výskyt 6 x) následují obrazy K 10 „Senoseč“ V. Sedláčka a K 11 „Krajina s potokem“ J. Grusa. Oba tyto obrazy patří ke krajinám, oba jsou vysoce stylizované, jeden z nich neutrální a jeden záporný, oba ve vědomí respondentů vyvolávají minimum reakcí, jsou pro ně nic neříkající.

Na třetím místě v četnosti společného výskytu (5 x) jsou obrazy F 6 „Děti míru“ M. Medvecké a F 7 „Sestřičky“ E. Guderny. Oba obrazy patří k figurálním kompozicím, vyznačují se nízkou mírou stylizace, jeden z nich je preferovaný, jeden neutrální. Oba obrazy jsou vnímány jako jasné, pochopitelné, reálné, oběma respondenti připisují klid a upřímnost jako ideové kvality.

Čtvrté místo v četnosti společného výskytu (4 x) zaujímají dvě zátiší: Z 4 „Tulipány“ E. Šimerové a Z 5 „Zátiší s tulipány“ E. Filly. Oba obrazy jsou považovány za záporné (jsou odmítány, nelíbí se) a experty jsou hodnoceny jako vysoce stylizované. Respondenti jim nepřipisují žádné společné vyhraněné reakce na škálách SD. První je považován za statický, dějově prázdný, druhý za nepříjemný, hrubý, cizí.

Na pátém místě co do četnosti společného výskytu (3 x) jsou obrazy F 8 „Květinářka“ J. Čapka a P 3 „Portrét dívky“ A. Modiglianiho. Jde o figurální kompozici a portrét. Společná je vysoká míra stylizace, první

ŠKÁLA 37. OŠKLIVÝ — KRÁSNÝ

+ 1		+ 2		⊙ 5		- 5
Toužící	←→	Starý vesničar	←	Senoseč	←→	Krajina s potokem
(Kiprenskij)		(van Gogh)		(Sedláček)		(Grus)
(5,6)		(5,1)		(4,7)		(4,2)

+ 1		⊙ 2
Děti míru	←→	Sestřičky
(Medvecká)		(Guderna)
(5,0)		(4,2)

- 5		- 5
Zátiší	←→	Zátiší s tulipány
(Šimerová)		(Filla)
(3,2)		(3,0)

⊙ 4		+ - 5
Květinářka	←→	Portrét dívky
(Čapek)		(Modigliani)

+ 2
Ráno v lese
(Mařák)
(6,0)

+ - 5
Bretaňský přístav
(Zrzavý)
(4,5)

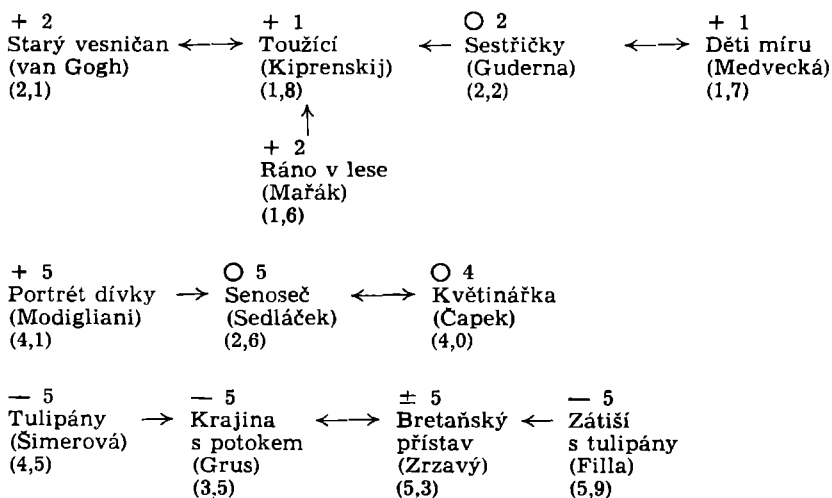
je neutrální, druhý ambivalentní. Na škálách SD se neobjevují žádné shodně vyhraněné reakce.

Z korelací obrazů na 64 škálách uvedeme — pro ilustraci korespondence mezi příbuzností obrazů ve vědomí respondentů a jejich kategorizací stanovenou apriorně — příklad obou škál.

Na škále ošklivý — krásný se obrazy seskupují (viz škála 37) stejně jako při shrnující analýze seskupení osmi dimenzí. Průměry jednotlivých obrazů na této škále zároveň ukazují vcelku shodu s oceněním obrazů podle míry stylizace a celkové preference. Výjimku tvoří dvojice krajin v prvním seskupení. Znamená to, že respondenti dovedou odlišovat mezi kategorií krásy a subjektivní líbivosti.

Seskupení na škále reálný — stylizovaný (viz škála 32) ukazují

ŠKÁLA 32. REÁLNÝ — STYLIZOVANÝ

názorně, že rozhodnutí expertů o míře stylizace odpovídá tomu, jakou míru stylizace připisují obrazům respondenti a že jde o velmi významnou škálu, která odráží estetické zpracování výtvarných podnětů vnímatelem.

Porovnání se seskupeními na škále 37 ošklivý — krásný zase ukazuje, že míra stylizace nerozhoduje jednoznačně o tom, zda obraz bude nebo nebude považován za krásný, i když je patrná celková tendence k hodnocení realističtějších obrazů jako krásnějších.

5.

I když jsme v této studii provedli analýzu korelací mezi škálami vždy pro každý obraz, vypočetli jsme navíc i několik pořadových korelací z pořadí obrazů na těchto škálách, které se týkají estetického dojmu a ně-

kterých dalších charakteristik považovaných v psychologii umění za zdroj estetického vnímání. Tabulka č. 5.39 uvádí korelační matici vybraných škál. Zamysleme se nad závěry, které z ní vyplývají.

Vzájemné korelace pěti škál estetického dojmu, které jsme uvedli v levé horní části korelační matice, přesvědčivě ukazují, že jádrem estetického dojmu je hodnocení obrazů na škále ošklivý – krásný, která nejvíce koreluje se škálami nedokonalý – dokonalý a nelíbí se mi – líbí se mi. Můžeme tedy říci, že zážitek dokonalosti spolu se zážitkem krásy rozhoduje o tom, zda se obraz líbí nebo nelíbí více než posouzení obrazů z hlediska kýčovitosti nebo uměleckosti.

T a b u l k a 5.39. Korelační matice vybraných škál vzhledem k obrazům

	1	22	37	59	62	32	64	28	19
1 nelíbí líbí		752	976	903	994	668	846	932	935
22 kýčovitý umělecký	752		730	825	766	668	735	719	636
37 ošklivý krásný	976	730		886	990	826	792	893	858
59 primitivní vznešený	903	825	886		916	911	759	871	962
62 nedokonalý dokonalý	994	766	990	916		796	906	944	754
32 stylizovaný reálný	876	876	826	911	796		724	850	907
64 roztráštěný ucelený	846	735	792	759	906	724		928	668
28 disharmonický harmonický	932	719	893	871	944	850	928		886
19 nepochopitelný pochopitelný	935	636	899	886	858	962	754	907	

Posuzování obrazů na škále stylizovaný – reálný zase nejvýrazněji souvisí s prožíváním obrazů jako více či méně primitivních či vznešených a také jako více či méně nepochopitelných nebo pochopitelných. Korelační analýza nedovoluje vyjadřovat soudy o směru kauzální determinace. Z hlediska přirozené geneze estetického zážitku lze však usuzovat, že čím více je obraz prožíván jako reálnější, tím je pochopitelnější. Z téhož hlediska můžeme usuzovat, že čím více je obraz prožíván jako ucelenější a harmoničtější, tím více je vnímán jako dokonalejší a tím více se líbí.

5.5.4 Diskuse

Výsledky našeho výzkumu přinášejí jako nejvýraznější zjištění poznatek, že obrazy, které jsou preferovány, které se líbí, vyvolávají daleko více vyhraněných estetických reakcí či zážitků respondentů než obrazy neutrální, ambivalentní či odmítané. Plyne z toho, že jejich podnětová hodnota

je daleko silnější. Rovněž tak se ukazuje, že silněji podněcují k estetickému vnímání obrazy více realistické než stylizované, o nichž adolescentní respondenti – gymnazisté jakoby neměli mnoho co říci. Ta část našeho výzkumu, která analyzovala vyhraněnost reakcí respondentů na škálách SD, dovoluje rovněž stanovit typické zážitkové charakteristiky podnětových obrazů.

Korelační analýza pořadí obrazů na vybraných škálách nabízí jako hypotetické vysvětlení, že větší podnětovou silou mají obrazy realistické a podobné skutečnosti proto, že jsou pochopitelné, že vyvolávají zážitek ucelenosti, harmonie, dokonalosti, vznešenosti. Říkáme sice „zážitek“, ale lze se oprávněně domnívat, že uvedené kvality existují v umělecké vrstvě díla jako estetické kategorie podmíněné takovou organizací díla, že na vnímatele takto působí. Zároveň s tímto poznatkem však naše studie přináší kardinální otázku pro další výzkumy, a to – jak lze objektivně stanovit přítomnost těch kvalit v díle, které uvedené zážitky vyvolávají?

Analýza podobnosti mezi obrazy v rámci jednotlivých dimenzí, které lze ze škál vytvořit, ukázala, že ve vědomí respondentů se sdružují obrazy, které jsou příbuzné jednak žánrově, jednak obsahem díla, ale že o sdružení rozhoduje i shoda v míře stylizace a preferenční hodnotě díla. I tato zjištění bude potřeba ještě dále prověřovat.

Pro praxi výchovy uměním náš výzkum přinesl jako nejdůležitější poznatek konstatování, že k tomu, aby obraz působil na vnímatele kladně, musí být spíše realistický, pochopitelný, harmonický a ucelený, musí mít značný citový a ideový náboj. Při tom nezáleží ani tak na žánru, i když v pořadí oblíbenosti a zážitku krásna, dokonalosti a vznešenosti i uměleckosti dominují portréty, realistické sugestivní krajiny a figurální kompozice a nejméně z estetického hlediska působí zátiší, stylizované krajiny a nejasné figurální kompozice, které vyvolávají dojem prázdnoty, ztrnulosti, chudosti.